

Marika Vähäylikkä

SOSIAALINEN PÄÄOMA YLEISESSÄ SAUNASSA

Tampereen Rajaportin saunassa saunovien kokemuksia ja käsityksiä

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2019

TIIVISTELMÄ

VÄHÄJYLKKÄ, MARIKA: Sosiaalinen pääoma yleisessä saunassa. Tampereen Rajaportin saunassa saunovien kokemuksia ja käsityksiä.

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Sosiaalityö

Ohjaajat: Leena Autonen-Vaaraniemi ja Irene Roivainen

Huhtikuu 2019

Tutkimus tarkastelee sosiaalista pääomaa yleisissä saunoissa. Tutkimuksen keskeinen teema on selvittää, millaista sosiaalista pääomaa yleisessä saunassa syntyy, ja millä tavalla se näkyy saunojien puheessa. Lisäksi tutkimuksessa selvitetään, millaisia kokemuksia ja käsityksiä saunojilla on yhteisöllisyydestä yleisessä saunassa. Yleisellä saunalla tarkoitetaan maksullista, kaikille avointa saunaa, jota pitää yllä yksityinen henkilö, yritys tai yhdistys. Suomessa yleinen sauna oli aiemmin ihmisille käytännönläheinen paikka, jossa peseydyttiin arjen pölyistä ja vaihdettiin kuulumisia. Yleiset saunat ovat 1950 -luvulta lähtien vähentyneet rajusti, mutta viime vuosina niiden suosio on taas lähtenyt selvään kasvuun ja uusia yleisiä saunoja on perustettu.

Yleisessä saunassa syntyvää sosiaalista pääomaa tarkastellaan yhdysvaltalaisen Robert D. Putnamin (2000) sosiaalisen pääoman teoriaa hyödyntäen. Putnamin mukaan sosiaalinen pääoma on yhteisöllinen voimavara, joka syntyy vuorovaikutuksessa. Sosiaalinen pääoma nähdään yleisesti yksilön ja koko yhteiskunnan hyvinvointia lisäävänä tekijänä.

Tutkimusaineisto on kerätty ryhmähaastatteluin, jotka toteutettiin Rajaportin saunalla Tampereella. Ryhmähaastatteluja toteutettiin kaksi, ja niihin osallistui yhteensä yhdeksän saunoojaa. Haastateltavat olivat käyneet Rajaportin saunalla saunomassa suhteellisen säännöllisesti muutamasta vuodesta jopa vuosikymmeniin. Haastattelu toteutettiin teemahaastattelun keinoin. Ryhmän jäsenille tuotiin teemoja, joista keskusteltiin tutkijan esittämien apukysymysten avulla.

Haastatteluissa syntynyttä aineistoa analysoitiin laadullisella sisällönanalyysillä. Sisällönanalyysiä käytettiin teoriaohjaavasti Putnamin lähestymistapaa hyödyntäen. Putnam jakaa sosiaalisen pääoman verkostoihin, normeihin ja luottamukseen, joiden mukaan analyysiä lähdettiin tekemään.

Tutkimuksessa selvisi, että yleisessä saunassa syntyy sosiaalista pääomaa. Erityisesti yleisessä saunassa syntyy Putnamin kuvaamaa silloittavaa (bridging) sosiaalista pääomaa, jolle ominaista on yleistynyt luottamus esimerkiksi saman lajin harrastajia kohtaan. Silloittava sosiaalinen pääoma nousi haastatteluista esiin liittyen verkostoihin, vastavuoroisuuden normeihin ja luottamukseen, joita saunalla syntyy. Yksilölle koituvan silloittavan sosiaalisen pääoman voidaan nähdä laajenevan yhteiskunnan sosiaalisen pääoman varannoksi. Lisäksi saunalla syntyy myös Putnamin mainitsemaa sitovaa (bonding) sosiaalista pääomaa, mutta huomattavasti vähemmän ja epätodennäköisemmin. Lisäksi se vaatii enemmän aikaa. Silloittava sosiaalinen pääoma liitetään yleensä tiiviisiin suhteisiin, kuten perhe- tai sukulaisuussuhteisiin. Saunojien kokemukset ja käsitykset yhteisöllisyydestä liittyivät etenkin yksinäisyyden torjumiseen ja sukupolvien ketjun ylittävään yhteisöllisyyteen.

Tutkimus lisää osaltaan ymmärrystä sosiaalisen kanssakäymisen ja paikallisyhteisöjen merkitystä ihmiselle. Yhteiskunnallisessa päätöksenteossa ja esimerkiksi sosiaalityön käytännöissä voidaan olla mahdollistamassa ja tukemassa sosiaalisen pääoman syntymistä erilaisissa yhteisöissä.

asiasanat: sosiaalinen pääoma, yhteisöllisyys, yleinen sauna, yhteisösosiaalityö

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

VÄHÄJYLKKÄ, MARIKA: Sosiaalinen pääoma yleisessä saunassa. Tampereen Rajaportin saunassa saunovien kokemuksia ja käsityksiä

Master's Thesis
Tampere University
Social Work
Supervisors: Leena Autonen-Vaaraniemi ja Irene Roivainen
April 2019

The study examines social capital in public saunas. The main purpose of this study is to investigate what kind of social capital is generated in a public sauna, and how it appears in the speech of the sauna users. In addition, the study explored the experiences and perceptions of communality in public saunas. For the purposes of this study, a public sauna is a paid, open sauna, maintained by a private person, company or association. In Finland, a public sauna was previously a practical place for people to wash their everyday dust and exchange their news. Since the 1950s, public saunas have been drastically reduced, but in recent years their popularity has started to grow again and new public saunas have been established.

The main theory of the study is Robert Putnam's (2000) theory of social capital. Putnam recognises that social capital is community's non-material resource. According to Putnam, three keystones of social capital are: norms of reciprocity, social networks and trust. Sources of social capital are in interaction between people. Social capital is generally seen as a factor that enhances the well-being for the individual and the whole society.

The empirical data of the study was gathered through two group interviews at the public sauna of Rajaportti, Tampere. Altogether nine people were interviewed. The interviewees had visited the sauna regularly from a few years up to decades. The interviews can be labeled as thematic interviews; the groups were given a broad, focal discussion theme, and the interviewer directed the discussion through a set of more detailed questions.

This study is qualitative. The material generated by the interviews was analyzed by theory-guided content analysis, using Putnam's approach.

The study revealed that the public sauna generates social capital for the individual. Especially Putnam's bridging social capital is created in the public sauna. In addition, the sauna also creates bonding social capital (also mentioned by Putnam), but much less and less likely. It also requires more time. The interviewees had experiences and perceptions of communality in the public sauna. Experiences and perceptions were related to the cross-generational communality and fighting against loneliness.

The study contributes to an understanding of the importance of social interaction and local communities for people. Political decision-making and social work practices can enable and support the emergence of social capital in different communities.

Keywords: social capital, communality, public sauna, community social work

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 YLEINEN SAUNA SUOMESSA	4
2.1 Suomalainen sauna.....	4
2.2 Arkisia kohtaamisia yleisen saunan lämmössä	6
2.3 Rajaportin sauna – Suomen vanhimmat yleiset löylyt	9
3 SOSIAALINEN PÄÄOMA	11
3.1 Käsitteen määrittelyä ja taustaa.....	11
3.2 Sosiaalinen pääoma hyvinvointivaltiossa.....	15
3.3 Sosiaalinen pääoma, yhteisöllisyys ja sosiaalityö	17
4 PUTNAMIN JÄSENYYSIÄ SOSIAALISEEN PÄÄOMAAN	20
4.1 Sosiaaliset verkostot.....	21
4.2 Luottamus ydinarvona.....	22
4.3 Vastavuoroisuuden normit	24
4.4 Sosiaalinen pääoma tässä tutkimuksessa.....	25
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	26
5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	26
5.2 Fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa	27
5.3 Rajaportinkävijät, tavalliset saunojat	28
5.4 Ryhmähaastattelu aineistonkeruun menetelmänä	30
5.5 Analysointi teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä	36
5.6 Tutkimuksen etiikka.....	39
6 VERKOSTOT, LUOTTAMUS JA NORMIT SAUNALLA	41
6.1 Erilaiset saunojat	42
6.2 Saunatuttuja, satunnaisia kohtaamisia ja syvempiä suhteita	44
6.3 Sopivasti jakamista ja luottamusta	51
6.4 Toisten huomioimista ja pieniä vastavuoroisia eleitä.....	54
7 YLEINEN SAUNA YHTEISÖLLISENÄ VOIMAVARANA	60
7.1 Saunayhteisöllisyydellä yksinäisyyttä vastaan.....	60
7.2 Sukupolvet ylittävää yhteisöllisyyttä	64
8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	68
LÄHTEET.....	76

Liite 1: Haastattelupyyntö.....	80
Liite 2: Taustakysymyslomake	81
Liite 3: Ryhmähaastattelun kulku	82

1 JOHDANTO

Tutkielmani lähtökohta on tarkastella yleisessä saunassa saunomista sosiaalisen pääoman tuottajana. Tampereen Rajaportin saunalla tehtyjen ryhmähaastattelujen avulla pyrin lisäämään ymmärrystä siitä, millaisia sosiaalisen pääoman ulottuvuuksia on löydettävissä yleisistä saunoista. Lisäksi tarkastelen saunojen kokemuksia ja käsityksiä yhteisöllisyydestä yleisessä saunassa. Ihmisten yksinäisyys ja arkipäivän kohtaamisten vähäisyys ovat teemoja, jotka ovat esillä niin mediassa kuin tutkimuskentällä. Yksinäisyyden tiedetään vaikuttavan ihmisen terveyteen ja hyvinvointiin negatiivisesti (esim. Junttila 2018; Lindfors 2007). NykYTEknologian mahdollistaessa yhteydenpidon verkon välityksellä reaali maailman kohtaamiset voivat jäädä vähiin. Yhteisöllisyydestä puhutaan paljon, ja erilaisilla hankkeilla pyritään lisäämään osallisuutta ja sosiaalista kanssakäymistä, mikä on tutkimustenkin mukaan ihmiselle hyväksi (esim. Hyypä 2002). Kunnat ja järjestöt pyrkivät luomaan kohtaamispaikkoja, jotka ennen ovat muodostuneet kuin itsestään kyläyhteisöissä, joissa elämä on ollut luonnostaan yhteisöllistä. Naapuriapu, yhteiset talkoot tai vaikkapa yleinen sauna käytännön välttämättömyytenä ovat tuoneet ihmisiä yhteen.

Ajattelen, että tutkielmani voi antaa sosiaalityön ammattilaiselle ymmärrystä sosiaalisen pääoman merkityksestä ihmiselle ja toisaalta siitä, miten monella tavalla paikallisyhteisöt voivat tukea sosiaalista pääomaa. Sosiaalityön kentällä tehtävää yhteisötyötä voidaan toteuttaa olemassa olevista yhteisöistä lähtien. Yhteisötyössä voidaan rakentaa, muokata ja vahvistaa siteitä, joita yhteisöissä on. Yhteisölähtöisellä sosiaalityöllä voidaan nostaa ja vahvistaa kansalaisyhteiskuntaa aktivoimalla verkostoja, rakentamalla yhteisöllisiä siltoja ja luomalla uskoa tasa-arvoon ja vertaisuuteen. (Juhila 2006, 126–133.)

Saunominen yhdessä on jaettu kokemus. Erityisesti Suomessa saunomisen oletetaan olevan tärkeä yhteisöllinen kokemus, mutta sitä ei ole tutkittu oikeastaan ollenkaan yhteisöllisyyden ja sosiaalisuuden näkökulmasta. Yleisessä saunassa kaikki ovat samassa asemassa, eikä vierustoverista voi päätellä juuri mitään pelkän uima-asun perusteella. Yleiset saunat ovat alun perin syntyneet tarpeesta huolehtia ihmisten hygieniasta mahdollisimman taloudellisesti. Oli kannattavampaa lämmittää useiden pienten saunojen sijaan yksi iso sauna, jossa saunoi kerralla koko kyläyhteisö. Saunalle tultiin paitsi peseytymään, myös tapaamaan tuttuja ja vaihtamaan kuulumisia. Myöhemmin kaupungistumisen ja talouden kohentumisen myötä alettiin rakentaa saunoja lähes kaikkiin uusiin

taloihin ja asuntoihin, ja yleisten saunojen suosio laski rajusti. (Laaksonen 1994, 8–10.) Ajateltiin, että oma sauna oli luksusta, eikä yleisellä saunalla käymistä pidetty tarpeellisena; peseytyminen voitiin hoitaa kotona omassa perhepiirissä.

Tampereella yleisiä saunoja on ollut aina runsaasti, vaikka niistä moni on taistellut olemassaolostaan ja ollut välillä suljettuna saunojen vähäisyyden takia. Tultaessa 2000 -luvulle yleisten saunojen suosio on kuitenkin noussut myös muissa kaupungeissa tasaista tahtia. Helsinkiin on rakennettu useita uusia yleisiä saunoja (esim. Löyly, Allas Sea Pool) Helsingissä on myös alettu järjestää vuosittain ravintolapäivän kaltainen saunapäivä, jolloin oman saunansa ovet voi avata muillekin. Keski-Suomi on myös hiljattain julistautunut saunamaakunnaksi, ja Tampere maailman saunapääkaupungiksi. Myös Tampereelle on rakennettu lähiaikoina kaksi uutta yleistä saunaa (Kuuma ja Tullin sauna) entisen yli kolmenkymmenen yleisen saunan lisäksi. Yleisten saunojen suosion kasvu lähivuosina on kiinnostavaa. Mitä lisäarvoa yhteissaunominen tuo verrattuna omassa kodissa saunomiseen?

Oma kiinnostukseni yleisten saunojen tutkimiseen nousee arkipäiväisistä saunomiskokemuksistani. Löysin yleiset saunat vasta muutama vuosi sitten Tampereelle muuttaessani, ja yllätyin niiden määrästä ja aktiivisesta käyttäjäkunnasta. Tampere eroaa monista muista Suomen kaupungeista siinä, että täällä olevista yleisistä saunoista monet ovat olleet jatkuvasti aktiivisessa käytössä, vaikka monen muun kaupungin yleiset saunat ovat pikkuhiljaa hävinneet kokonaan. Yleisissä saunoissa käydessäni havaitsin monien muiden saunojen tavoin niissä vallitsevan mutkattoman ja lämminhenkisen tunnelman, mikä sai minut pohtimaan niiden merkitystä nimenomaan sosiaalisen kanssakäymisen tiloina. Minulle saunominen edustaa omaan lapsuuden kotiin liittyvää perusturvallisuuden tunnetta ja jonkinlaista tasapainoa. Eräs tässä työssä haastatteleman henkilö totesi osuvasti, että sauna toimii hänelle ikään kuin maadoittajana: vaikeana päivänä piristää, ja innostuksen hetkellä tuo jalat takaisin maan pinnalle.

Päädyn tarkastelemaan saunojen kokemuksia ja käsityksiä sosiaalisen pääoman teorian avulla, koska arvelin sen avulla tavoittavani jotain yleisiin saunoihin liitetystä sosiaalisesta kanssakäymisestä. Viime vuosikymmenten hyvinvointipoliittisessa keskustelussa on alettu ottaa huomioon ihmisten tekemästä pääomasta ja luontopääomasta muodostuvan *fyysisen pääoman* ja työvoiman määrästä ja työvoiman osaamisesta muodostuvan *inhimillisen pääoman* lisäksi myös *sosiaalinen pääoma*. Sosiaalisella pääomalla tarkoitetaan yleensä sosiaalisia verkostoja, normeja ja luottamusta, jotka edistävät yhteisön jäsenten välistä sosiaalista vuorovaikutusta ja toimintojen yhteensovittamista. Sitä kautta sosiaalinen pääoma tehostaa yksilöiden tavoitteiden toteutumista ja

koko yhteisön hyvinvointia. (Ruuskanen 2002, 5.) Sosiaalista pääomaa kertyy sitä käyttämällä, ja se sijaitsee muista pääoman lajeista poiketen aina ihmisten välisissä suhteissa. Sitä ei siis koskaan voi irrottaa yksityisen ihmisen hyödykkeeksi, kuten vaikkapa taloudellista pääomaa. (Siisiäinen 2003, 206.) Tukeudun tässä työssä erityisesti yhdysvaltalaisen Robert Putnamin (2000) teoriaan sosiaalisesta pääomasta. Putnam painottaa teoriassaan ihmisten välistä vuorovaikutusta ja suhteita. Putnamin määritelmän mukaan sosiaalinen pääoma muodostuu verkostoista ja niissä syntyvistä vastavuoroisuuden normeista ja luottamuksesta. (Putnam 2000, 19.)

Tutkimusraportissani kuvaan ensin suomalaista saunaa ja sen historiaa. Sen jälkeen käyn läpi yleisistä saunoista tehtyä tutkimusta ja kuvaan erityisesti Rajaportin saunaa, jossa tämän tutkimuksen haastattelut on tehty. Luvussa kolme hahmottelen käyttämäni sosiaalisen pääoman käsitettä, ja kuvaan miten olen sitä itse työssäni soveltanut. Neljännessä luvussa keskityn Robert Putnamin jäsenyyksiin sosiaalisesta pääomasta. Luvussa viisi kerron vaiheittain tutkimuksen toteuttamisesta ja perustelen valintojani. Kuudennessa ja seitsemännessä luvussa kuvaan tuloksia, joita analyysini avulla olen saanut. Viimeisessä luvussa tuon esiin johtopäätökset, joihin työssäni päädyin, ja pohdin koko tutkielmaproessin kulkua.

2 YLEINEN SAUNA SUOMESSA

2.1 Suomalainen sauna

Ennen kuin siirryn käsittelemään yleisiä saunoja Suomessa, on syytä käydä läpi suomalaista saunaa ja sen historiaa. Sauna on kaikille suomalaisille tuttu, kiinteä osa suomalaista kulttuuria. Arkitasolla puhutaan paljon saunomisesta ja siihen liittyvästä yhteisöllisyyden kokemuksesta. Saunomisesta on tehty elokuvia (esim. *Miesten vuoro*), saunassa on sovittu vanhoja kaunoja ja käyty poliittisia keskusteluja. Perinteisesti sauna koetaan syvällisenä osana suomalaisuutta. Saunasta laajan perusteoksen koonnut Martti Vuorenjuuri (1967) toteaa, että ytimekkäästi saunan voidaan sanoa olevan kylpyrakennus, jossa ilma kuumennetaan kiukaan välityksellä. Vuosituhansien aikana suomalainen sauna on ollut paitsi hygieniaa ja terveyttä edistävä peseytymispaikka, myös osa uskontoa ja tapakulttuuria. Saunassa on synnytetty lapsia, käyty läpi aikuistumisrituaaleja sekä pesty ja puettu ruumiita ennen hautajaisia. (Niiniluoto & Pentikäinen 2000, 6.) Suomessa on noin yksi sauna kolmea asukasta kohden. On todettu, että kaikki suomalaiset mahtuisivat saunomaan yhtä aikaa. Saunojen määrä Suomessa lisääntyi 1900-luvulla, kun erityisesti huoneistosauinat lisääntyivät. (Pentikäinen 2000, 122.)

Saunominen on merkittävä osa suomalaista kulttuuriperimää ja jokapäiväistä arkea. Vastoin yleistä olettamusta sauna kuitenkin ole suomalainen keksintö, vaikka suomalaiset ovatkin sitä jalostaneet ja pitäneet elävänä osana kulttuuria (Pentikäinen 2000, 122). Vuorenjuuren (1967) mukaan sauna on supisuomalaiseksi hioutunut kulttuurilaina. Näyttää siltä, että saunominen on kehittynyt monissa eri kulttuureissa samoihin aikoihin. Nykyisen suomalaisen saunakulttuurin ajatellaan olevan sekoitus lännestä saapuneesta keskiajan saunakulttuurista ja idästä tulleesta isovenäläisestä saunakulttuurista. (mt.) Maailmalla on lukuisia erilaisia tapoja saunaa. Suomalaista saunaa vastaa Venäjällä banja, Japanissa sento ja mushi-buro, islamilainen hammam ja sen länsimaisempi versio turkkilainen sauna. Lisäksi Väli-Amerikassa tunnetaan temescal ja Pohjois-Amerikassa sweat lodges – kaikkiin edellä mainittuihin liittyy samankaltaisia elementtejä. (Tsonis 2016, 42.)

Suomalainen sauna, venäläinen banja tai islamilainen hammam eroavat toisistaan, mutta yhdistävänä tekijänä kaikissa niistä suoritetaan hikikylpyjä (*sweat bathing*). Tsoniksen (2016, 45) mukaan hikikylpy voisi olla saunaa informatiivisempi ja eri tapoja yhdistävämpi termi. Sauna on kuitenkin yleisesti tutumpi termi, joka herättää tietynlaisen mielikuvan saunomisesta. Saunomisessa ihmiset

istuvat hyvin kuumassa huoneessa yleensä 10–20 minuuttia, minkä jälkeen usein otetaan kylmä suihku, kastaudutaan veteen tai muuten vilvoitellaan esimerkiksi siirtymällä ulkotiloihin. Vilvoittelu (*cooling down*) kuuluu olennaisesti saunomiseen. Yleensä tätä jatketaan yleensä useita kertoja, vaikka saunomistapoja onkin monia muitakin. (mt.,45.)

Vaikka saunomisen merkitys ihmisille on ollut suuri, saunominen (*sweat bathing*) on jäänyt akateemisessa maailmassa lähes tuntemattomaksi. Kansainvälinen saunayhdistys (International Sauna Association, ISA) on tehnyt joitain yrityksiä saunatutkimuksen jäsentämiseksi, mutta tähän mennessä saunoihin ja saunomiseen liittyvä tutkimus on hajanaista ja jäsentymätöntä. Australialainen yliopistonlehtori Jack Tsonis on yhdessä suomalaisen kardiologi Jari Laukkasen kanssa pannut vireille hankkeen, jonka tavoitteena on perustaa kansainvälinen International Journal of Sauna Studies (IJSS) -lehti. Tsonis toteaa aihetta käsittelevässä artikkelissaan, että saunatutkimusta esiintyy lähinnä terveystieteiden, historian ja kulttuuritieteiden parissa. Tutkimuksen hän kuvaa olevan hajanaista, jäsentymätöntä ja pääosin muulla kielellä kuin englanniksi. Lisäksi kaikkea tutkimusta ei ole saatettu digitaaliseen muotoon ollenkaan. Suomen saunaseura ja saksalainen sisaryhdistys Deutscher Sauna Bund ovat tuottaneet saunatutkimusta 1940-luvulta 1990-luvulle, mutta se ei sijoitu akateemisen tutkimuksen aloille. Saunatutkimusta esittelevä julkaisu pyrki tuomaan saunatutkimusta esiin entistä kansainvälisemmin ja yhtenäisemmin. Lehdessä on tarkoitus julkaista artikkeleita jaotellen ne kolmeen kategoriaan; terveystieteisiin, historiaan ja kulttuuriin sekä teknologiaan ja designiin. (Tsonis 2016, 40–48.)

Suomessa saunatutkimuksen perusteoksena pidetään Martti Vuorenjuuren (1967) erilaisten saunakulttuurien historiaa esittelevää teosta *Sauna kautta aikojen*. Usein esille nousee myös Sakari Pälsin (1961) matkakertomukset maailman saunoista, ja näistä tuoreimpana Tuomo Särkikosken (2012) kirjoittama historiikki, jossa kuvataan Suomen Saunaseuran vaiheita ja suomalaista saunatutkimusta. Viime aikoina kiinnostus saunatutkimukseen Suomessa näyttää virinneen. Esimerkiksi Laura Seesmeren (2018a) väitöskirja käsittelee saunan kulttuurillisesti merkittävää asemaa osana suomalaista arkea. Väitöskirja kuuluu maisematutkimuksen alaan. Seesmeri (2018b) toteaa, että saunatutkimuksen vähäisyys Suomessa saattaa johtua siitä, että aihe koetaan hieman liian itsestään selvänä tutkittavaksi. Luettuani saunoista ja saunomisesta kertovaa kirjallisuutta, erityisesti tutkimuskirjallisuutta, olen päätenyt samaan havaintoon. Saunan rakentamiseen, optimaalisiin löylyihin ja saunomiseen liittyvään tapakulttuuriin riittää opaskirjallisuutta. Tutkimuksia on kuitenkin vähänlaisesti. Jonkin verran saunaa on Suomessa tutkittu terveystieteiden näkökulmasta; esimerkiksi Itä-Suomen yliopistossa on tutkittu saunomisen vaikutusta keski-ikäisten miesten parissa. Tutkimukset

osoittavat, että runsas saunominen pienentää riskiä sairastua dementoivaan sairauteen. Runsas saunominen pienentää myös sydänperäisen äkkikuoleman, sepelvaltimotauti- ja muiden sydänkuolemien sekä muista syistä johtuvien kuolemien vaaraa. Saunominen voi myös suojella sydäntä ja muistia. (Laukkanen J., Laukkanen T. & Kunutsor 2018.) Lisäksi Jari Laukkanen ja Tanjaniina Laukkanen ovat keväällä 2019 julkaisemassa saunatutkimusta kokoavan kirjan, jossa perustellaan saunomisen terveyshyötyjä fysiologian kautta sekä otetaan huomioon myös saunomisen merkitys kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Nykyisin Suomen Saunaseura ylläpitää laajaa arkistoa suomalaisesta saunakulttuurista. Vuodesta 1945 ilmestynyt Saunaseuran jäsenlehti ”Sauna” ilmestyy muutaman kerran vuodessa, ja sisältää artikkeleita ja uutisia saunakulttuuriin liittyen.

Kansainvälinen saunatutkimus siis keskittyy usein joko lääketieteen, kulttuuritutkimukseen tai toisaalta esimerkiksi rakentamiseen ja suunnitteluun liittyviin teemoihin. Oma tutkielmani sijoittuu näistä lähimmäs kulttuurin tutkimista. On mielenkiintoista, että vaikka saunomiseen liitetään vahvasti sosiaalinen kanssakäyminen, ei sitä ole ollut kiinnostusta tutkia sosiaalitieteiden puolella. Ehkä saunomisen sosiaalinen ulottuvuus on, kuten Seesmeri totesi, liian ilmeistä ja itsestään selvää.

2.2 Arkisia kohtaamisia yleisen saunan lämmössä

Yleisellä saunalla tarkoitan maksullista, kaikille avointa saunaa, jota pitää yllä yksityinen henkilö, yritys tai yhdistys. Suomessa yleinen sauna oli aiemmin ihmisille käytännönläheinen paikka, jossa peseydyttiin arjen pölyistä ja vaihdettiin kuulumisia. Yleisen saunan rooli tautien taltuttamisessa ja yleisen hygienian ylläpidossa oli merkittävä. Oli käytännöllistä ja taloudellista lämmittää koko kylälle yksi suuri sauna, jossa koko kylä löylytteli samalla lämmityskerralla. Ihmisillä ei pääosin ollut muuta mahdollisuutta peseytymiseen kuin yleinen sauna. Kaupunkien yleisten saunojen määrä kasvoi voimakkaasti 1800-luvun loppupuolella, kun teollistumisen myötä lisääntynyt työvoima tarvitsi yleisiä saunoja puhdistautumiseen. Lisäksi kaupunkien pihasaunat kiellettiin paloturvallisuuden takia. 1800-luvun jälkipuoliskolla ja 1900-luvun alussa yleisiä saunoja käyttivät pääosin työväestö ja alempi keskiluokka, varakkaamman väestön suosiessa omia kylpyammeitaan. Joissain saunoissa on myös voinut varata perheille omia vuoroja. 1900-luvulla luovuttiin pikkuhiljaa yhteissaunomisen perinteestä, ja miehille ja naisille alettiin rakentaa omia puolia. (Laaksonen 1994, 67–69)

1950-luvulta lähtien yleiset saunat alkoivat vähetä. Aiemmin kaupunkilaiset olivat asuneet tiiviisti, ja käyttäneet samaa, lähistöllä olevaa yleistä saunaa. Helamaan mukaan 1950-luvulla alkoivat

yleistyä sähkökiukaat, jolloin kerrostaloihin alettiin rakentaa asukkaiden yhteisiä talosaunoja. Myös uimahalleihin alettiin rakentaa saunoja, mikä osaltaan vaikutti yleisten saunojen suosioon negatiivisesti. 1970 -luvulla yleistyivät myös huoneistokohtaiset saunat, jotka syrjäyttivät muutaman vuosikymmen aikana sekä yleiset saunat että talosaunat. Erityisesti 80-luvulla innostuttiin saunojen rakentamisesta niin, että pienimpiinkin yksiöihin rakennettiin sauna. (Laaksonen 1994, 8–10.) Nykyään lähes jokaiseen kerrostaloasuntoon rakennetaan sauna, ja saunoja onkin niin paljon, että kaikki suomalaiset voisivat saunoa yhtä aikaa. Vuosien mittaan yleisten saunojen suosio laski edelleen, ja monet yleiset saunat joutuivat kävijöiden puutteessa lopettamaan toimintansa. Viime vuosina yleisten saunojen suosio on kuitenkin noussut huomattavasti.

Yleisten saunojen löylykulttuurista on kirjoitettu yllättävän vähän, kun ottaa huomioon niiden käytännöllisyyden ja tarpeellisuuden etenkin takavuosien Suomessa. Saunakirjallisuus käsittelee pääosin rakennushistoriaa ja kansanperinnettä, eikä yleisten saunojen tutkimista ole pidetty kiinnostavana (Kivimäki & Laiho 1996, 4). Yleisten saunojen tutkiminen on ollut vähäistä, mutta toisaalta yleisten saunojen tunnelmasta on kaunokirjallisuuden saralla kirjoitettu paljonkin. Yleisten saunojen tunnelma ja yhteisöllisyyden kokemus tuntuvat siirtyneen ikään kuin perimätietona ja jonkinlaisena suomalaisuuteen kuuluvana kokemustietona sukupolvelta toiselle.

Nostan tässä esille muutaman pro gradu -tutkielman, jotka käsittelevät yleistä saunaa. Tapio Laaksonen (1994) on tehnyt pro gradu -tutkielman yhteissaunomisesta Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitokselle. Työssään hän pyrkii muodostamaan kuvan yhteissaunomisen esiintymisestä Suomessa. Hän keskittyy tarkastelemaan pitkällä aikavälillä nimenomaan yhteissaunomisen perinnettä, jonka kertoo hävinneen 1900-luvun puolivälissä. Esimerkiksi koko kylien yhteinen saunominen on Laaksonen mukaan kiinnostava, joskin kadonnut perinne. Sanna Kuusikari (2017) taas käsittelee historian oppialalle sijoittuvassa pro gradu -tutkielmassaan Porin yleisiä saunoja. Hän kartoittaa porilaisten yleisten saunojen sijaintia ja käyttäjäkuntaa sekä saunakulttuuria vuosina 1860-1910, ja käy mielenkiintoisesti läpi yleisiin saunoihin liittyvää kulttuuria yleisemminkin Suomessa. Sanna Kuusikari toteaa pro gradu -tutkielmassaan osuvasti: ”*juuri siksi, että yleiset saunat ovat niin arkisia, ne ovat tutkimisen arvoisia, sillä ne peilaavat yhteiskunnan muutosta omalla tavallaan.*” Ajatus yleisistä saunoista arkisina kohtaamispaikkoina on kiehtova, ja ikään kuin vastaa aiemmin esille tuotuun Seesmeren toteamukseen, että saunojen tutkiminen voidaan kokea Suomessa itsestäänselvyyksien tutkimiseksi. Arkisten asioiden tutkiminen on kaikessa tavallisuudessaan kiinnostavaa ja tarpeellista. Lukiessani saunoista kirjoitettuja tekstejä, on ollut mielenkiintoista havaita, että vaikka saunomisen tutkimista edistävä joukko on marginaalinen, on into siihen tutkijoilla

suuri. Kun paneutuu saunomiseen ja siitä kirjoitettuihin teksteihin, voi huomata, että saunakulttuurin tutkiminen elää, ehkä vain hieman suuren yleisön tuntemattomuudessa, joidenkin intohimoisten saunatutkijoiden toimesta.

Ayana Palander (2015) on tehnyt pro gradu -tutkielmansa liittyen yleisen saunan merkitykseen nyky-yhteiskunnassa. Jyväskylän yliopiston taide- ja kulttuurin tutkimuksen taidekasvatuksen alalle kuuluvassa tutkielmassaan hän tarkastelee kahden Helsinkiin rakennetun yleisen sauna -projektin (Kulttuurisauna ja Löyly) ideaa ja pyrkii selvittämään yleisen saunan uudentlaisia merkityksiä ja mahdollisuuksia. Tutkimuksessaan hän tarkastelee Helsingin yleisten saunojen historiallisia ja nykyisiä olosuhteita, analysoi Helsingin uusien yleisten saunojen toimintakonsepteja sekä vertailee japanilaista sento-kylpylää ja kylpemiskulttuuria suomalaiseseen saunakulttuuriin. Tutkielmassaan Palander kiteyttää: *”Helsingin saunaprojektien päähenkilöt pitävät yleistä saunaa tuntemattomien ihmisten kokeilevana kohtaamis- ja vuorovaikutuspaikkana, joka herättää jokaisen hyvántahtoista huolenpitoa toisia kohtaan ja arvonantoa omaa ja muiden viihtymistäpoja kohtaan.”*

Pasi Heikura (1994) on tarkastellut tamperelaisen Rauhaniemen kansankylpylän avantouimareita pro gradu -tutkielmassaan. Heikura on tehnyt tutkielmansa Tampereen yliopiston sosiologian alalle. Hän on itse saunonut ja uinut Rauhaniemessä vuosien ajan, ja pyrkii gradussaan hahmottamaan uimareiden yhteisöllisyyttä ja toisaalta avantouinnin suosion kasvua. Heikura kiteyttää pro gradu -tutkielmassaan: *”avantosaunomisessa nykyihmisen yksilöllisen elämyksen etsintä kohtaa vanhan yhteisöllisen kokemuserinteen ikään kuin taloudellisten järjestelmien ohitse.”*

2.3 Rajaportin sauna – Suomen vanhimmat yleiset lölyt

Tässä alaluvussa kuvaan yleisesti Rajaportin saunaa tutkimusympäristönä. Rajaportin sauna on monen tamperelaisen tuntema legendaarinen kivijalkasauna, joka sijaitsee Pispalassa, muutaman kilometrin päässä Tampereen keskustasta. Rajaportin sauna on Suomen vanhin yleinen sauna, jonka toiminnan aloittivat Hermann ja Maria Lahtinen vuonna 1906. Rajaportin saunan perustamisen aikoihin saunojen pitäjät olivat usein työmiehiä tai heidän vaimojaan, jotka pyrkivät saamaan lisäansioita saunan pidolla. (Kivimäki & Laiho 1996, 16–17.)

Yleisten saunojen suosion lasku 1950 -luvulla näkyi Tampereellakin. Pyynikille rakennettiin uimahalli, ja monet kaupungit, tehtaat ja taloyhtiöt rakensivat omia saunojaan. Viimeistään 1980 -luvulla yleisten saunojen suosio romahti, kun huoneistosauvat yleistyivät. Muita pispalalaisia yleisiä saunoja jouduttiin tuolloin sulkemaan kävijöiden vähyyden takia. Lopulta myös Rajaportin sauna oli 1980 -luvun lopulla pari vuotta tyhjillään. Tuolloin Rajaportin sauna oli purku-uhan alla kaupungin kaavoitettua Rajaportin korttelin liikennealueeksi. Entiset asiakkaat kuitenkin alkoivat aktiivisesti toimimaan Rajaportin saunan uudelleen avaamiseksi, minkä myötä vuonna 1989 perustettiin Pispalan saunayhdistys. Yhdistys sai saunan vuokralle kaupungilta, kunnosti saunan pääosin talkoovoimin ja jatkoi Rajaportin saunan liiketoimintaa. Myöhemmin asemakaavaan tehtiin muutos saunan suojelemiseksi jatkossakin. (Kivimäki & Laiho 1996, 35–45.)

Nykyisin saunan omistaa Tampereen kaupunki ja toiminnasta vastaa edelleen Pispalan saunayhdistys ry. Pispalan saunayhdistys ry pyrkii vaalimaan ja säilyttämään perinteistä saunakulttuuria Pispalassa. Yhdistys järjestää saunan ja saunakahvilan ylläpidon lisäksi juhlia ja yleisötilaisuuksia sekä harjoittaa julkaisu- ja tutkimustoimintaa. Rajaportin saunassa yhteinen suuri kiuas, josta saatavalla lämmöllä lämpiävät sekä naisten että miesten puoli. Aiemmin Rajaportin saunassa, kuten muissakin yleisissä saunoissa, lölytila oli kaikille yhteinen. Nykyisin lölytilat on jaettu seinällä, ja miehet ja naiset saunovat omilla puolillaan. Vilvoittelupiha on Rajaportilla miehille ja naisille yhteinen, ja siellä voikin kuulla pyyhkeisiin kietoutuneiden ihmisten keskusteluja niin maailmanpolitiikan tilasta kuin päivän säästä. (Rajaportin sauna 2019.) Rajaportin saunan historiikissa todetaan, että vieraskirjaan on kertynyt nimiä lähes kaikista maailmankolkista, esimerkiksi Kiinasta, Albaniasta ja Uudesta Seelannista. Rajaportin sosiaalinen merkitys nähdään yleisesti isona. Siellä kokoontuu esimerkiksi erilaisia ryhmiä säännöllisesti. Rajaportin vieraskirjasta löytyy värikkäitä kuvauksia, runoja, aforismeja ja kiitoksia hyvistä lölyistä. (Kivimäki & Laiho 1996, 63.)

1980-luvulle tultaessa Rajaportilla kävi vielä pääosin paikallisia, Pispalassa asuvia saunojia. Nykyään Rajaportin saunassa käy ihmisiä joka puolelta Tamperetta ja kauempaakin. (Kivimäki & Laiho 1996, 62.) Rajaportilla käy saunomassa kaikenikäisiä miehiä ja naisia ja myös lapsia, tosin valtaosa kävijöistä on aikuisia. Vuonna 2018 Rajaportin saunalla saunoi noin 21000 kävijää, joista noin 33% oli naisia, 5% lapsia (alle 16-vuotiaita) ja loput miehiä. (Niskavaara 2019) Saunojista valtaosa on siis miehiä, ja miesten puolelle saattaakin joutua jonottamaan vilkkaimpina aikoina. Naiset on huomioitu erityisesti naistenpäivänä, jolloin naiset saunovat Rajaportin saunalla ilmaiseksi.

Lukiessani Rajaportin saunan vaiheista, yllätyin Pispalan saunayhdistyksen jäsenten sinnikkästä työstä saunan hyväksi. On ilmeistä, että aktiivijäsenet ovat erittäin motivoituneita säilyttämään Rajaportin saunan toiminnassa, ja sillä on heille suuri merkitys. Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan erityisesti keskity tutkimaan saunaseuran tai sen jäsenten toimintaa. En ole rajannut haastateltavia esimerkiksi yhdistyksen jäseniin. Tarkastelen sosiaalista pääomaa yleisessä saunassa, ja Rajaportin saunalla aktiivisesti tai hiukan harvemmin käyvät saunojat toimivat tutkimuskohteenani.

3 SOSIAALINEN PÄÄOMA

3.1 Käsitteen määrittelyä ja taustaa

Lähestyn tutkimusaiheeni sosiaalisen pääoman näkökulmasta. Sosiaalisen kanssakäymisen hyötyjä ja jopa elämää pidentävää vaikutusta on todistettu esimerkiksi lääkäri Markku T. Hyypän (2002) Pohjanmaa-tutkimuksella, joka osoitti ruotsinkielisten elävän suomenkielisiä pidempään, ja selittävänsä tekijänä pidettiin nimenomaan sosiaalista pääomaa. Johonkin kuulumisen tunne lisää elinikää, ja erilaiset yhdessä tekemisen muodot ja vapaa-ajan harrastaminen lisäävät tätä tunnetta (esim. Kotiranta, Haaki & Niemi 2011, 241).

Sosiaalisen pääoman määrittelemineen on sen näennäisestä helppotajuisuudesta huolimatta haastavaa. Sosiaalinen pääoma on käsitteenä muuttuva ja kontekstisidonnainen. Sen oletetaan pohjautuvan aristoteeliseen ajatukseen luonnollisesta laumahengestä, ihmisten keskinäisestä yhteenkuuluvuudesta ja yhteisöllisyydestä. (Hyypä 2002, 48.) Yksinkertaisimmillaan sosiaalinen pääoma ymmärretään sosiaalisiksi voimavaraksi, joka muodostuu ihmisten välisten formaalien ja informaalien suhteiden vaikutuksesta. Sosiaalinen pääoma kertyy sitä mukaan, kun sitä käytetään, eikä sitä voi irrottaa taloudellisen pääoman tapaan yksityisen ihmisen hyödykkeeksi, vaan se sijaitsee aina ihmisten välisissä suhteissa. (Siisiäinen 2003, 206.) Sosiaalista pääomaa nuorten vertaissuhteissa tutkinut Riikka Korkeamäki (2013, 17) tiivistää väitöskirjassaan osuvasti, että sosiaalinen pääoma tarkoittaa voimavaroja, joita saamme osaksemme toisten ihmisten seurassa, ja joiden avulla voimme saavuttaa asioita, joita emme voi saavuttaa yksin. Sosiaalinen pääoma voi olla luonteeltaan positiivista tai negatiivista. Tässä tutkimuksessa kuitenkin keskitytään sosiaalisen pääoman positiivisiin puoliin nähden se monenlaisten positiivisten asioiden varantona.

Sosiaalisen pääoma on Korkiamäen mukaan sosiaalityön alalla varsin vähän käytetty, mutta potentiaalisena nähty lähestymiskulma. Sen sijaan yhteiskunnallisessa ja poliittisessa keskustelussa käsitettä alettiin käyttää Suomessa laajalti 1990-luvulla, välttämättä sen enempää avaamatta, mitä sillä oikeastaan tarkoitetaan. (Korkiamäki 2013, 18–20.) Sosiaalisen pääoman käsitettä on helppo viljellä liittäen sen milloin nuorten, perheiden tai kokonaisen kansakunnan hyvinvointiin. 2000-luvulle tullessa sosiaalista pääomaa on käytetty lisääntyvässä määrin talous-, yhteiskunta- ja politiikkatieteiden alalla. Sillä on selitetty esimerkiksi talouskasvun eroja, työyhteisöjen ja yritysten toimintakykyä sekä sosiaalisen osallistumisen ja syrjäytymisen prosesseja. (Ruuskanen 2005, 5.)

Ruuskasen (2005, 5–6) mukaan käsite on monestakin syystä suosittu nykytutkimuksessa. Sosiaalinen pääoma paikkaa aukkoja, joita jää, kun pyritään selittämään esimerkiksi talouden kasvua fyysisellä pääomalla ja inhimillisellä pääomalla. Talouden sosiaalisesta ulottuvuudesta ollaan nykyään aiempaa kiinnostuneempia, koska se tuntuu selittävän, miksi jotkin taloudelliset toimintaympäristöt ovat tuottavampia kuin toiset. Sosiaalisella pääomalla voidaan myös perustella erilaisia yhteiskuntapoliittisia ohjelmia, jolloin se on herättänyt kiinnostusta myös erilaisten poliittisten suuntausten sisällä. Lisäksi sosiaalisen pääoman käsite on ollut helppo omaksua käyttöön sen näennäisen helppotajuisuuden takia. Jokaisella on kokemuksia suhdeverkostoista, naapuriavusta tai yhteisön sosiaalisesta tuesta, joten ajatus sosiaalisesta pääomasta istuu luontevasti arkiseen kokemusmaailmaan.

Kansainvälisesti sosiaalisen pääoman käsite on alkanut esiintyä talous- ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa jo 1800-luvulta lähtien, joskin vain satunnaisesti. Nykykeskustelulle pohjan ovat kuitenkin luoneet sosiologit James Coleman ja Pierre Bourdieu 1970–1980 -luvuilla. He nostivat sosiaalisen pääoman käsitteen yhteiskuntatieteellisen keskustelun kohteeksi, ja käsite on säilyttänyt suosionsa näihin päiviin saakka. Kolmanneksi sosiaalista pääomaa on tehnyt tunnetuksi yhdysvaltalainen Robert Putnam, joka pohjasi näkemyksensä James Colemanin kehittämään teoriaan. (mt.)

Pierre Bourdieu (1986) tarkasteli ranskalaisen yhteiskunnan eriarvoisuutta ja sen kulttuurisia rakenteita, ja hyödynsi sosiaalisen pääoman käsitettä tutkimuksissaan. Hänen mukaansa sosiaalinen pääoma on tuttavuusverkostoissa tai ryhmäjäsenyyksissä syntyneiden resurssien summa. Jäsenet voivat hyödyntää verkostoilla olevaa pääomaa. Sosiaalinen pääoma voi auttaa ihmisiä pääsemään mukaan verkostoihin, ja toisaalta myös käyttämään verkostoja omina resursseinaan. Sekä suhdeverkoston koko että muiden verkoston jäsenten resurssien laatu ja määrä vaikuttavat sosiaalisen pääoman määrään. (Hanifi 2012)

James Colemanin (1988) mukaan sosiaalinen pääoma toimii sosiaaliseen rakenteeseen liittyvänä tuottavana resurssina, joka helpottaa toimijoiden tarkoituksellista toimintaa. Coleman korostaa sosiaalisen pääoman käsitteessä (paikallisten) sosiaalisten verkostojen tiiviyttä. Tiiviit verkostot toimivat tehokkaina informaation välittäjinä jäseneltä toiselle, mistä kaikki hyötyvät. Lisäksi tiiviit suhteet mahdollistavat sen, että jäsenet voivat tarkkailla toisiaan. Tarkkailu luo puolestaan mahdollisuuden tehokkaiden normien ja sääntöjen syntymiselle. Sääntöjen rikkomisesta seuraa

rangaistus, joka muodostuu verkoston sisällä. Kun verkostossa jäsenet tarkkailevat toisiaan, ja sääntöjen rikkomisesta seuraa sanktio, alkaa jäsenten käyttäytyminen olla ennustettavampaa, ja siten luottamus toisiin lisääntyy. Normit myös lisäävät kaikkien jäsenten osallistumista, ehkäisten vapaamatkustamista. Coleman myös korostaa sellaisten normien merkitystä, jotka saavat yksilön luopumaan lyhyen tähtäimen omasta edusta, ja pyrkimään yhteiseen hyvään. Näin yhteisö voi pyrkiä pitkän tähtäimen etuun, josta kaikki hyötyvät. (Ruuskanen 2005, 10–11)

Robert Putnam painottaa teoriassaan ihmisten välistä vuorovaikutusta ja suhteita. Putnamin (2000, 19) määritelmän mukaan sosiaalinen pääoma muodostuu verkostoista ja niissä syntyvistä vastavuoroisuuden normeista ja luottamuksesta. Ihmisten välinen vuorovaikutus synnyttää verkostoja, joissa muodostuvasta vastavuoroisuuden normeista ja luottamuksesta on hyötyä niin yksilölle itselleen kuin koko yhteiskunnalle. Sosiaalisen pääoman rikkaus erilaisissa yhteisöissä lisää spontaanin ja vapaaehtoisuuden yhteistyön tekemistä. Putnamin mukaan sosiaalinen pääoma kasvaa ja lisääntyy sitä enemmän, mitä enemmän sitä käytetään. Putnamin näkemyksen mukaan kansalaisten keskinäisistä verkostoista lähtöisin oleva sosiaalinen pääoma voi laajentua koko yhteiskunnan voimavaraksi. Kun ihmiset ovat keskenään vuorovaikutuksessa, luottamus yhteiskunnassa kasvaa, ja siitä hyötyvät kaikki. Putnamin näkemyksen mukaan yhteisön sosiaalisilla suhteilla ja verkostoilla on merkitystä niin yksilöiden kuin koko yhteisön hyvinvoinnille, elämänlaadulle ja menestykselle. (Putnam 2000, 289–290.)

Sosiaalista pääomaa käyttävät tutkijat voidaan jaotella niihin, jotka näkevät Putnamin tapaan sosiaalisen pääoman yhteisön toimivuutta ja kiinteyttä lisäävänä kollektiivisena voimavarana, sekä niihin, jotka näkevät sosiaalisen pääoman Bourdieun tavoin yhtenä yksilötoimijan yhteiskunnallisten toimintaresurssien keskeistä osatekijänä. (Siisiäinen 2003, 204–205.) Myös Pertti Jokivuori (2005, 9) jaottelee sosiaalisen pääoman tutkimustraditiot samansuuntaisesti. Hänen mukaansa Putnamin ja Colemanin edustama anglosaksinen traditio kysyy, miten jonkin yhteisön jäsenten välinen yhteistyö ja luottamus syntyvät. Tässä tutkimusperinteessä sosiaalinen pääoma on tulkittu kollektiiviseksi resurssiksi. Bourdieun edustama ranskalainen traditio taas näkee sosiaalisen pääoman pikemminkin vallankäytön välineenä, jolla on selitetty myös yhteiskunnallisten erojen ja konfliktien syntyä. Bourdieu tulkitsee negatiivisävytteisesti sosiaalisen pääoman liittyvän eliittien sisäpiireihin. Colemanin mukaan tiivis yhteisöllinen rakenne mahdollistaa yhteisön normien ja luottamuksen säilymisen. Putnam näkee käsitteen laajemmin, tarkastellen yhteisöllistä toimintaa ja sen synnyttämää yleistynyttä luottamusta, joka uusintuu ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. (Ruuskanen 2002, 19)

Tähän tutkimukseen Putnamin näkökulma soveltuu parhaiten, ja sitä tarkastelen syvällisemmin luvussa neljä.

Sosiaalisen pääoman käsite ei ole tarkoin muotoutunut, vaan kulloinenkin tutkija tulkitsee sitä omista lähtökohdistaan tai tutkimuksestaan käsin. Sosiaalisen pääoman moniulotteisuus tuo toisaalta omat haasteensa käsitteen jäsentämiseen, mutta voidaan ajatella sen myös olevan rikkaus ja tuovan monia mahdollisuuksia käsitteen käyttöön eri tieteenaloilla. Yleisesti nähdään, että sosiaalisella pääomalla viitataan sosiaalisen rakenteen yhteisöllisiin piirteisiin, kuten sosiaalisiin verkostoihin, normeihin ja luottamukseen (Putnam 2000, 19). Siisiäisen (2003) mukaan tutkijat valitsevat sosiaaliselle pääomalle antamansa merkityksen sen mukaan, mitä he tutkivat, ja miten he suhtautuvat eri teoreetikkojen luomiin teorioihin ja niiden taustoihin.

Sosiaalisen pääoman mittaamiseen on kehitetty erilaisia menetelmiä. Sosiaalista pääomaa voisi tutkia myös määrällisesti, ja sellainenkin olisi kiinnostavaa ja tarpeellista. Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan mittaa sosiaalisen pääoman määrää. Tarkoitukseni on herättää pohtimaan, millä tavalla sosiaalinen pääoma rakentuu, ja millaiset edellytykset yleisessä saunassa saunomisella sen tukemiseen on. Pidemmälle vietyinä olen kiinnostunut siitä, miten sosiaalisen pääoman kertymistä voitaisiin tukea sosiaalityön keinoin, rakenteellisesti ja aivan tavallisessa työpäivässä. Työssäni yleinen sauna toimii areenana, jolla sosiaalista pääomaa muodostuu, ja sitä voidaan havaita. Missä kaikkialla ja millaisilla tavoilla ihmisten erilaisissa verkostoissa toisilleen tuomaa lisäarvoa voitaisiin tukea ja mahdollistaa? Voidaanko sosiaalipalvelujen tuottamista lähestyä siitä näkökulmasta, että yksilöt tuottavat kanssakäymisessä toisilleen jotain sellaista, mikä tukee sosiaalista pääomaa ja sitä kautta yksilön ja yhteisön, laajemmin myös yhteiskunnan etua?

Vaikka tässä tutkimuksessa keskitynkään voimavaroihin ja mahdollisuuksiin, joita sosiaalinen pääoma tuo yksilölle, voidaan sosiaalisen pääoman ajatella tuottavan yksilölle, yhteisölle tai yhteiskunnalle positiivisia tai negatiivisia lopputuloksia. Sosiaalisen pääoman käsitettä on kritisoitu sen epämääräisyydestä ja laajuudesta; se voidaan liittää lähes mihin tahansa ja sitä käytettäessä ei välttämättä olla samassa ymmärryksessä siitä, mitä sillä oikeastaan tarkoitetaan. Sosiaalisen pääoman käsitteen on myös epäilty taloudellistavan ihmisten väliset suhteet, ja ulottavan talouden lonkerot sosiaalisen elämän ei-taloudellisille osa-alueille. (Ruuskanen 2005, 8–9.)

3.2 Sosiaalinen pääoma hyvinvointivaltiossa

Hyvinvointivaltio voidaan käsittää järjestelmänä, joka tukee sosiaalisen pääoman muodostumista luomalla rakenteellisia ja kulttuurisia edellytyksiä toimivalle kansalaisyhteiskunnalle (Lehtonen & Kääriäinen 2005, 293–294). Eri tutkimuksissa on havaittu, että sosiaalinen pääoma kerääntyy erityisesti pohjoismaisiin hyvinvointivaltioihin. Kansainvälisissä vertailuissa syiksi on arveltu esimerkiksi tulonjaon tasaisuutta, protestanttista perinnettä, kansakunnan varallisuutta, etnistä homogeenisyyttä sekä hyvää hallintoa. Näiden tekijöiden on havaittu korreloivan voimakkaasti korkean luottamuksen kanssa, mikä lisää olennaisesti sosiaalista pääomaa. Sosiaalisen pääoman ja hyvinvoinnin väliset syy- ja seuraussuhteet vaikuttavat olevan kehämäisiä; sosiaalinen pääoma lisää hyvinvointia, ja sen seurauksena hyvinvoivat kansalaiset tukevat hyvinvointivaltiota. Hyvinvointivaltion panos taas vähentää eriarvoisuutta, mikä vahvistaa sosiaalista pääomaa. Hyvinvointivaltion palveluiden tason ja sitä koskevien poliittisten ratkaisujen voidaan ajatella kulkevan käsi kädessä sekä eriarvoisuuskehityksen, että kansalaisten toisiaan kohtaan osoittaman luottamuksen kanssa. (Kouvo & Kankainen 2009.)

Sosiaalisen pääoman ja hyvinvointivaltion suhdetta pohdittaessa on myös esitetty toisenlaisia ajatuksia. Kritiikkinä on esitetty, että hyvinvointivaltion sinänsä hyvää tarkoittavat tulonsiirto- ja sosiaalipalvelujärjestelmät rapauttaisivat epävirallisia verkostoja ja heikentäisivät perhesiteitä sekä yhteisöllistä vastavuoroista auttamista ja jakamista. Tällöin hyvinvointivaltion voitaisiin nähdä heikentävän sosiaalista pääomaa. Kansainvälisessä keskustelussa puhutaan crowding out – hypoteesista, jolla tarkoitetaan edellä kuvattua ilmiötä. Toisaalta puhutaan myös hollowing out-hypoteesista, jolla tarkoitetaan päinvastoin kasvavan sosiaalisen pääoman mahdollisuuksia kompensoida hyvinvointivaltion sosiaalisen turvan heikkenemisen sosiaalisia seurauksia. (Lehtonen & Kääriäinen 2005, 293–294.)

Kouvon ja Kankaisen (2009, 599–601) mukaan universalistisilla sosiaalietuuksilla vaikuttaa olevan positiivinen vaikutus kansalaisten sosiaaliseen pääomaan, mikä ei tue crowding out- hypoteesia, jonka mukaan yhteiskunnan tarjoama tuki heikentäisi sosiaalista pääomaa. Jos kansalaiset voivat luottaa yhteiskunnan tukeen, näyttää luottamus myös toisiin ihmisiin olevan suurempi. Toisaalta mitä enemmän yhteiskunnassa on tarveharkintaisia tukia käyttäviä ihmisiä, sitä heikompi luottamus kansalaisilla on toisiaan kohtaan. (mt.) Onko tässä kyse siitä, että mitä kovemmat ajat ovat, sitä enemmän on avuntarvitsijoita, ja sitä kovemmaksi asenteet muuttuvat? Vaikuttaa siltä, että mitä oikeudenmukaisemmaksi kansalaiset kokevat yhteiskunnan, sitä luottavaisemmin he suhtautuvat

toisiinsa. Tällä on perusteltu esimerkiksi lapsilisien maksamista hyvätuloisille; kokemus siitä, että saa verorahoilleen vastinetta, on tärkeä myös hyvätuloisille, ja toisaalta universaalit etuudet lisäävät yhteenkuuluvuuden tunnetta eivätkä lisää eriarvoisuutta. Toisaalta asia ei ole näin mustavalkoinen; kansalaisten luottamus toisiinsa ja yhteiskuntaan muodostuu monista tekijöistä. Esimerkiksi sillä, millaista yhteiskunnallista arvopohjaa instituutioiden toiminta heijastelee, nähdään olevan suuri merkitys luottamukseen tuntemattomia ihmisiä kohtaan. Hyvinvointipalvelujen riisumisella voi olla merkittäviä seurauksia luottamuksen rakentumisessa. Näyttää siltä, että hyvinvointipolitiikalla voidaan olla rakentamassa tai rapauttamassa sosiaalista pääomaa. (mt.)

Nyyssölä (2006, 8) on pohtinut mielenkiintoisesti, mistä kiinnostus sosiaaliseen pääomaan yhteiskunnallisessa keskustelussa kumpuaa. Nyyssölän mukaan kiinnostus voi kertoa laajemmasta yhteiskunnallisesta muutostrendistä. On alettu ymmärtää, että kaiken toiminnan kytkeminen talouden ja kilpailukyvyn viitekehykseen ei lopultakaan tuota haluttuja tuloksia, eikä ole sitä, mitä ihmiset pohjimmiltaan elämältään haluavat. Toisaalta vauraus yhteiskunnassa on sillä tasolla, ettei jatkuva taloudellisen kasvun vahvistaminen hinnalla millä hyvänsä enää motivoi ihmisiä. Lisäksi pohditaan yhä enemmän ekologisia kysymyksiä taloudellisen kasvun vastapainona. Ihmiset kaipaavat ennustettavuutta ja turvallisuudentunnetta elämälleen, eivätkä talousluvuilla pelottelu ja puhe Suomen ja koko Euroopan kilpailukyvyn romahtamisesta tarjoa vastausta näihin. Nyyssölä toteaaakin, että nyt voisi olla markkinavetoisen yhteiskunta- ja talouspolitiikan jälkeen yhteiskunnallisemman ja yhteisöllisemmän lähestymistavan vuoro.

Näyttää siltä, että nyt, yli kymmenen vuotta myöhemmin, Nyyssölän ajatukset ovat edelleen ajankohtaisia. Sosiaalinen pääoma ja yhteisöllisyys puhuttavat yhä enemmän, toisaalta talouden madonluvuilla pelottelu ja taloudelliseen kasvuun piiskaaminen jatkuvat edelleen. Pystytäänkö sosiaalisen pääoman tukemisen kannattavuus perustelemaan pitkällä aikavälillä, vaikka se ei näkyisi heti taloudellisena kasvuna? Epäilemättä yksi syy sosiaalisen pääoman termin vakiinnuttamiseen on juuri taloudellisen aspektin tuominen termiin sanan ”pääoma” muodossa. Sosiaalisen pääoman juuret ovatkin esimerkiksi Jouko Kajanojan (1998, 37) mukaan inhimillisessä pääomassa, jolla Maailmanpankki pyrki selittämään talouskasvua 1980-luvulla. Inhimillinen pääoma oli kuitenkin yksittäisten ihmisten resurssi, joten sosiaalisen pääoman käsite kehitettiin tuomaan inhimillisen pääoman rinnalle yhteisöllisen näkökulman.

3.3 Sosiaalinen pääoma, yhteisöllisyys ja sosiaalityö

Yhteisöllisyys nousee rinnakkaiseksi käsitteeksi ja on läsnä sosiaalisesta pääomasta puhuttaessa. Sosiaalisen pääoman käsitettä on kritisoitu siitä, että sillä tarkoitetaan käytännössä yhteisöllisyyttä. Käsitteitä käytetään usein kuvaamaan samankaltaisia asioita ja jopa toistensa synonyymeinä (kts. Korkiamäki 2013, 71; Hyyppä 2002, 50–52). Sosiaalista pääomaa tutkinut Jouko Kajanoja (2009, 77) toteaaakin, että käyttäisi usein sosiaalisen pääoman sijaan mieluummin sanaa yhteisöllisyys. Hänen mukaansa ne tarkoittavat lähes samaa asiaa, mutta yhteisöllisyys on helpommin ymmärrettävissä. Myös sosiaalityössä yhteisöt ja yhteisöllisyys ovat olleet aina keskeisiä teemoja. Sosiaalityön uranuurtaja Jane Addams toimi setlementtiliikkeessä 1800-luvun lopun Englannissa pyrkien vahvistamaan kansalaisyhteiskuntaa ruohonjuuritasolta. Sitä kautta hän pyrki vaikuttamaan yhteiskunnalliseen eriarvoisuuteen. Näiden tavoitteiden hän uskoi toteutuvan yksilöiden voimaantumisen ja yhteisöllisen toiminnan kautta. (Puurunen 2016, 21, 25–26.)

Suomessa yhteisösosiaalityön toteuttaminen on vuosikymmenten mukana vaihdellut. 1960-luvun loppupuolella suuren maaltamuuton vaikuttamana alettiin puhua yhdyskuntatyöstä sosiaalityön metodina. Seuraavina vuosikymmeninä toteutettiin yhdyskuntatyön hankkeita, joissa sosiaalityöntekijät toimivat keskeisessä asemassa. 1980-luvulta lähtien puhuttiin alueellisesta sosiaalityöstä, ja yhdyskuntasuunnittelussa nähtiin tärkeänä yhdistää fyysinen ja sosiaalinen. Yhteisöllistäminen nousi myös sosiaalipolitiikan strategiaksi. Lainsäädäntö Suomessa tukee yhteisösosiaalityön toteuttamista. Sosiaalitoimella on velvollisuus seurata kuntalaisten elinoloja ja tuottaa niistä tietoa. Lisäksi heidän tulisi vaikuttaa sosiaalisten ongelmien vähentämiseen, ja viedä sosiaalista näkökulmaa yhdyskuntasuunnitteluun. Samoin kansalaisten omaehtoista toimintaa tulisi tukea. (Koskinen 2003, 207.)

Koskinen toteaa jo 2003 julkaistussa artikkelissaan, että yhteisösosiaalityön tarve on nousemassa uudelleen ajankohtaiseksi. Sosiaalityöntekijöitä tarvitaan asuinalueiden suunnittelussa toteuttamassa sosiaalisten vaikutusten arviointia ja sosiaalista raportointia. Lisäksi sosiaalityössä tulisi pyrkiä vaikuttamaan poliittisesti ja tekemään ehkäisevää sosiaalipolitiikkaa. Yhteisösosiaalityön työmuodoista, kuten rakenteellisesta sosiaalityöstä, yhdyskuntatyöstä ja aluesosiaalityöstä on myös alettu kirjoittaa aiempaa enemmän (mt, 207). Toimeentulotuen Kelaan siirtymisen myötä on aivan viime aikoina keskusteltu paljon sosiaalityön paikasta ja tehtävistä. Kun mekaanista etuuksien laskemista on vähemmän, tulisi sosiaalityöntekijöillä olla enemmän aikaa yhteisösosiaalityön tekemiseen. Yhteisöllisyyden on todettu olevan väline sosiaalisten ongelmien ratkaisemiseen sekä

hyvinvoinnin ja terveyden tuottamiseen, uusien ihmissuhteiden ja sosiaalisten verkostojen rakentamiseen sekä sosiaalisen pääoman kartuttamiseen (mt. 207). Vaikka yhteyden saaminen maailman joka kolkkaan on nykyään helppoa, ja globalisaation myötä yhteisöllisyys voi laajentua kauas, on paikallisyhteisöillä ja fyysisellä elinpiirillä tärkeä merkitys ihmisen elämässä.

Tämän päivän yhteisötyön juuret ovat paikallisissa yhteisöissä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2019) mukaan yhteisötyötä tehdään monenlaisissa lähiöiden kehittämissohjelmissa niin kaupungeissa kuin maaseudulla. Yhteisösosiaalityöllä edistetään kansalaisten hyvinvointia yhteisöissä. Keskeisinä toimintaperiaatteina yhteisösosiaalityössä ovat sosiaalisten ongelmien ennaltaehkäisy, lähipalvelujen kehittäminen, kansalaisten oma-aloitteisuuden tukeminen ja sosiaalisten verkostojen merkityksen tunnustaminen. Yhteisösosiaalityö painottaa yhteisöjen merkitystä ihmisten hyvinvoinnille. Yhteisöllisyys ei enää 2000 -luvulla rajaudu kulttuurisiin rakenteisiin tai institutionaalisiin tiloihin. Perhe, sukulaisuus tai luokka-asema eivät ole ainuita yhteisöllisyyden muotoja, vaan yhteenkuuluvuus perustuu viestintään ja vuorovaikutukseen, jota voi tapahtua monissa eri konteksteissa. Ihmiset kuuluvat yhä useampiin yhteisöihin yhtä aikaa, ja yhteisöjen jatkuvuus voi olla satunnaista. Yhteisösosiaalityössä perinteiset yhteisöt kytketään uudentyyppisiin yhteisöllisyyden muotoihin. Monimuotoisten yhteisöjen osallisuutta pyritään tukemaan ihmisen arkisissa verkostoissa. Näitä verkostoja tukemalla, rakentamalla ja kehittämällä pyritään sosiaalityön tavoitteisiin. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019.)

Sosiaalityön tutkimuksen seuran vuosikirjassa pohditaan yhteisöllisen sosiaalityön merkityksiä kansalaisyhteiskunnan ja asiakastyön välimaastossa. Vaikka naapurustot ja muut ”luonnolliset” yhteisöt näyttävät yhä pienempää roolia konkreettisen avun antajina tai henkisen pääoman kasvattajina, myös sosiaalityössä nähdään asiakkaiden sosiaalisista suhteista nousevan sosiaalisen pääoman merkitys elämään. Usein sosiaalityössä asiakasryhmien ”vääränlaista” sosiaalista pääomaa pyritään säätelemään, mikä muistuttaa siitä, että yhteisöt voivat olla paitsi positiivisia voimavaroja, myös negatiivisia yhteenliittymiä. Kiinnostus sosiaalityön yhteisöllistä työtettä kohtaan on lisääntynyt, joskin vasta viime vuosina. Aiemmin sosiaalityön tutkimus on kohdentunut lähinnä sosiaalityön asiakkaisiin ja asiakasryhmiin sekä ammatillisiin käytäntöihin. Sosiaalityön tutkimuksella on edessään haaste tarttua yhteisösosiaalityön teemoihin entistä aktiivisemmin, kun yhteisöllisyys muuttaa muotoaan. Osa sen perinteisistä muodoista on kenties korvautumassa uusilla yhteisöllisyyden muodoilla, mikä haastaa myös sosiaalityön tutkimusta. Sosiaalityö voisi tulevaisuudessa olla vielä vahvemmin toimija, jolla on kokonaiskäsitys asiakkaiden, kansalaisten ja yhteisöjen arjesta, elinoloista ja tarvittavista palveluista. (Roivainen ym. 2016)

Roivainen (2016, 23–24) peräänkuuluttaa yhteisösosiaalityön paluuta sosiaalityön kentälle. Roivaisen mukaan paikallinen toimintatapa, olosuhteiden muuttaminen ja kansalaiskeskeisyys ovat perinteisen yhdyskuntatyön peruspilareita, joita tulisi käyttää uudenlaisten yhteisöllisten työmuotojenkin rakennus- ja tukemusalustana. Sosiaalityön tulisi muistaa alueellisten yhteisöjen merkitys kansalaisten ja heidän yhteisöjensä sosiaalisen pääoman turvaajina, voimavaraistajina ja osallisuuden vahvistajina. Sosiaalityön on pidettävä huolta siitä, että yhteisöllisyys, kansalaiskeskeisyys ja demokratia tulevat näkyviin samoin kuin Jane Addamsin aikana. (mt.) Voisiko tämä tutkimus osaltaan olla tukemassa sosiaalityöntekijän ymmärrystä ihmisten sosiaalisesta pääomasta, ja keinoista, joilla sitä voidaan tukea esimerkiksi harrastusten tai muun yhteisöllisen tekemisen kautta?

4 PUTNAMIN JÄSENYYKSIÄ SOSIAALISEEN PÄÄOMAAN

Tässä tutkimuksessa nojaan erityisesti yhdysvaltalaisen Robert Putnamin näkemyksiin sosiaalisesta pääomasta. Putnam ryhmineen tutki 1990-luvun puolivälissä Italian aluehallintouudistusta, ja tuli siihen tulokseen, että uudistuksen onnistuminen pohjoisessa Italiassa oli pitkälti sosiaalisen pääoman ansiota. Putnamin mukaan pohjoisessa Italiassa runsaasti esiintyvällä sosiaalisella pääomalla oli lukuisia hyviä vaikutuksia. Ruuskanen (2001) on tiivistänyt Putnamin esiin tuomat hyödyt viiteen kohtaan. Ensinnäkin sosiaalinen pääoma helpottaa ratkaisemaan kollektiivisia ongelmia. Kun kansalaiset luottavat järjestelmään, he mukautuvat kollektiivisesti hyödyllisiin ratkaisuihin, eivätkä hae lyhyen tähtäimen yksilöllistä etua. Toiseksi sosiaalinen pääoma toimii yhteisön toimintaa helpottavana sosiaalisena voimavaroineen; kun ihmiset ovat tekemisissä usein toistensa kanssa, luottamus lisääntyy ja kanssakäyminen helpottuu. Kolmanneksi sosiaalinen pääoma tuo ihmisille ymmärryksen keskinäisestä riippuvuussuhteesta. Tämän ymmärtäminen saa ihmiset ottamaan tekemisissään huomioon myös muut. Ihmisten empatiakyky kasvaa ja kyynisyys vähenee. Neljänneksi sosiaalinen pääoma parantaa informaation kulkua, ja siten tehostaa talouden toimintaa ja auttaa toimijoita saavuttamaan päämääränsä. Viidenneksi sosiaalisella pääomalla on Putnamin mukaan myös psykologisia ja biologisia vaikutuksia, jolloin se parantaa myös terveyttä ja elämänlaatua. (Ruuskanen 2001, 7.)

Putnam on tutkinut sosiaalista pääomaa myös Yhdysvalloissa, ja todennut sillä olevan runsaasti hyvinvointipoliittisia vaikutuksia. Putnamin näkemyksen mukaan 60-luvulta eteenpäin kansalaishyveet ovat kääntyneet laskuun Yhdysvalloissa. Sen jälkeen poliittinen osallistuminen, kansalaistoiminta, uskonnollinen osallistuminen sekä epäviralliset sosiaaliset kontaktitkin ovat vähentyneet. Rakennemuutokset työelämässä ovat ehkäisseet sosiaalisten suhteiden kiinteytymistä, eikä sosiaalinen osallistuminen ole enää yhteisten asioiden hoitamista, vaan korkeintaan pienen ryhmän etujen ajamista. Putnam ehdottaakin, että paikallinen yhteisö ja aktiivinen kansalaisuus voitaisiin rakentaa uudelleen. Hänen mukaansa nuorille voitaisiin jo kouluissa opettaa osallistumista ja demokratiaa. Toiseksi Putnam kokee, että osa-aikatöiden lisääminen helpottaisi työyhteisön paineita ja mahdollistaisi paremmin sosiaalisten suhteiden ylläpitämistä. Kolmanneksi tulisi tarkastella yhdyskuntasuunnittelua, jonka avulla paikallista yhteisöllisyyttä voitaisiin tukea ja eriytymistä purkaa. Neljäntenä Putnam toteaa, että uskonnollinen ja henkinen herääminen loisi yhteisöllisyydelle uutta merkitystä. Viidentenä Putnam kaipaa entistä sosiaalisempia vapaa-ajan

aktiviteetteja. Kuudentena hän palaa poliittiseen osallistumiseen, jota tulisi tukea eri keinoin. (Putnam 2000.)

4.1 Sosiaaliset verkostot

Putnam nostaa teoriassaan sosiaaliset verkostot ja yhdistystoiminnan merkittäväksi sosiaalisen pääoman lähteeksi (Putnam 2000; 1993, 177). Putnam käyttää esimerkkinä yhdistyksiä, joissa sosiaalista pääomaa syntyy ihmisten ponnistellessa yhteisen edun eteen. Yhdistystoiminta on myös omiaan kokoamaan yhteen ihmisiä erilaisista taustoista ja yhteiskuntaluokista. Yhdistystoiminnassa erilaiset ihmiset kohtaavat tasa-arvoisesti, ja muodostavat horisontaalisia verkostoja.

Verkostoissa olevat suhteet voidaan vertikaalisiin ja horisontaalisiin. Erityisesti horisontaalisissa sosiaalisissa verkostoissa yksilöt pääsevät hyötymään sosiaalisesta pääomasta. Horisontaalisessa suhdeverkostossa valta ja status ovat jakautuneet tasaisesti jäsenten kesken, jolloin rakenne on tasavertainen. Vertikaalisessa suhdeverkostossa puolestaan valta ja keskinäiset riippuvuussuhteet ovat jakautuneet epätasaisesti. Sosiaalisen pääoman muodostumisen kannalta horisontaaliset verkostot ovat vertikaalisia tehokkaampia. (Kaunismaa 2000, 122; Putnam 1993, 173.)

Lähes kaikissa sosiaalisissa verkostoissa muodostuu sekä horisontaalista että vertikaalista sosiaalista pääomaa. Putnam näkee tärkeänä kansalaisyhteiskunnan merkityksen horisontaalisten suhteiden rakentajana ihmisten välille. (Putnam 1993, 173) Kansalaisaktiivisuuden perustuvat horisontaaliset verkostot syntyvät usein esimerkiksi jotain tiettyä asiaa ajamaan. Ne ovat epämuodollisesti organisoituneita, ja ihmiset ovat vapaaehtoisesti liittyneet toisiinsa. Verkostoissa olevia ihmisiä yhdistävät toisiinsa heikot siteet, joilla Putnamin mukaan on sosiaalista pääomaa luova voima. Organisaatiot, joissa on heikkoja siteitä, ovat vahvoja, koska jäsenten aktiivisuus määrittelee ryhmän toiminnan. Heikkojen siteiden ryhmittymiin kiteytyy suuri määrä keskinäistä luottamusta ja vastavuoroisuuden normeja.

Yhdistysaktiiveilla on paljon paikallisia sosiaalisia kontakteja ja verkostoja, joita he voivat käyttää paitsi omaksi hyödykseen, myös muiden yhdistyksen jäsenten hyödyksi. Putnamin mukaan sellaiset yhteisöt menestyvät, joissa on runsaasti monipuolista ja aktiivista yhdistystoimintaa. Putnam näkeekin vapaaehtoisen yhdistystoiminnan ja sosiaaliset verkostot yhteisön sosiaalisena voimavarana, mutta vaikka Putnam käyttää esimerkkinään yhdistyksiä, hän huomioi myös

epävirallisemmat yhteenliittymät sosiaalisen pääoman kartuttamisessa. (Putnam 1993, 168–174; Kaunismaa 2000, 122.)

Verkostot jaetaan usein toimijoita sitoviin (*bonding*) sekä toimijoita ja heidän ryhmiään keskenään silloittaviin (*bridging*). Sitoviksi kuvataan verkostoja, joissa samankaltaiset ja toisilleen tutut muodostavat tiiviin ryhmän. Silloittavat verkostot taas viittaavat verkostoitumiseen erilaisten ihmisten tai ryhmien välillä, ja linkittävillä verkostoilla tarkoitetaan erilaisten aseman omaavien henkilöiden ja ryhmien välisiä sosiaalisia suhteita. Tämän jaottelun taustalla on Mark Granovetterin (1973) ajatus siitä, että sosiaaliset suhteet voidaan erottaa siteiltään heikkoihin ja vahvoihin. Vahvat siteet kuvaavat ryhmiä, joissa ihmiset ovat tiiviisti toistensa kanssa tekemisissä. Niihin kuuluvat esimerkiksi suhteet lähipiiriin: sukulaisiin, ystäviin ja työtovereihin. Vahvat siteet kuuluvat siis toimijoita sitoviin (*bonding*) verkostoihin. Vahvat siteet eivät kuitenkaan välttämättä sido yksilöitä laajemmin yhteiskuntaan. Heikot siteet taas yhdistävät erilaisista taustoista ja elämämpiireistä tulevia ihmisiä, ja liittävät verkoston jäsenet laajempaan yhteiskuntakokonaisuuteen. Heikkoja siteitä muodostuu esimerkiksi yhdistystoiminnassa, harrastuksissa tai muussa vapaa-ajan osallistumisessa. (Iisakka & Alanen 2006, 9; Kajanoja 2009.)

Heikkoja siteitä esiintyy siis toimijoita silloittavissa (*bridging*) verkostoissa. Juuri heikkojen siteiden synnyttämään sosiaalista pääomaa usein tarkoitetaan, kun puhutaan sosiaalisesta pääomasta. Esimerkiksi luottamus mitataan yleensä luottamuksena kehen tahansa, eikä niinkään lähipiiriin henkilöihin. Heikot siteet siis ovat muodostamassa aiemmin kuvattua yleistettyä luottamusta. Viime vuosina on alettu puhua myös verkostoja toisiinsa kytkevistä (*linking*) verkostoista. Viimeisenä mainitut viittaavat luottamukseen instituutioihin; esimerkiksi hallitukseen, poliisiin, puolueisiin tai kirkkoon. (Kajanoja 2009.) Tässä tutkimuksessa keskityn kuitenkin perinteiseen jaotteluun heikoista ja vahvoista verkostoista. Putnam (2000) näkee heikot siteet sosiaalisen pääoman kannalta vahvoja merkityksellisempinä.

4.2 Luottamus ydinarvona

Luottamus on Putnamin mukaan sosiaalisen pääoman ydinarvo. Kun erilaiset toimijat kohtaavat toisiaan, heille on hyötyä keskinäisestä luottamuksesta, jotta he voivat ennakoida tuntemattomien reaktioita. Yksilöiden valinnat voivat tukea keskinäistä vastavuoroisuutta ja luottamusta niin, että syntyy yleistynyt luottamus niin muita kansalaisia kuin viranomaisia ja hallitusinstituutiota kohtaan.

(Siisiäinen 2003, 205–206.) Luottamus kuvaa ihmisten välisten suhteiden luonnetta. Ihmisten luottaessa toisiinsa heillä on perusteltuja odotuksia toisiaan kohtaan tulevaisuudessa. Kun ihminen luottaa toiseen, hän uskoo tämän toimivan jatkossakin odotetusti ja ennakoitavasti, eli olemaan luottamuksen arvoinen. Luottamus voidaan nähdä katsantokannasta riippuen sosiaalisen pääoman lähteenä tai sen lopputuloksena. Synnyttääkö luottamus sosiaalista pääomaa, vai sosiaalinen pääoma luottamusta? Näkemykset vaihtelevat sosiaalista pääomaa tutkivien parissa. Tutkimuskentällä käytävä keskustelu viittaa sosiaalisen pääoman kehämäiseen luonteeseen, jossa kaikki osatekijät vaikuttavat toisiinsa ja muodostavat yhdessä sosiaalisen pääoman. (Keskinen & Teräs 2008, 12–14.) On siis vaikea sanoa, onko luottamus pikemminkin sosiaalisen pääoman lähde kuin lopputulos. Tutkimuksessani lähestyn sitä kuitenkin enemmänkin sosiaalisen pääoman lähteenä. Kun ihmisten välillä syntyy luottamusta, se lisää vastavuoroista toimintaa, helpottaa verkostoitumista ja siten lisää sosiaalista pääomaa.

Luottamus on sidoksissa pyyteettömään vastavuoroisuuden normistoon (Putnam 2000, 136; Siisiäinen 2003, 207). Yleistetyn luottamuksen mukaisesti luotamme siihen, että tuntemattomat ihmiset toimivat samojen normien mukaan kuin me itse. Yleistettyä luottamusta voidaankin pitää yhteiskuntien toiminnan perusedellytyksenä. Sen avulla saadaan aikaan enemmän yhteistä hyvää kuin tilanteessa, jossa jokainen pelkää tulevansa petetyksi. (Putnam 2000, 136, 138–139.) Yleistynyt luottamus liittyy yhteisesti jaettuun arvomaailmaan; samojen arvojen pohjalta toimivat verkostot ovat modernien yhteiskuntien toiminnan edellytys ja yleisen konsensuksen perusta. (Siisiäinen 2003, 205–206.)

Yleistynyt luottamus pohjautuu yksilöiden toimintaan erilaisissa verkostoissa. Vastavuoroisuuden periaate perustuu yleiseen luottamukseen. Kun ihmiset auttavat toisiaan pyyteettömästi arjen asioissa, he eivät odota saavansa välitöntä takaisinmaksua, vaan luottavat siihen, että joku auttaa heitäkin tarpeen tullen. Jos yleistä luottamusta muihin ihmisiin ei ole, ei vastavuoroisuuden periaate voi toimia. Yksilötasolta lähtevä vastavuoroinen toiminta synnyttää luottamusta, joka leviää eteenpäin ja ylöspäin yhteiskunnan muihin kerroksiin. (Siisiäinen 2003, 205; Putnam 2000, 137.) Putnamin mukaan kansalaisverkostot ja yhdistykset ovat erityisen tärkeitä luottamuksen lähteitä. Aktiiviset kansalaisverkostot ja yhdistystoiminta toimivat puitteina, joissa vastavuoroinen toiminta ja yhteistyö synnyttävät ja vahvistavat yleistynyttä luottamusta. (Siisiäinen 2003, 206; Putnam 2000)

Putnam jakaa luottamuksen kahteen lajiin; *heikkoon* ja *tiheään*. Tiheä luottamus kuuluu yleensä henkilökohtaisiin ihmissuhteisiin, jotka ovat vahvoja, ja ovat osa laajempia verkostoja. Esimerkiksi

suhteet perheeseen ja ystäviin luokittuvat tiheän luottamuksen ihmissuhteisiin. Heikon luottamuksen suhteet taas perustuvat yleistyneelle luottamukselle, eivätkä edellytä ihmisen tuntemista entuudestaan. Heikon luottamuksen takuuna toimivat yhteiset verkostot ja oletus yleisestä vastavuoroisuudesta. Voimme esimerkiksi luottaa ihmiseen, jonka tunnistamme käyvän kantakahvilassamme tai samassa harrastusryhmässä. Yhteiskunnan kannalta Putnam näkee merkittävämpinä nimenomaan heikon luottamuksen suhteet, koska ne mahdollistavat erilaisten ihmisten yhteistoiminnan ja rakentavat yleistä luottamusta ja sosiaalista pääomaa koko yhteisöön. Heikko luottamus ei rajoitu vain ystäviin ja tuttaviiin, vaan leviää verkostoja pitkin eteenpäin yhteiskunnassa, ja on siksi Putnamin mukaan tiheää luottamusta hyödyllisempää. (Putnam 2000, 136.)

Luottamus kasvaa kehämäisesti, mutta voi myös murentua. Samoin kuin luottamus ruokkii itseään, kasvavat myös luottamusta rikkovat tekijät itseään ruokkien. Luottamuksen hyväksikäyttö, vastuunpakoilu, epäluottamus, epäjärjestys ja pysähtyneisyys leviävät niin ikään kehämäisesti yhteiskunnassa. (Putnam 1993, 177.) Vain taatulla luottamuksella on arvoa yhteisön voimavarana. Olettamus muiden rehellisyydestä ja luottamuksen arvoisuudesta helpottaa käytännön elämää ja asioiden hoitamista. Sosiaalinen luottamus liittyy kiinteästi siihen, miten ihmiset saavat asiansa hoidettua yhteisössä. Muihin luottavat ihmiset tekevät myös herkemmin asioita muiden ihmisten hyväksi. He tekevät vapaaehtoistyötä ja hyväntekeväisyyttä sekä osallistuvat aktiivisesti yhteisten asioiden hoitoon. (Putnam 2000, 136–137.)

4.3 Vastavuoroisuuden normit

Sosiaalisen pääoman keskeinen periaate on yleisen vastavuoroisuuden periaate, joka perustuu luottamukseen (Putnam 2000, 134–135.) Vastavuoroisuuden periaate onkin yksi merkittävimmistä ihmisen toimintaa ohjaavista periaatteista. Se on merkittävässä asemassa useissa eri kulttuureissa, esimerkkinä kristinuskon kultainen sääntö; tee toiselle kuten haluaisit itsellesi tehtävän. (Pessi & Saari 2008, 92.) Putnam (1993, 172) jakaa teoriassaan vastavuoroisuuden *tasapainotettuun* ja *yleistettyyn*. Tasapainotettu vastavuoroisuus viittaa tilanteeseen, jossa palvelukseen vastataan saman suuruisella vastapalveluksella. Tasapainotettuun vastavuoroisuuteen sisältyy oletus takaisin maksusta: esimerkiksi vieraanvaraisuus palautuu takaisin ystävällisyytenä vastavierailulla. (Pessi & Saari 2008, 94.) Samoin kuin luottamuksen suhteen, Putnam (1993, 172) näkee yleistetyn vastavuoroisuuden olevan tasapainotettua hyödyllisempää yhteisölle sosiaalisen pääoman

kertymisessä. Kun yleistetyn vastavuoroisuuden periaate toteutuu, avunannolle ei odoteta välitöntä korvausta, vaan luotetaan siihen, että joku muu tarjoaa apua silloin, kun itse on avun tarpeessa. Yhteisöissä, joissa noudatetaan vastavuoroisuuden periaatetta, toimitaan enemmän yhdessä ja yhteiset ongelmat saadaan todennäköisemmin selvitettyä. Ihmiset ovat halukkaampia toimimaan vastavuoroisesti muita kohtaan, jos ovat joskus itsekin saaneet apua.

Vastavuoroisuuden normeja voisi jaotella myös sitovaan ja silloittavaan pääomaan. Putnamin mainitsema yleistetty vastavuoroisuus tukee nimenomaan silloittavaa pääomaa, joka koituu koko yhteiskunnan hyödyksi. Yhteisön normit, jotka ohjaavat vahvasti yksilön toimintaa, viittaavat sitovaan pääomaan, kun taas löyhemmin yksilön toimintaa ohjaavat normit viittaavat silloittavaan pääomaan. (Putnam 2000)

4.4 Sosiaalinen pääoma tässä tutkimuksessa

Putnamin teoriassa sosiaalinen pääoma on itse itseään vahvistava kehä. Luottamus kumpuaa aktiivisesta kansalaistoiminnasta, sosiaalisista verkostoista ja vastavuoroisuudesta. Aktiivinen kansalaistoiminta, vastavuoroisuus ja sosiaaliset verkostot toimiakseen tarvitsevat taas luottamusta. Sosiaalista pääomaa ei voida varastoida ja sitä kertyy lisää samalla kun sitä käytetään. (Siisiäinen 2003, 206.)

Tässä tutkimuksessa näen sosiaalisen pääoman putnamilaisittain positiivisena varantona, josta hyötyvät niin yksilöt kuin yhteiskunnat. Sosiaalinen pääoma näyttäytyy kehämäisenä, eikä sen syitä ja seurauksia voi suoraan jaotella, vaan sen elementit ovat vuorovaikutuksessa toisiinsa ja muodostavat yhdessä sosiaalista pääomaa. Koska termi on laaja, sitä olisi voinut pilkkoa pienempiin osiin ja tutkia jonkun sen osatekijän muodostumista yleisessä saunassa. Saunatutkimuksen vähäisyyden ja toisaalta myös sosiaalityön tutkimuksessa sosiaalisen pääoman tutkimuksen vähäisyyden takia halusin kuitenkin käyttää sosiaalisen pääoman kaikkia elementtejä. Halusin ikään kuin luoda yleiskatsauksen siitä, miten sosiaalinen pääoma näkyy yleisessä saunassa. Jatkossa tutkimusta voisi syventää vaikka kuinka paljon, esimerkiksi keskittymällä luottamuksen rakentumiseen tai vastavuoroisuuden normeihin.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksessani tarkastelen, millaisia merkityksiä yleisessä saunassa saunomisella on yksilölle erityisesti sosiaalisen pääoman näkökulmasta. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

- 1. Millaista sosiaalista pääomaa yleisessä saunassa syntyy?**
- 2. Millaisia kokemuksia ja käsityksiä saunojilla on yhteisöllisyydestä yleisessä saunassa?**

Olen kiinnostunut Rajaportin saunassa käyvien saunojien kokemuksista ja käsityksistä. Tutkimukseni lähtökohtana on ymmärrys siitä, että ihmisten kokoontuessa yleiseen saunaan siellä syntyy lähes väistämättä sosiaalista pääomaa. Ensimmäisessä tutkimustehtävässäni tavoitteeni on tutkia, pitääkö tämä hypoteesi paikkansa, ja jos pitää, niin millaisena sosiaalinen pääoma tulee näkyväksi haastateltavien puheessa. Olen yleisissä saunoissa saunoessani havainnut, että sosiaalinen kanssakäyminen vaikuttaa olevan monelle merkittävä osa saunomiskokemusta. Saunoessa kertynyt esiymmärrykseni siis ohjasi tutkimustehtäväni muodostamista.

Toisessa tutkimustehtävässäni nostan käsittelyä yleisemmälle tasolle. Ryhmähaastatteluisissa kysyin, mitä saunojat ajattelevat yleisen saunan merkityksestä yhteisöllisyyteen. Yleisistä saunoista puhuttaessa yhteisöllisyys sanana on lähes aina läsnä. Tarkastelen, millaisia kokemuksia ja käsityksiä saunojilla on yhteisöllisyydestä yleisessä saunassa. Yhteisöllisyys on lähellä sosiaalisen pääoman käsitettä, ja niitä käytetäänkin usein miltei samaa tarkoittaen. Ajattelen, kuten Jouko Kajanoja (2009, 77) että tarkastellessa sosiaalista pääomaa yleisemmällä tasolla, yhteisöllisyys on sanana käyttökelpoinen ja selkeä.

Tutkimukseni paikantuu sosiaalityön kentälle, mutta ei ole tyypillisin aihevalinnaltaan. Samaistun Riikka Korkiamäkeen, joka toteaa väitöskirjansa nuorten sosiaalisesta pääomasta tavoitteena olevan *”ammattillisten käytäntöjen tutkimisen sijaan ymmärtää erilaisissa tilanteissa elävien ihmisten arkista elämismailmaa”* (Korkiamäki 2014, 21). Sosiaalityön alalla tehdyt pro gradu -tutkielmat liittyvät usein tiiviisti sosiaalityön käytäntöihin. Itse lähdin tekemään tutkimusta tavoitteenani tavoittaa ihmisen arkisesta elämästä jotain sellaista, mikä tukee sosiaalista pääomaa ja sen kertymistä. Ajattelen, että mitä enemmän ja laveammin sosiaalityöntekijä ymmärtää ihmisten arkiseen

hyvinvointiin liittyviä tekijöitä, sitä paremmin ja vaikuttavammin hän kykenee tukemaan asiakkaitaan paitsi yksilötasolla, myös rakenteellisesti.

5.2 Fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa

Tarkastelen saunojen kokemuksia ja käsityksiä fenomenologisella otteella. Fenomenologia tutkii ihmisen kokemaa elämysmaailmaa kokemusten ja ymmärrysten kautta (Niikko 2003, 14). Fenomenologinen tutkimus pyrkii tavoittamaan tutkittavan välittömän kokemuksen. Aineisto tulisikin kerätä niin, että tutkittavien esille tuomiin kokemuksiin vaikutettaisiin mahdollisimman vähän. On tärkeää, että tutkittavat saavat mahdollisimman vapaasti ja avoimessa ilmapiirissä tuoda esiin kokemuksiaan. Kysymysten olisi hyvä olla avoimia ja strukturoimattomia. (Virtanen 2006, 170.)

Fenomenologisen tutkimuksen kohteena ovat merkitykset ja kokemukset. Kokemuksiin liittyy aina omakohtaisuus, subjektiivisuus, aikaan sidonnaisuus, paikallisuus, ainutlaatuisuus ja ruumiillisuus. (Suorsa 2011, 174.) Fenomenologiassa kokemus nähdään suhteena, joka sisältää subjektin, toiminnan ja toiminnan kohteen (Perttula 2008, 119). Kokemus tulee merkitykselliseksi ihmisen elämäntilanteen ja ihmisen välillä. Kokemuksen edellytys on siis kytkös arkeen, ihmisen elämysmaailmaan. Ihminen hahmottaa maailmaa merkityssuhteiden kautta. (Eskola & Suoranta 2000, 50.) Kokemusten empiirisessä tutkimuksessa on tärkeää huomioida tutkijan rooli. Tutkijan täytyy kyetä erottamaan omat kokemuksensa suhteessa tutkittavien kokemuksiin, jotta hän voi ymmärtää uutta eli sitä, mikä ei ole ollut tutkijan tiedossa ennen tutkimusta. (Perttula 2008, 133–134.) Itsekin yleisissä saunoissa saunovana pohdin koko tutkimusprosessini ajan, pystyinkö erottamaan omat kokemukseni tutkittavien kokemuksista. Ainakin pyrin siihen, ja pyrin myös ymmärtämään ja avaamaan omaa rooliani tutkijana. On kuitenkin selvää, että omat kokemukseni yleisistä saunoista vaikuttavat minuun tutkijana ja havaintoihini. En siis ollut tutkijana täysin *ulkopuolinen*, vaan tarkastelen tutkimukseni kohdetta myös sisältä käsin. Toisaalta ulkopuolisuutta minulle toi se, etten tunne juuri Rajaportin saunaa kovin hyvin, vaan olen käynyt siellä vain pari kertaa.

Tulkinnan tarve tuo fenomenologiseen tutkimukseen hermeneuttisen ulottuvuuden. Hermeneuttinen ymmärtäminen tarkoittaa ilmiöiden merkitysten oivaltamista. Esiymmärrys ja hermeneuttinen kehä ovat kaksi muuta avainkäsitettä hermeneutiikassa. Ymmärtäminen on tulkintaa, jonka pohjana on aina jo aiemmin ymmärretty. Esiymmärrys, eli se, miten kohde ymmärretään ennestään, on

ymmärtämisen pohja. Hermeneuttinen kehä tarkoittaa prosessia, jossa ymmärrys etenee kehämäisesti. (Tuomi ja Sarajärvi 2006, 34–35.)

5.3 Rajaportinkävijät, tavalliset saunojat

Aloitan tutkimusprosessini kuvailun kertomalla informanteistani ja heidän hankkimisestaan. Kun olin selvittänyt itselleni, mitä lähden tutkimaan, oli looginen seuraus alkaa pohtia, mistä ja miten saan kerättyä aineistoni. Ajatukseen sosiaalisesta pääomasta istui luontevasti ajatus aineiston hankkimisesta saunojen haastattelujen avulla.

Aluksi pohdin, mistä parhaiten tavoittaisin henkilöitä, jotka käyvät yleisissä saunoissa. Käyn itsekin saunomassa yleisissä saunoissa, joten luonteva ajatus oli hankkia haastateltavat suoraan saunoilta. Itse en ole minkään yleisen saunan vakioasiakas, vaikka olenkin satunnaisesti käynyt useammassa Tampereen seudun yleisessä saunassa. Useimmiten käyn tällä hetkellä saunomassa seurakunnan järjestämällä naisten saunavuorolla, josta ensin ajattelin kysellä haastateltavia. Kyseinen sauna ei kuitenkaan täytä yleisen saunan määritelmää, koska se ei ole maksullinen. Pohdin myös, että verrattain pienen saunojajoukon kesken anonymiteetin säilyttäminen voisi olla haastavaa. Lisäksi halusin säilyttää oman asemani rivisaunojana. Lopuksi saunalla, jossa käyn, on myös uintimahdollisuus ympäri vuoden. Halusin tähän tutkimukseen nimenomaan saunojen kokemuksia, en niinkään avantokokemuksen perässä saunaan ajautuvien, vaikka usein ihmiset harrastavatkin molempia.

Rajaportin sauna nousi mieleeni, kun mietin, missä olisi kaikkein autenttisin yleisten saunojen käyttäjäkunta. Otin yhteyttä Rajaportin saunaa ylläpitävään Pispalan saunayhdistykseen syksyllä 2017, jossa tutkimusideaani suhtauduttiin hyvin myönteisesti. Ennakko-oletukseni oli, että saisin myös haastateltavat suhteellisen vaivattomasti. Oletukseni perustui yleisissä saunoissa käydessäni tekemiini havaintoihin; saunalla on yleensä mutkaton ja miellyttävä tunnelma, ja toisilleen tuntemattomatkin saattavat jutella keskenään. Saunominen tuntuu olevan saunojille merkittävä asia, jonka eteen ollaan valmiita näkemään vaivaa, esimerkiksi kulkemaan eri puolelta Tamperetta paikalle. Niinpä ajattelin, että mahdollisuus edistää saunomiseen liittyvää tutkimusta voisi motivoida ihmisiä haastateltaviksi. Lisäksi Tampereella yleisissä saunoissa saunominen on melko yleistä, joten saunoja on verrattain paljon.

Kävin keskustelemassa Rajaportin saunalla saunayhdistyksen edustajan kanssa vieden samalla haastattelupyynnöitä saunalle. Saunojien keskuudessa tutkimusideaani suhtauduttiinkin positiivisesti, ja sen kerrottiin kirvoittaneen aplodit miesten puolella. Tapaamisen päätteeksi jäin saunomaan, jolloin saunomisen yhteydessä sain jo muutaman haastateltavan. Sain myös vihjeitä henkilöistä, joita voisi kysyä haastateltavaksi, ja sainkin sitä kautta muutaman haastateltavan lisää. Käytin siis haastateltavien hankinnassa niin kutsuttua lumipallomenetelmää, jota Tuomi ja Sarajärvi (2009, 92) kuvaavat. Menetelmässä jo haastatteluun lupautuneet informantit voivat vinkata uusia potentiaalisia haastateltavia spontaanisti tai tutkijan pyynnöstä. Informantin ollessa tutkittavan aiheen yhteisössä sisällä, tällä voi olla hyvä käsitys siitä, kuka voisi paitsi soveltua, myös olla kiinnostunut tulemaan haastateltavaksi. Muutaman haastateltavan sain haastattelupyynnöiden pohjalta, ja lisäksi tutkimushankettani mainostettiin Rajaportin saunayhdistyksen jäsenten uutiskirjeessä, mitä kautta sain vielä muutaman haastateltavan lisää. Haastattelupyynnöt toimitin saunalle marraskuun 2017 alussa, ja haastattelut toteutettiin joulukuun 2017 aikana. Haastateltavien hankinta kävi sujuvasti näinkin nopealla aikataululla.

Haastateltavia hankkiessa mietin, millä tavalla rajaisin tutkittavia. Päädyin siihen, etten tee tiukkoja rajauksia, toisaalta siksi, ettei haastateltavien saanti kaadu tiukkaan rajaukseen, ja toisaalta siksi, että en kokenut sitä tarpeelliseksi. Olen kiinnostunut erilaisten ihmisten saunomiskokemuksista, ja toivoin löytäväni niistä yhdistäviä tekijöitä. Haastattelupyynnössä toivoin haastatteluun aikuisia haastateltavia, jotka käyvät Rajaportin saunalla satunnaisesti tai säännöllisesti. Haastateltavaksi sain naisia ja miehiä, jotka ovat käyneet eri pituisia aikoja Rajaportilla, useimmat kuitenkin jo vuosia tai jopa vuosikymmeniä.

Haastatteluihin osallistui yhteensä yhdeksän saunojaa. Haastateltavat olivat syntyneet vuosina 1945-1990. Haastateltavista suurin osa oli työelämässä, mutta vastaajissa oli myös opiskelija, työtön ja kaksi eläkeläistä. Vastaajista kolme kertoi olevansa naimisissa, neljä kertoi olevansa naimattomia, ja kaksi kuvaili itseään eronneeksi. Kysyin yksinkertaisesti siviilisäätystä, joten näistä vastauksista ei voi suoraan päätellä, ovatko vastaajat parisuhteessa. Tutkimukseni kannalta asialla ei ole suurta merkitystä, enkä päätenyt tarkastelemaan sitä tämän enempää.

Koulutukseltaan haastateltavat olivat yliopistokoulutuksen käyneitä maistereita, ammattikorkeakoulussa opiskelleita, opistotasoista koulutusta saaneita tai ylioppilaita. Näin pienessäkin ryhmässä vaihtelu oli isoa, mikä on mielenkiintoista. Koulutus ei ainakaan selitä

Rajaportin saunalle hakeutumista. Myös vastaajien saunomistiheys vaihteli. Useimmin saunovat ilmoittivat saunovansa 4-5 kertaa viikossa. Jotkut kävivät saunalla 2-3 kertaa viikossa. Suurin osa vastaajista kävi saunalla suhteellisen säännöllisesti kerran viikossa, ja jotkut kävivät harvemmin kuin kerran viikossa, esimerkiksi 1-3 kertaa kuukaudessa. Kaikki vastaajat kertoivat käyvänsä yleensä vähintään kerran kuussa. Kaikilla paitsi kahdella haastateltavista oli kotona sauna, mutta useimmat totesivat, etteivät käytä kotona saunaa juuri ollenkaan.

Haastateltavista kaikki olivat käyneet vähintään vuoden säännöllisesti saunomassa Rajaportilla. Eräs saunoja oli käynyt noin vuoden ajan, yksi oli käynyt viiden vuoden ajan, yksi yhdeksän vuoden ajan, yksi kolmentoista vuoden ajan, yksi viidentoista vuoden ajan ja loput neljä kävijää olivat käyneet 20-30 vuoden ajan. Noin puolet haastateltavista oli siis käynyt saunalla jo 20-30 vuotta tai pidempäänkin (siitä lähtien, kun Rajaportti uudelleen avattiin). Eräs haastateltava kertoi, että oli käynyt jo lapsena saunomassa Rajaportilla, ja oli aikuisiällä tullut virittelemään lapsuusmuistojaan.

Suurin osa haastateltavista oli siis käynyt saunalla jo useita vuosia tai jopa vuosikymmeniä säännöllisesti. Haastateltaviksi valikoituvat suhteellisen aktiivisesti saunalla käyvät henkilöt. Etukäteisolettamukseni olikin, että aktiiviset saunojat kokisivat luontevaksi tulla haastatteluun kertomaan saunomiskokemuksistaan. Satunnainen kävijä ei välttämättä kokisi kuuluvansa kohderyhmään, vaikka haastattelupyynnössä todettiin, että kaikenlaiset saunojat ovat tervetulleita haastatteluun. Eskolan & Suorannan (2014, 97) mukaan haastateltavien ryhmän olisi hyvä olla suhteellisen homogeeninen, jotta kaikki haastateltavat ymmärtävät käsiteltävät teemat ja käsitteet, ja jotta keskustelu ylipäättään on mahdollinen. Tässä tutkimuksessa haastateltavat olivat hyvin heterogeenisiä niin iältään, koulutukseltaan kuin saunomistiheydeltäänkin. Ajattelen kuitenkin, että saunomisharrastus yhdisti haastateltavia ja loi yhteisen alustan sille, että kaikki ymmärsivät käsiteltävät teemat samansuuntaisesti.

5.4 Ryhmähaastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Tutkimukseni empiiristä osuutta pohtiessani harkitsin erilaisia tapoja kerätä aineistoa. Päädyin haastattelemaan Rapaportilla saunovia henkilöitä ryhmähaastattelun keinoin. Empiriaa kerätessä haastattelun etu on joustavuus; tutkija voi halutessaan tarkentaa tai kysyä lisäkysymyksiä toisin kuin esimerkiksi postikyselyssä (Tuomi & Sarajärvi 2016, 92–94). Metsämuurosen (2008, 113) mukaan haastattelu tutkimusmenetelmänä on ennalta suunniteltua, johdettua, motivoitua, tutkijan ja

tutkittavan vuorovaikutusta ja luottamuksellista. Tämä kiteytys sopii hyvin myös ryhmähaastattelutilanteeseen. Haastateltavat valittiin haastateltaviksi, koska heillä on erityistä tietoa ja kokemusta yleisissä saunoissa saunomisesta. Saunominen myös yhdistää heitä, vaikka heillä ei välttämättä ole muuta yhdistävää tekijää.

Ryhmähaastattelun tavoitteena on ryhmäkeskustelu tutkijan toivomista teemoista. Haastattelussa ei kysellä mitä hyvänsä, vaan pyritään löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimustehtävän mukaisesti. Haastattelijalla pitää huolen, että halutut teemat tulevat käsiteltyä, ja voi esimerkiksi esittää tarkentavia kysymyksiä tai ohjata keskustelua "sivuraiteilta" takaisin pääteemoihin. (Tuomi & Sarajärvi 2016, 98.) Tutkimukseni teoriaosuus ohjasi haastattelurungon rakentamista; esiymmärrykseni sosiaalisesta pääomasta ja sen merkityksestä saunojille sai minut jakamaan haastattelurungon teemoihin, joiden avulla sosiaalisen pääoman käsitettä on aiemmassa tutkimuksessa jäsennetty. Näin pyrin saamaan vastauksia ja keskustelua, josta voin analyysin avulla tehdä johtopäätöksiä siitä, ilmeneekö saunalla sosiaalista pääomaa, ja jos ilmenee, niin millä tavalla se tulee näkyväksi. Haastattelua varten jaottelin kysymyksiä ryhmittäin. En kuitenkaan suunnitellut haastattelua kovin tarkkaan etukäteen, vaan etenin haastattelutilanteen mukaisesti.

Ryhmähaastattelua voidaan käyttää yksilöhaastattelun sijaan, jos esimerkiksi oletetaan, että ryhmähaastattelutilanne on haastateltaville rennompaa ja luontevampaa. Osallistujat myös saavat toisistaan tukea ja tietoa voidaan saada yksilöhaastattelua enemmän, kun ryhmäläiset keskustelevat, muistelevat ja kommentoivat toistensa puheenvuoroihin. Ryhmähaastattelua voidaan käyttää myös yksilöhaastattelun ohella, jolloin voidaan haastatella ensin vastaajia yksin ja sen jälkeen ryhmässä. (Eskola & Suoranta 2014, 95–96.)

Päädyn ryhmähaastatteluun, koska koin ryhmän lisäävän haastattelutilanteen mutkattomuutta. Saunomisen sosiaalista ulottuvuutta tutkiessa tuntui luontevalta, että saunojat keskustelevat ryhmässä tutkittavista teemoista. Ryhmähaastattelussa henkilöt voivat innostaa toisiaan puhumaan aiheista, joita voidaan sitten myöhemmin laajentaa (mt.). Oletin, että ryhmässä keskustelua syntyy, ja vastaajat voisivat tukea toisiaan ja toisaalta argumentoida vastaan halutessaan. Arvelin, ettei aiheeni ole myöskään sillä tavoin sensitiivinen, että voisi olettaa ryhmähaastattelun vähentävän selvästi informaation määrää tai vaikuttavan negatiivisesti puhumisrohkeuteen. Ryhmähaastattelussa ryhmän kontrolloiva vaikutus on kuitenkin otettava huomioon. Ryhmähaastattelussa asioita ei muisteta niin helposti väärin tai unohdeta. Myös ryhmässä vallitsevat normit tulevat helposti esiin. (Eskola & Suoranta 2014, 97.) Kun ryhmän jäseniä yhdistää harrastus, kuten tässä saunominen, oli

mielenkiintoista havainnoida, miten kontrolli ryhmätilanteessa vaikuttaa. Haastateltavat eivät kaikki tunteneet toisiaan entuudestaan, vaan ryhmä koottiin vapaasti saunalla käyvistä ihmisistä. Heitä kuitenkin yhdistää saunominen, johon liittyy Rajaportin saunalla oma kulttuurinsa ja norminsa.

Haastattelupyynnöni pohjalta minua lähestyi sähköpostitse eräs Rajaportilla säännöllisesti saunova henkilö. Hän nosti viestissään esiin mielenkiintoisen näkökulman, jonka koen tärkeäksi hänen suostumuksellaan nostaa tässä esiin. Saunoja totesi nähneensä haastattelupyynnöni, ja itsekin tutkimusmaailmaa tuntevana epäilevänsä, että ryhmähaastattelujen tekeminen olisi haastavaa, alkaen jo haastateltavien saamisesta. Hän totesi, etteivät saunojat välttämättä ole halukkaita puhumaan saunomiskokemuksestaan ryhmässä. Hänen mukaansa saunojen välillä vallitsee *jonkilainen puolianonymisyys*, jossa toisista saunojista ei välttämättä tiedetä nimeä enempää, tai edes sitä. Minua lähestyneen saunojan mukaan saunalla toimii puolituttavallinen rupattelu, jossa toiseen ei edes ole tarkoitus tutustua kovin syvällisesti. Hänen mukaansa tuolloin ei tule otettua taakkaa toisen epäonnistumisesta tai onnistumisesta enempää kuin satunnaisessa keskustelussa yleensäkin. Hän totesi, että joihinkin saunoihin toki tutustuu toisia syvällisemmin, ja toisaalta joidenkin kanssa tulee saunalla rupateltua, vaikka muualla esimerkiksi näkemyserot olisivat tutustumisen esteenä.

Saamani viesti vahvisti pohdintaani parhaasta aineistonkeruutavasta. Myös Alasuutarin (1994, 153) mukaan ryhmähaastatteluja vierastetaan, koska arvellaan, etteivät ihmiset kehtaa puhua asioistaan muiden kuullen, jolloin puhe jää pinnalliseksi myöntelyksi ja ryhmän sisäisiä ristiriitoja peitellään. Yksilöhaastattelu voidaan kokea ryhmähaastattelutilannetta syvällisempänä ja totuudenmukaisempana, jossa yksilö ikään kuin avautuu haastattelijalle, joka pääsee käsiksi yksilön totuuteen. (mt.) Ryhmähaastattelutilanteessa haasteena nähdään yleisesti myös dominoivat henkilöt, joiden kontrollointi on haastattelijan tehtävä. (Eskola & Suoranta 2014, 98-99.) Näitä asioita pohdin jo aiemmin ryhmähaastatteluun päätyessäni. Mitä jos ryhmässäni on yksi äänekäs ja näkyvä ”saunamajuri”, joka antaa äänen koko porukalle, eivätkä muut uskalla tuoda esiin eriäviä ajatuksiaan? Keskustelu voi myös tyrehtyä, ja ryhmässä kysymysten esittäminen suoraan tietylle henkilölle keskustelun ruokkimiseksi on yksilöhaastattelua vaikeampaa. Ryhmähaastattelutilanne voi myös automaattisesti karsia minulle viestiä laittaneen saunojan kaltaisia henkilöitä, jotka muuten kertoisivat mielellään ajatuksistaan.

Alasuutari kuitenkin toteaa, että tutkijan ei tarvitse ”purematta niellä” ryhmän antamaa lausuntoa ja hyväksyä sitä faktatiedoksi. Tutkijan tulee eritellä ryhmäkeskustelutilannetta sen hierarkian ja vuorovaikutusrakenteen kannalta: kuka vastaa ensimmäisenä kysymyksiin, kuka tai ketkä voivat

keskeyttää muiden puheen, ollaanko tulkinnoista erimielisiä ja keskustellaanko niistä. Alasuutari nostaa myös esiin sen, ettei tutkimuksen aineisto ole koskaan yhtä kuin tutkimuskohde, vaan tutkimuksen tulokset nousevat aina tutkimuksen kehyksistä ja keinotekoisesta tutkimusasetelmasta. Ryhmäkeskustelun voidaan myös ajatella olevan yksilöhaastattelutilannetta luonnollisempi ja siten totuudenmukaisempi, mutta tästä huolimatta sekin on järjestetty tilanne, jota ei olisi olemassa ilman tutkimusta. Aineistoa tarkastellaan tietyssä tilanteessa tuotettuna puheena. (Alasuutari 1994, 154–156.)

Asiaa pohdittuani näen ryhmähaastattelussa monia hyviä puolia nimenomaan oman tutkimukseni kannalta. Päädyin ryhmähaastatteluihin osin resurssien säästön vuoksi – ryhmähaastattelulla saan kymmenen hengen ajatuksia kahdessa haastattelukerrassa, kun yksilöhaastatteluja tehdessä joutuisin sopimaan enemmän haastatteluajoja ja myös litteroinnissa olisi isompi työ. Lisäksi tutkimuksessa, jossa sosiaalisen pääoman myötä yhteisöllisyyden ja osallisuuden teemat ovat läsnä, tuntuu luontevalta käyttää ryhmähaastattelua. Ryhmähaastattelun arvo ei tule välttämättä kovin syvällisestä pohdinnasta. Alasuutarin (mt.) mukaan ryhmähaastattelun, tai Alasuutarin käyttämän ryhmäkeskustelun arvokkuus perustuu siihen, että se saa keskusteluun osallistuvat puhumaan asioista, jotka usein jäävät itsestäänselvyksinä tai muista syistä keskustelun ulkopuolelle. Alasuutari (1994, 154–156) toteaa, että kun puhutaan asioista, joista yleensä ei puhuta, syntyy kiinnostavaa tietoa. Itsestäänselvyksien esille tuominen onkin yksi motiivini tutkimuksen tekemiseen yleisistä saunoista, joten Alasuutarin ajatukset tukevat ryhmähaastattelun käyttöä tutkimuksessani. Saunomisen merkitys yhteisöllisyydelle ja ihmisen sosiaaliselle pääomalle tuntuu olevan jotenkin sisään kirjoitettu oletamus, eikä siitä välttämättä puhuta tai sitä jäädä pohtimaan, myöskään kriittisesti.

Jaoin haastateltavat kahteen ryhmään ja toteutin kaksi ryhmähaastattelua. Muodostin ryhmät sen perusteella, kumpi päivä sopi kullekin parhaiten, ja pyrin sitten tasoittamaan ryhmät suurin piirtein saman kokoisiksi. Usean ihmisen koolle saaminen samaan aikaan voi muodostua ongelmallisemmaksi ryhmähaastattelussa kuin yksilöhaastattelussa (Eskola & Suoranta 2014, 98–99). Itse sain ryhmät koolle suhteellisen vaivattomasti, koska haastattelut toteutettiin saunalla. Haastattelut siis voitiin sopia saunomiskerran yhteyteen. Jonkin verran pohdin myös haastattelyryhmien muodostamista. Olisiko ollut perusteltua jakaa ryhmät esimerkiksi miehiin ja naisiin, kuten saunaosastotkin on jaettu? Ehkä keskustelu olisi luontevampaa samaa sukupuolta olevien kanssa? Jakoperuste olisi myös voinut olla esimerkiksi saunomistiheys, ikä tai haastateltavien keskinäinen tuttavuus. Toimivassa haastattelyryhmässä on Eskola & Suorannan mukaan 4-8 henkilöä. Myös pienempi tai suurempi ryhmä voi olla tarkoituksenmukainen tutkimuksesta riippuen.

(Eskola & Suoranta 2014, 97.) Haastatteluissani toisessa ryhmässä oli paikalla tutkijan lisäksi kuusi henkilöä, joista neljä oli miehiä ja kaksi naisia. Toisessa haastatteluryhmässä oli tutkijan lisäksi kolme henkilöä, joista kaksi oli naisia, ja yksi mies. Haastattelut kestivät 60 minuuttia ja 42 minuuttia, eli yhteensä 122 minuuttia. Litteroin haastattelut sanasta sanaan, ja kuvasin litterointiin myös selkeät naurahdukset tai hymähdykset. Litteroitua aineistoa kertyi 31 sivua.

Molemmat ryhmähaastattelut toteutettiin Rajaportin saunan kahvion perällä olevassa tilassa. Haastattelujen järjestämisen Rajaportin saunan tiloissa näen tutkimuksen kannalta positiivisena asiana. Ensinnäkin paikka oli tuttu haastateltaville, joten heille oli luontevaa saapua haastatteluun. Tuttu paikka voi lisätä turvallisuuden tunnetta. Saunaympäristö myös huomaamattakin orientoi haastateltavia saunomisaiheen ympärille. Ajattelen, että saunalla ollessa ollaan ikään kuin arkitodellisuudesta erillisessä todellisuudessa, mikä haastatteluistakin nousi esille. Saunakokemuksessa tilalla ja paikalla on merkittävä rooli. Niinpä saunakokemukseen kiinni pääseminen ja sen avaaminen onnistuu luontevimmin saunan tiloissa. Haastattelujen toteuttaminen Rajaportin saunan tiloissa lisäsi haastattelujen autenttisuutta ja sitä kautta mahdollisesti tutkimuksen luotettavuuttakin.

Ennen haastateltavien saapumista järjestin pöydät ja tuolit niin, että istuimme saman pöydän ympärillä. Viritin kaksi eri äänityslaitetta valmiiksi sekä otin esiin taustakysymyslomakkeet ja kyniä. Minulla oli itseäni varten myös paperilla haastattelun teemat ja apukysymyksiä, jotta kaikki teemat tulisivat käsiteltyä. Haastattelujen aluksi joimme yhdessä pullakahvit. Kahvittelun lomassa jaoin taustakysymyslomakkeet, jotka haastateltavat täyttivät samalla. Kerroin tutkimuksestani ja kuvailin haastattelutilannetta. Aloitin haastattelut kysymällä, miten saunojat ovat alun perin alkaneet käydä Rajaportin saunassa. Kyselin myös alkuun, millaisia elementtejä haastateltavien mielestä kuuluu hyvään saunakertaan. Sen jälkeen keskityimme keskustelemaan saunomisen sosiaalisesta ulottuvuudesta tarkemmin. Kyselin myös luottamuksesta sekä saunalla vallitsevista normeista. Pohdimme myös, millainen merkitys saunomisella on yksinäisyyteen ja yhteisöllisyyteen. Lisäksi kysyin ajatuksia saunomisen merkityksestä hyvinvointiin.

Alasuutarin (1994, 152) mukaan ryhmähaastattelun tavoitteena on, että ryhmän jäsenet alkavat keskustella keskenään, ja haastateltava on mahdollisimman sivuroolissa. Ryhmähaastattelussa pyritään suhteellisen vapaamuotoiseen, mutta kuitenkin asiassa pysyttelevään keskusteluun. Haasteena voikin olla haastattelun aloittaminen ja toisaalta keskustelunomaisuuden säilyttäminen. Ryhmähaastattelussa tilanne ei helposti kehity dialogimaiseksi, vaikka haastateltavat

kommentoisivatkin toistensa vastauksiin. (Eskola & Suoranta 2014, 97.) Pääosin haastattelut saunalla etenivät tutkijavetoisesti, ja saunojat pyrkivät vastaamaan esitettyihin kysymyksiin kukin vuorollaan. Haastateltavat kuitenkin myös kommentoivat toistensa vastauksia, ja saattoivat lisätä toisten vastauksiin mieleensä tulleita asioita. Molemmilla haastattelukerroilla haastateltavat kertoivat humoristisia juttuja ja sattumuksia, ja myös naurahtelivat toistensa kommenteille. Kaikki haastateltavat vaikuttivat motivoituneilta ja keskittyneiltä. He kuuntelivat tutkijan kysymykset ja myös toistensa vastaukset. Pari kertaa joku haastateltavista halusi kuulla kysymyksen uudelleen, kun oli unohtanut sen muiden kommenttien aikana. Jonkin verran jouduin haastattelijana rajaamaan keskustelua haluttuun suuntaan, kun esimerkiksi laveisiin historiallisiin kuvauksiin ei ollut aikaa.

Haastattelijana kysyin toisinaan lisäkysymyksiä tai osallistuin keskusteluun ohjaamalla sitä haluttuun suuntaan. Pyrin antamaan haastateltaville tilaa ja aikaa, jotta hieman rauhallisempikin vastaaja ehtisi järjestellä ajatuksiaan ja vastata sitten. Ryhmätilanteessa on mahdollista, että nopeampi vastaaja ehtii puhua hieman rauhallisemman puolesta. Koen kuitenkin, että kaikki pääsivät osallistumaan melko tasapainoisesti keskusteluun. Haastateltavat suhtautuivat toisiinsa ystävällisesti, enkä havainnut mitään selkeitä valtarakenteita. Jokaisen puheenvuoroa kuunneltiin kiinnostuneina, ja litteroinnissani lukeekin lähes jokaisen kommentin kohdalla suluissa *myöntelevää hyminää* kuvaamassa muiden haastateltavien reagoitua sen hetkisen vastaajan puheeseen. Haastatteluissa ei noussut selviä ristiriitoja vastaajien ajatusten kesken, vaan pääosin näkemykset saunomiseen liittyen olivat samansuuntaisia. Voi tietysti olla, että tällaisessa ryhmäkeskustelussa ei tule esitettyä kovin kärjistettyjä mielipiteitä, vaikka niitä olisikin. Alasuutarikin (1994, 152) toteaa, että ryhmähaastattelutilanteessa vuorovaikutus keskittyy usein käsittelemään sitä, mikä ryhmän jäsenille on yhteistä, ja yksilölliset eroavaisuudet ja subjektiiviset tuntemukset jäävät vähemmälle. Toisaalta myös eriäviä mielipiteitä tuli esiin liittyen esimerkiksi saunassa juttelemiseen, kahviossa käymiseen tai saunomiseen yhdessä tai yksin. Uskon, että vastaajien kannustava suhtautuminen toisiinsa tuki omien ajatusten tuomista julki.

Tilanne siis muistutti enemmän haastattelu- kuin keskustelutilannetta, mutta sisälsi myös paljon keskustelullisia elementtejä. Usein haastateltavat vastasivat luontevasti suurin piirtein samassa järjestyksessä. Tämä kuitenkin vaihteli, ja jos jonkun muun kommentti herätti ajatuksia, saattoi kuka tahansa kommentoida väliin. Haastatteluja litteroidessa haasteeksi saattavat muodostua haastateltavien äänien erottaminen toisistaan tai samanaikaisen puheen aiheuttama epäselvyys (Eskola & Suoranta 2014, 98–99). Päälle puhumista tai yhtäaikaista myönteleviä kommentteja oli jonkin verran, mutta ei kuitenkaan häiritsevästi. Välttääkseni äänten tunnistamisongelman pyysin

haastattelun alussa saunoja sanomaan nimensä aina puheenvuoronsa alussa. Alkuun haastateltavat muistuvat tämän hyvin, ja vaikka se haastattelun kuluessa unohtuikin, ei minulla ollut vaikeuksia tunnistaa haastateltavien ääniä litteroidessani aineistoa.

5.5 Analysointi teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä

Tuomen ja Sarajärven (2009, 108) mukaan sisällönanalyysin voi toteuttaa ainakin aineistolähtöisesti, teorialähtöisesti tai teoriaohjaavasti. Nämä eroavat toisistaan päättelyn logiikassa ja käytännön tasolla siinä, käytetäänkö aineiston jäsenyykseen ennalta määrättyä teoriaa, ja missä vaiheessa. Aineistolähtöisessä analyysissä pyritään etenemään aineistosta lähtien ja sen ehdoilla. Teorialähtöisessä analyysissä puolestaan edetään kirjallisuudesta muodostettujen analyttisten kategorioiden pohjalta, joiden mukaan aineistoa pyritään jäsentämään. Teoriaohjaava analyysimenetelmä sijoittuu näiden kahden välimaastoon. Aineistolähtöisen jäsentämisen jälkeen lopulliset kokoavat kategoriat muodostetaan jonkin teoreettisen mallin, ei yksin aineiston pohjalta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 117–120.) Lähestyin aineistoani teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin. Jo litteroinnin aikana pohdin analysointimenetelmää, ja ajatukseni sisällönanalyysistä vahvistui. Lähtökohtani oli etsiä aineistosta sosiaalisen pääoman ulottuvuuksiin verkostoihin, normeihin ja luottamukseen liittyviä asioita. Valmistellessani haastattelujani, olin tutustunut ja syventynyt sosiaalisen pääoman teoriaan, ja muodostin haastattelurungot teoriaan käyttäen Putnamin sosiaalisen pääoman teorian jaottelua verkostoihin, normeihin ja luottamukseen. Haastattelussa jätin tilaa myös muille teemoille, enkä pitäytynyt tiukasti Putnamin teoriassa.

Kun olin saanut molemmat ryhmähaastattelut tehtyä, litteroin aineiston eli kirjoitin sen helposti analysoitavaan muotoon. Litteroinnin voi nähdä ensimmäisenä osana aineiston analyysiä heti haastattelujen jälkeen (Eskola & Vastamäki 2010, 42). Litterointi vei aikaa, ja tein sen tarkasti. Litteroidessa aloin jo pohtia ja prosessoida analyysivaihetta, ja kirjoitin ylös mieleen tulleita huomioita. Litteroinnin jälkeen luonnollinen vaihe on järjestellä aineisto teemoittain (Eskola 2018, 219; Hirsjärvi & Hurme 2000, 141, 147). Teemoittain järjestely tarkoittaa, että teemojen alle kerätään jokaisen vastaajan antamat vastaukset. Teemahaastattelun teemat antavat valmiit viitteet aineiston analysoimiseksi (Gillham 2005, 75). Aloitin analyysivaiheen lukemalla aineistoni useampaan kertaan. Analysoidessani aineistoani aloin Korkiamäen innoittamana tutkia toimintaa, eli sitä, mitä saunalla tapahtuu, toisin sanoen sitä, miten haastateltavat kuvaavat vuorovaikutuksen tulevan näkyväksi saunalla. Käytäntöjä tarkastelemalla on mahdollista havaita sosiaalisen pääoman

rakentamiseen ja ylläpitämiseen liittyviä prosesseja ja tapoja, jotka tapahtuvat vuorovaikutuksessa. (Korkiamäki 2013, 56–57.)

Lähtökohtani oli etsiä aineistosta erityisesti sosiaalisen pääoman ulottuvuuksiin verkostoihin, normeihin ja luottamukseen liittyviä ilmauksia. Lisäksi etsin saunojien käsityksiä yhteisöllisyydestä yleisessä saunassa. Yliviivasin aineistostani eri väreillä näiden kategorioiden alle liittyviä mainintoja. Jotkut puheenvuorot tai kommentit olisi voinut liittää useampaan kategoriaan, esimerkiksi luottamukseen ja verkostoihin. Kun olin yliviivannut aineistosta mielestäni relevantit kohdat, yhdistin molemmista fokusryhmähaastatteluista poimitut kohdat teemojen 'verkotot', 'normit' ja 'luottamus' sekä 'yhteisöllisyys' alle. Sitten pelkistin eli redusoin aineiston niin, että analysoitavaksi jäi tutkimustehtävän kannalta relevantti osuus. Näin syntyi tiivistetty aineisto, johon rajautui noin kolme neljäsosaa koko haastatteluaineistosta.

Kun aineisto on jaettu teemojen mukaan, sitä luetaan ja sen sisältöä hahmotetaan aktiivisesti. Sen jälkeen teemoittain jaetusta aineistosta yhdistellään havaintoja, jotka liittyvät toisiinsa. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 143.) Tätä vaihetta kutsutaan myös luokitteluksi, minkä taustalla on ajatus siitä, että aineistossa on useita eri esimerkkejä samasta ilmiöstä. Aineiston luokittelulla saadaan samaa asiaa kuvaavat erilaiset ilmaukset luokiteltua yhden alaluokan alle. Lopuksi aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin, jolloin saadaan aikaan niistä nousevat johtopäätökset. Aineistosta havaitut asiat siis tuodaan osaksi teoriaa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 112–115.) Teorian ja aineistosta tehtyjen havaintojen vuoropuhelusta muodostuvat johtopäätökset. Teoriasidonnaisessa analyysissä aiemman tiedon vaikutus tunnistetaan, mutta se ei kuitenkaan sido analysointia, eikä tarkoitus ole pelkästään testata olemassa olevaa teoriaa. Teoriasidonnaisessa analyysissä sovelletaan abduktiivista päättelyä, jossa tutkijan ajatteluprosessi vaihtelee aineistosta löydetyn ja teorian välillä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 98.) Kuviossa 1 esimerkki luokittelusta, jota tein.

ALKUPERÄINEN ILMAUS	PELKISTETTY ILMAUS	ALAKÄSITE	YLÄKÄSITE
<i>"Niin, tääl on siis tutustunu ihan uusiin ihmisiin, koska täällä käy tiettyinä päivinä ne samat ihmiset, ni tossa naisten puolella jutellaan, ja sit tossa ulkona, ni just sillain ettei ihmisten nimiä ees tiedä, eikä oo tarviskaan tietää, ja."</i>	Luonteva keskustelu puolittutujen kanssa	heikot siteet	VERKOSTOT
<i>" musta se on niin hämmästyttävää, että määhkin oon näitten vuosien aikana niin paljon unohtanu tonne tavaroitani, niin ne on aina tuo löytykorissa ollu"</i>	Tavarat voi jättää huoletta pukukoppiin	konkreettinen luottamus	LUOTTAMUS
<i>"Joo, mut varmaan niinku just esimerkiks tää, että ei udella, eikä tulla niinku liian liki, että jos toinen ei halua, niin jaetaan sitte mitä jaetaan"</i>	Ei udella asioita ja kunnioitetaan jokaisen omaa tilaa	toisten huomioiminen	NORMIT
<i>"--täs käy paljon ainakin yksinäisiä miehiä, ni tota..kyllä ne varmaan tulee paljon myöskin ettimään semmosta juttelukaveria"</i>	Merkitys yksinäisille miehille	Yksinäisyyden torjuminen	YHTEISÖLLISYYS

Kuvio 1. Esimerkki luokittelusta.

Tutkimuksen tulokset olen esittänyt teemojen mukaisesti esittelemällä, millaisia asioita ryhmähaastatteluisissa nousi teemoihin liittyen. Tulosten esittelyä olen elävöittänyt suorilla lainauksilla saunojen puheesta. Nämä tekstit olen kirjoittanut kursiivilla. Olen numeroinut haastateltavat ja ryhmähaastattelut, ja merkinnyt numerot näkyviin aineisto-otteisiin. Lainaukset olen kirjoittanut niin kuin ne olen haastattelujen jälkeen litteroinut. Joitain tietoja olen poistanut haastateltavien anonymiteetin säilyttääkseni.

Ajattelen, että aineistoni koko oli riittävä tutkimuksen luotettavuuden kannalta. Analysoidessani aineistoa havaitsin, että tietyt teemat toistuvat aineistossa, mikä on merkki siitä, että saturaatiopiste on saavutettu. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 89; Eskola & Suoranta 2000, 63) En usko, että uudet jäsenet ryhmähaastattelussa olisivat tuottaneet enää tutkimuskysymysten kannalta uutta tietoa. Toki esimerkiksi yksilöhaastatteluilla olisi voinut tavoittaa erilaista tietoa. Ryhmähaastattelu voi tilanteen luonteen vuoksi jättää näkymättömiin jotain, mikä yksilöhaastattelun avulla kenties tulisi esiin. Olen kuitenkin tietoisena ryhmähaastattelun rajoituksista valinnut sen aineistonhankintatavaksi ja perustellut valintani aiemmin.

5.6 Tutkimuksen etiikka

Kaikilla tieteenaloilla tehtävän tutkimuksen yleisesti hyväksytyjä periaatteita ovat tieteellinen rehellisyys, huolellisuus, avoimuus, tieteellinen tunnustus, eettisesti kestävä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmät, älyllinen vapaus sekä julkinen vastuu (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 43–44). Missään tutkimuksessa ei voida välttää vallan käyttöä. Tutkija valitsee käsitteet, joita käyttää. On tärkeää, että tutkija suhtautuu kriittisesti käyttämiinsä käsitteisiin ja niiden rakentamaan ja ylläpitämään tulkintaan kohdeilmiöstä. (Pösö 2006, 115–116, 122.)

Arja Kuula (2006, 105) toteaa, että tutkittavien olisi hyvä jo rekrytointivaiheessa saada tietoonsa, millaista uutta tietoa tutkimuksella tavoitellaan ja miten tutkimustuloksia mahdollisesti voidaan tulevaisuudessa hyödyntää. Etenkin, jos tutkitaan arkaluontoisia asioita, olisi tutkimuksen pääaiheet hyvä kertoa, jotta tutkittavalla on riittävät perusteet tutkimuksen osallistumiseen. Kuulan (mt., 158–159) mukaan voidaan olettaa, että arkaluontoisia aiheita tutkiviin tutkimuksiin on vaikeampi saada osallistujia, kuin neutraaleja aiheita koskeviin. Alun perin ajattelin, että oma tutkimusaiheeni on hyvin neutraali, eikä haastateltavien saanti tuota ongelmia. Edellä kuvaamani viesti saunalla käyvältä henkilöltä sai minut kuitenkin pohtimaan asiaa uudelleen. Vaikka en haastatteluissani kysellyt arkaluontoisia asioita haastateltavien yksityiselämästä, voivat saunominen ja siihen liittyvät tavat ja tottumukset tarkemmin ajateltuna olla yllättävänkin yksityisiä asioita, joista ei halua julkisesti puhua.

Ihmiset saattavat osallistua tutkimuksiin myös altruistisista syistä, halutessaan antaa oman panoksensa tieteen edistämiseen (Kuula 2006, 261). Arvelen, että innokkaat saunojat saattoivat motivoitua haastatteluun myös tätä kautta: saunominen koetaan niin tärkeänä harrastuksena, että siihen liittyvää tutkimusta halutaan edistää olemalla itse mukana. En kuitenkaan usko, että siitä olisi

tutkimukselle haittaa. Toki innokkaiden saunojien kokemusten voisi kuvitella olevan lähtökohtaisesti positiivisia, jolloin mahdolliset negatiiviset kokemukset voivat jäädä piiloon. Se riski minun on kuitenkin tutkijana hyväksyttävä.

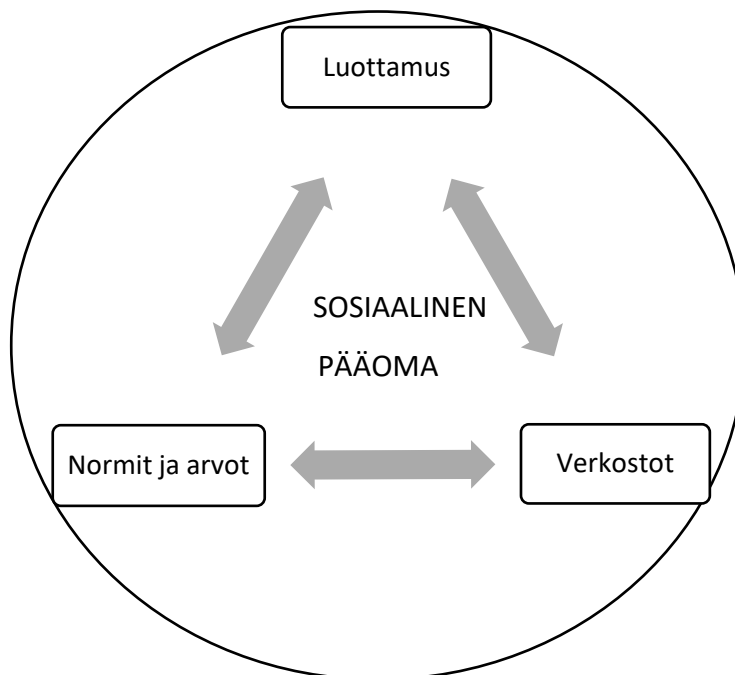
Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan subjektiviteetti sekä sen myöntäminen, että tutkija on tutkimuksensa keskeisin tutkimusväline, on lähtökohta tutkimuksen tekemiselle. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa painotus on tutkijassa itsessään ja hänen valinnoissaan, jolloin luotettavuutta tulee arvioida koko tutkimusprosessin ajan. (Eskola & Suoranta 2008, 210.) Ajattelen, että kuvailemalla tutkimuksen teon prosessin huolellisesti lisään samalla tutkimuksen luotettavuutta. Olen myös pyrkinyt koko prosessin ajan pohtimaan omaa tutkijan positiotani. Saunomishistoriani kautta ymmärrykseni yleisistä saunoista on jo muodostunut, enkä voinut lähteä tutkimaan sitä täysin ”blancon”. Niinpä pyrin avaamaan omaa rooliani, jotta lukijallekin syntyy kuva minusta tutkijana, jolloin hän voi myös itse muodostaa käsityksensä tutkimuksen luotettavuudesta.

Huomaan palaavani ajatuksissani haastatteluryhmien keräämiseen ja kokoamiseen. Lähtiessäni tutkimusta tekemään, halusin kerätä tutkimusjoukon mahdollisimman ”löyhästi”, enkä rajannut sitä tarkoin. Niinpä tutkimusjoukkoni onkin moniulotteinen ja heterogeeninen, minkä koin tutkimuksen alkuvaiheessa hankaloittavan analysointia. Toisaalta lähtökohtani tutkimuksen tekoon lähtiessäni oli etsiä erilaisia ihmisiä yhdistäviä tekijöitä, asioita, jotka toistuvat, ja jotka koetaan samansuuntaisesti. Hämmästyttävän samansuuntaisesti haastateltavat kuvasivatkin ajatuksiaan heterogeenisyydestään huolimatta.

6 VERKOSTOT, LUOTTAMUS JA NORMIT SAUNALLA

Ensimmäisessä tulosluvussa tuon esiin verkostoja, luottamusta ja normeja saunalla haastateltavien kuvaamina. Sosiaalisen toiminnan tarkastelu saunalla nostaa näkyväksi saunalla syntyvien verkostojen merkitystä. Verkostot ovat olennainen osa sosiaalista pääomaa. Verkostot toimivat pohjana luottamuksen syntymiselle ja vastavuoroisuuden normien toteutumiselle. Ilman verkostoja ei voi syntyä luottamusta, eivätkä vastavuoroisuuden normit pääse toimimaan. Verkostoissa aktivoitua luottamus taas luo mahdollisuuden verkoston laajenemiselle. Vastavuoroisuuden normit luovat luottamusta ja tukevat verkoston toimintaa ja hyvinvointia. Näin kehämäinen sosiaalinen pääoma kertyy ja ruokkii itse itseään. Sosiaalisen pääoman eri elementtejä ei voi täysin erottaa toisistaan, vaan ne ovat kietoutuneet tiiviisti yhteen ja liittyvät toisiinsa. (Putnam 1993, 2000) Seuraavassa kuviossa hahmotellen, miten näen sosiaalisen pääoman elementit suhteessa toisiinsa.

kuvio 2. Kehämäinen sosiaalinen pääoma.

Luvun aluksi kuvaan erilaisia saunoja. Sitten kuvaan verkostoja saunojen kuvaamana, minkä jälkeen käsittelen luottamuksen merkitystä saunalla. Lopuksi kuvaan, miten vastavuoroisuuden normit tulevat esiin saunojen puheessa. Näiden jäsenysten avulla pyrin lisäämään ymmärrystä siitä, millaista sosiaalista pääomaa yleisellä saunalla syntyy.

6.1 Erilaiset saunojat

Jo aiemmin olen kuvaillut haastateltaviani, tavallisia Rajaportin saunalla käyviä henkilöitä. Haastateltavieni taustatietolomakkeiden, ryhmähaastattelujen sekä oman saunomishistoriani perusteella muodostin kolme tyypillistä kuvausta saunalla käyvästä henkilöstä. Muodostin saunojaryhmät, koska halusin havainnollistaa lukijalle, millaisia tyypilliset saunojat yleisessä saunassa ovat. Lisäksi koen, että saunojatyyppien kuvaus syventää analyysiä. Erilaisia saunojia tyypitelty kuviossa 2.

Kuvio 3. Erilaiset saunojat.

1. Kokenut saunoja	2. Keskivertosaunoja	3. Satunnainen kävijä
<ul style="list-style-type: none">- käynyt saunalla vuosia tai vuosikymmeniä, tiennyt Rajaportin saunasta aina- tuntee perussaunojat ja hänet tunnetaan- kuuluu kenties saunayhdistykseen- voi hyvin tulla yksin saunalle, tuttuja on aina- kertoo mielellään muillekin saunakulttuurista- jos ei näy hetkeen, muut alkavat ihmetellä- yleensä iältään +50	<ul style="list-style-type: none">- tullut saunalle alun perin jonkun tutun kautta- suhtautunut alussa yleiseen saunaan kuin eksoottiseen kohteeseen- käynyt saunalla joitakin vuosia- tulee yleensä jonkun kanssa yhdessä- kuuntelee mielellään vanhempien saunojen tarinoita lauteilla- tapaa saunalla ihmisiä, joihin ei kenties muuten törmäisi	<ul style="list-style-type: none">- esimerkiksi polttarisaunoja tai turisti- ei välttämättä käy saunalla kuin kerran, jossain tietyssä tilanteessa- elämyshakuinen

Ensimmäisessä sarakkeessa kuvataan *kokenut saunoja*, joka käynyt Rajaportilla jo vuosia tai jopa vuosikymmeniä. Jotkut haastateltavista kertoivat käyneensä Rajaportilla jo lapsena. Tämän ryhmän saunojat ovat tienneet Rajaportin saunasta aina. He ovat usein saunomishistoriansa aikana muodostaneet muiden saunojen kanssa jo tiiviimpiäkin ihmissuhteita, joiden kanssa ovat tekemisissä muutoinkin kuin saunalla. Ryhmän 1 saunojat kuulostavat olevan ylpeitä Rajaportin saunasta, ja he

kertovat saunomisesta ja saunatavoista mielellään esimerkiksi turisteille. He tulevat saunalle usein yksin, ja tietävät, että tuttua seuraa löytyy.

Toinen tyypillinen kuvaus saunojasta piirtää *keskivertosauhojan*, joka on tullut Rajaportin saunalle jonkun ystävänsä tai tuttunsa kautta. Hän on ihastunut lölyihin, saunan autenttiseen tunnelmaan tai molempiin, ja alkanut käydä saunalla suurin piirtein kerran viikossa. Saunoja omien sanojensa mukaan "koukussa" saunomiseen Rajaportilla, ja kertoo kavereilleen saunasta. Hän tulee yleensä jonkun kanssa yhdessä saunalle. Hän ei ole luonut tiiviitä suhteita ennestään tuntemattomiin saunoihin, vaan luonnehtii heitä "saunatuiksi". Ryhmän kaksi saunoja kuuntelee mielellään saunan lauteilla vanhempien saunojien tarinoita ja tapaa saunalla ihmisiä, joihin ei kenties muuten elämässään törmäisi. Hän ei tule saunalle vanhasta tottumuksesta, vaan on ryhmän yksi jäseniä elämöshakuisempi. Ryhmän kaksi jäsen on iältään usein nuorempi kuin saunojat ryhmässä yksi.

Kolmas ryhmä kuviossa ovat *satunnaiset kävijät*, esimerkiksi polttareita viettämään tulleet ensikertalaiset tai paikalle löytäneet turistit. Näitä ei ollut haastateltavissani, mikä on luonnollista, koska hankin haastateltavani saunalla olevan ilmoituksen sekä saunayhdistyksen uutiskirjeen perusteella. Satunnaiset saunojat eivät välttämättä ole edes huomanneet haastattelukutsua. Toisaalta vaikka olisivat huomanneet, eivät välttämättä kokisi sopivansa haastateltavaksi, vaikka toivotinkin kaikenlaiset saunojat tervetulleiksi. Tällaiset saunojat kuitenkin nousivat esiin haastateltavien puheissa useaan kertaan, minkä takia nostin ryhmän mukaan jaotteluun.

On selvää, että saunoja voisi jakaa vielä useampaan ryhmään, eikä silti tavoittaisi kaikkien saunojien olemusta. Saunoja on varmasti hyvin monenlaisia, eikä tarkoitukseni olekaan kuvata kaikkien saunojien erityispiirteitä. Vaikka jaottelen saunojat kolmeen ryhmään, ei tarkoitukseni ole nostaa esille niinkään eroavaisuuksia. Ajattelen myös, että ryhmästä kolme (*satunnainen kävijä*) voi olla luonteva liukuma ryhmään kaksi (*keskivertosauhoja*) ja vaikka ryhmään kolme (*kokenut saunoja*). Näin ei kuitenkaan välttämättä käy, vaan saunoja voi itse määritellä, millä tavalla hän toimii saunalla, ja haluaako hän esimerkiksi tutustua toisiin ihmisiin lähemmin. Minusta kiinnostavaa saunalla on se, että ryhmät tuntuvat toimivan luontevasti yhdessä ja rinnakkain. Ryhmät voivat myös olla osin päällekkäisiä. Voi myös olla, että osa haastateltavistani tai muista saunojista ei mieltäisi itseään ryhmistä mihinkään, tai toisaalta kokisi kuuluvansa vaikkapa kahteen ryhmistä. Jatkossa viitataan ryhmiin kuvaillessani sosiaalisen pääoman ilmenemistä yleisessä saunassa.

6.2 Saunatuttuja, satunnaisia kohtaamisia ja syvempiä suhteita

Saunojien kuvauksissa toistui kuvaus luontevasta kanssakäymisestä puolittuttujen kanssa. Kaikki saunojat olivat yhtä mieltä siitä, että saunalla oleminen on vaivatonta, vaikka kanssasaunojia ei tuntisi henkilökohtaisesti. Saunojien puheesta nousi esiin, että kun saunalle tullaan, astutaan ikään kuin tuttavalliseen tilaan, jossa kaikkia tervehditään ja jutustellaan yhdessä. Saunojat kuvasivat tulevansa saunalle joko jonkun kanssa tai yksin. Suurin osa saunojista tuli jonkun kanssa saunalle. Saunojat mainitsivat, että saunalla tapaa esimerkiksi pispalalaisia tuttuja sekä laajemmin tamperelaisia tuttuja. Jotkut totesivat, että saunalla kohdatut ihmiset ovat "saunatuttuja", joita näkee vain saunalla. Monet mainitsivat, että usein keskustelukumppanista ei tiedä edes nimeä. Silti keskustelu voi olla luontevaa ja antoisaa.

H2: Niin, tääl on siis tutustunu ihan uusiin ihmisiin, koska täällä käy tiettyinä päivinä ne samat ihmiset, ni tossa naisten puolella jutellaan, ja sit tossa ulkona, ni just sillain ettei ihmisten nimiä ees tiedä, eikä oo tarviskaan tietää...

H1: Tai ammatteja, tai mitään.

H2: Ei, ei...ku on vaan kiva jutella, ja sitte huomaa, et tossa tupakkapuolella on melkein paremmat jutut (naurua), ihan niinku kouluissakin, opettajahuoneissa oli aina tupakkapuolella kivoimmat jutut. Ja sitten musta, must on hauskaa se, että täällä tapaa vanhoja tuttuja, sis semmosia niin, vanhoja tamperelaisia, jotka pistäytyy täällä saunalla, ni on kauheen kiva monen vuoden jälkeen niin törmätä ihmisiin.

Ryhmähaastattelu 2

H8: Just ku käy niitä samoja ihmisiä, ni niitten kaa sit ehkä helpommin juttelee, mutta ei oo silleen että olis niinku tutustunu tai niinku että näkis saunan ulkopuolella, mut se on aina mukava tulla silleen että just ku tulee tosta pihalta tähän, ni sitte ku näkee semmosia tuttuja naamoja niinku sä oot hirveen tutun näkönen (toiselle haastateltavalle) (naurahtelua) ni sitte niinku ihmiset aina hymyilee, et silleen tunnistaa, että vaikka ei ois ees sanonu ikinä päivää ni sitte, sit mä tavallaan koen, että ne on mun tämmösiä saunaystäviä, ja sit ne lisää sitä mun hyvää oloa ku mä tuun tänne.

Ryhmähaastattelu 1

Haastateltavat kuvasivat tilanteita, joissa olivat aktiivisesti mukana saunalla käydyissä keskusteluissa. Useat osallistuivat mielellään yleisiin keskusteluihin, joita käytiin joko löylytilassa, pukuhuoneessa tai kaikille yhteisellä vilvoittelualueella. Aiheina mainittiin esimerkiksi politiikka, vaikka sen todettiin leikillisesti olevan kielletty puheenaihe. Haastateltavat kuvasivat tilanteita, joissa syntyy spontaaneita keskusteluja ennestään tuntemattomien ihmisten välillä. Saunojat kertoivat tapaavansa saunalla erilaisia ihmisiä kuin esimerkiksi työelämässä, minkä he kokivat positiivisena asiana. Ryhmähaastatteluista nousi tärkeänä asiana olla läsnä käsillä olevassa hetkessä esimerkiksi osallistumalla keskusteluun, keskittymättä toisen ammattiin tai muuhun taustaan. Aineisto-otteessa haastateltavat tuovat esiin satunnaisten keskustelujen merkitystä saunalla.

H1: Ja se on kiva, kun syntyy joku keskustelu, esimerkiks miesten puolella, ni ni tota, tosi mukava osallistua siihen, mä ite tykkään siitä, että puhutaan sitte mistä aiheesta hyvänsä, politiikkaa tai päivän tapahtumia, tai mistä tahansa, ni ne on tosi kivoja. Saa puhua vähän ihan muista asioista ku työasioista, niin semmonen, ja musta se on niinku semmosta kauheen luontevaa, et ihan niinku ois aina tavannut nää ihmiset, ja ihmiset puhuu ihan sieltä täältä, et joskus on vaan, et kun kaikki haluaa puhua yhtä aikaa niin se on sitte vähän hankalaa (naurua) taikka semmosta niinkun tavallaan painettakin siinä, mut on kiva jutella, kun on mukava porukka.

Ryhmähaastattelu 2

H7: Sillon on aina hirveen mukava olla just ku on että jutellaan paljon ja sitten niinku just ku tulee juteltua silleen vieraitten ihmisten kanssa, ja se on semmosta mukavaa.

H8: Voisin jatkaa tohon vielä, sillon ku tääl on naistenpäivänä ollu aina se ilmanen sauna naisille, ni sillon on varsinki sellasta niinku tosi, niinku että hirveesti jutellaan porukalla ja on sellanen, ja päästään sinne miesten puolelle saunomaan ni sitte (naurahtelua) löytyy aina keskustelua kyllä ni sitte jos ois tämmösiä niinku erityyliin siis vaikka nuorten ilta tai joku tämmönen, ni varmasti olis semmonen hyvä.

Ryhmähaastattelu 1

Jo se, että saunojat kokevat voivansa aloittaa keskustelun esimerkiksi vierustoverin kanssa, edellyttää jonkinlaisen siteen muodostumista ihmisten välille. Verkostossa vallitsee Putnamin (2000, 136–137)

mainitsema yleistynyt luottamus, joka mahdollistaa sen, että ihmiset luottavat siihen, etteivät keskustelukumppanit esimerkiksi torju heitä.

Haastateltavat myös kertoivat kuuntelevansa muiden juttuja mielellään, vaikka eivät välttämättä osallistuisi keskusteluun. Haastateltavat kuvasivat esimerkiksi tilanteita, joissa vanhemmat saunojat puhuivat paikallisesta historiasta mielenkiintoisia tarinoita. Eräs haastateltava kertoi, että oli aluksi käynyt useamman vuoden saunalla juttelematta oikeastaan juuri kenellekään mitään, kuunnellen vain muiden keskusteluja.

H2: Mä olin varmaan, siis vuoden, kaks ihan kuunteluoppilaana, et ku mä aina täällä yksistäni kävin niin tota, mä niinku kuuntelin ihmisten juttuja, mä en osallistunu keskusteluihin ollenkaan, ja se oli hirveen mielenkiintosta aikaa sekin. Vaan niinkun istua, ja tossa ulkona, mitä ihmiset puhuu. Kuitenki tää ympäristö on, ja ihmiset on niin erilaisia, mitä tuo työelämäs kohtas, että se oli kivaa.

Ryhmähaastattelu 2

Ryhmähaastattelussa toistui edellä kuvatun kaltaiset kuvaukset ”yksin yhdessä” -olemisesta; saunalla voi viettää aikaa itsekseen, juttelematta erityisesti kenenkään kanssa, kokematta itseään kuitenkaan yksinäiseksi. Vertailuksi nostettiin ravintola, jossa yksin istuva voi kokea tulevansa tuijotetuksi. Saunojat totesivat, että julkisia paikkoja, joissa olisi luontevaa olla yksin, ei juurikaan ole. Saunalla voi olla itsekseen, toisten ympäröimänä. Halutessaan juttukaverin voi löytää tai osallistua yleiseen keskusteluun, mutta kukaan ei ihmettele, jos joku istuu hiljaa, eikä puhu kenellekään mitään.

H8: Voisin sanoa just tohon, ku ite on käyny paljo yksin, niin tota, tää on harvoja semmosia paikkoja, missä kukaan ei kato sua silleen vähä oudosti, ku sä oot niinku yksin (myöntelevää hyminää) mikä on sillain niinku, et jos nyt menee vaikka ravintolaan yksin, ni ohan se nyt vähä semmonen, että miksi, niin tota sillain just toimii kyllä hyvin, että on helppo tulla ja sitte just jos haluaa juttuseuraa, ni sitä kyllä löytyy.

H6: Samaa mieltä kyllä tosta, että on niinkun totta, että aivan niinkun, ei oo sillain mitään sääntöä, että missä saa olla yksin ja missä saa olla porukalla, mutta saunassa kyllä voi olla missä kokoonpanossa vaan, ja on se justiin sitte eri

mielentilassakin... voi olla, ihan rauhassa vetäytyä omaan kuoreensa ja vaan antaa muitten olla ympärillä, tai sitte voi olla aktiivisesti muitten kanssa, ottaa osaa keskusteluihin, tai tai sitte jos ei oo niin, ni voi justiin pyytää kavereita mukaan, tai sitte tulla yksin, ja tutustua muihin, että mahdollistaa ihan laidasta laitaan kyllä.

Ryhmähaastattelu 1

Yleisen saunan luontevasta tunnelmasta kertovat lukuisat esimerkit, joilla haastateltava kuvasivat tilanteita, joissa tuntemattomien kanssa voitiin olla hiljaa tai jutella syvällisistäkin asioista. Eräs haastateltava kuvasi tilannetta, jossa saunojat olivat istuneet lauteilla aivan hiljaa, mutta kuitenkin vahvasti yhteisen hetken jakaen.

H4: Mulle on viime aikoina käyny lauteil pari kertaa, että siinä mieskööri on ollu, ja kaikki on vaa ollu yhtäkkiä hiljaa niinku monta minuuttia, et ei semmosta tapahu oikee missään, ja se on sillee, kaikki menee johonki niinku ihme mietiskelytilaan yhtä aikaa, ja kukaa ei oo sillee niinku vaivautunu siitä, ni se tapahtuu niinku ihan ittekseen, ja se, mut sit ei, yksin se ei tapahu samalla tavalla, ainakaan mulla. Eikä kenenkää tarvi puhua mitään. Se, se on niinku ihme juttu, mut se vaan tapahtuu, ja se on niinku ihan, musta ainutlaatusta, ja aika huikeeta.

Ryhmähaastattelu 1

Jotkut haastateltavat nauttivat siitä, että saivat olla yksin koko löylytilassa. Eräs haastateltava kuvasi, että tulee tiettyinä päivinä mielellään silloin, kun tietää, ettei (naisten puolella) saunassa ole vielä ketään. Oli mielenkiintoista, että jotkut saunojat halusivat tulla yleiseen saunaan, mutta samalla nauttivat, jos saivatkin olla yksin ja rauhassa, ikään kuin omistaen tilan itselleen. Joillain ei ollut kotona saunaa, mikä voi selittää halua lähteä saunomaan yleiseen saunaan, vaikka samalla toivoisikin saavansa olla yksin. Lisäksi moni kuvasi, että hyvät löylyt ovat iso syy Rajaportin saunalla saunomiseen. Uskon, että sosiaalisen kanssakäymisen mahdollisuus ja toisaalta sen pakottomuus ovat kuitenkin suurin saunalle houkuttava tekijä.

Oli mielenkiintoista huomata, että yleinen sauna tilana vaikuttaa ikään kuin antavan luvan monenlaiseen olemiseen. Haastateltavat kuvasivat, että saunalla voi olla oma itsensä, eikä tarvitse olla mitään enempää. Eräs vastaajista kuvasi, kuinka muilla avantosaunoilla saunominen keskittyi

fyysiseen suorittamiseen, ja saunojat laskivat, montako kertaa olivat käyneet avannossa. Vastaja koki, että kynnyksellä mennä avantosaunoille on nykyään korkea, vaikka hän oli aiemmin käynytkin niissä. Toisen vastaajan kokemuksen mukaan Rajaportilla ei tarvitse suorittaa, vaan voi olla sillä tavoin, kuin itsestä hyvältä tuntuu.

H3: Täällä on semmonen, se, lupa olla sellanen ku on, että niinku jos sanoit, että sä oot käynyt siellä, siellä Rauhaniemessä, tai uimahallissa, ni siellähän ikään ku semmonen fyysinen suorittaminen on aika vahvasti esillä. (myöntelyä) Niin täällä ei tarvii sillä tavalla suorittaa. Vaan niinku olla möllöttää niinkun vaan. Sinne (avantosaunoille) varmaan hakeutuu semmoset tietynlaiset reippaat ihmiset. (myöntelyä) Reippaat ja rohkeat.

H2: Se onki muuten ihana, ku tääl ei tarvi olla siis semmonen...et mul on hirvee kynnyksellä mennä sinne, tonne avantosaunoihin, missä mä ennen kävin. Mutta just se meininki mikä siel on...

H2: Sama mulla.

H3: Heitetään löylyä, montako kertaa käyt siellä, ja...

H2: Joo, suorittamista.

Ryhmähaastattelu 2

Aineistostani nousi selvästi esiin, että saunaan kokoontuu ihmisiä hyvin erilaisista taustoista. Saunojat kuvasivat monin eri tavoin saunaa tilana, jossa tasa-arvoisuus on läsnä. Lauteilla istuessa vierustoverista ei voi päätellä tämän sosiaalista statusta tai yhteiskunnallista asemaa. Saunojat toivat useissa kommentteissa esiin, että esimerkiksi toisten ammatteja ei tiedetty, eikä välitettykään tietää. Saunojat totesivat, että Rajaportin saunalla käy jonkin verran julkisuudesta tuttuja henkilöitä, mutta heihin suhtaudutaan kuten kaikkiin muihinkin. Eräs haastateltava vertasi saunaa englantilaiseen publiin, johon kokoonnutaan, ja jossa kaikki ovat yhdenvertaisia.

H9: Mä oon useesti verrannu suomalaista saunaa englantilaisten publiin. Elikkäs siellä on kaikki yhdenvertaisia, ja siellä ne ovat samanarvosia, ja sinne kokoonnutaan.

Ryhmähaastattelu 1

Yleiset saunat yleisemminkin nähtiin tasa-arvoisina tiloina, mutta erityisesti Rajaportin sauna koettiin sellaisena. Haastateltavat luettelivat sosioekonomiselta taustaltaan erilaisia ryhmittymiä, joita Pispalassa asuu, ja kokivat, että Rajaportin saunan lauteilla ääripäätkin istuvat vieretysten.

H5: Joo, ja siis aatellaan, jos niinkun mitä nyt oon ymmärtäny, että ketä Pispalassa asuu, niin täällä hyvin tota, on ns. rikkaat, sitten on ns. taiteilijat, ns. sitä, ns. tätä—

H4: Ateisteja, kommunisteja...

H5: Nii, erilaisia ehkä poliittisia ryhmittymiä ja semmosia, mutta täällä on niinkun ääripäätkin samoilla lauteilla, ja se, se on näin, ja se on hyvä näin.

H4: Se on hienoo.

Ryhmähaastattelu 1

Haastateltavat kokivat olevansa tasa-arvoisia muihin saunojiin nähden. Yleinen sauna vaikuttaa tasoittavan ihmisten välisiä eroja, ja tuovan ihmisiä yhteen mahdollisista erilaisuuksista huolimatta. Kun erilaiset ihmiset kohtaavat toisiaan ja oppivat luottamaan toisiinsa, laajenee sosiaalinen pääoma myös koko yhteiskunnan varannoksi (Siisiäinen 2003, 205–206). Tasa-arvoinen suhtautuminen on ominaista horisontaalisille verkostoille, joita Putnamin (2000, 290–293) mukaan syntyy vapaaehtoisuuteen perustuvassa yhdistystoiminnassa ja myös epävirallisemmissa yhteenliittymissä. Sosiaalinen pääoma lisää yhteiskunnan turvallisuutta, demokratiaa ja oikeudellisuutta.

Jotkut saunojat toivat esiin, että saunalla solmitut tuttavuussuhteet olivat muodostuneet tärkeiksi ystävyysuhteiksi. Etenkin ne, jotka olivat käyneet saunalla jopa useita vuosikymmeniä, kertoivat rakentaneensa merkittäviä ihmissuhteita saunalla, ja pitävänsä näiden ihmisten kanssa yhteyttä myös saunan ulkopuolella. Niinpä saunalla voi ajatella syntyvän Putnamin (2000) mainitsemaa tiheää luottamusta ja tiiviitä verkostoja. Sitä voi verrata esimerkiksi tiiviiseen yhteisöön tai sukulaissuhteisiin, joissa syntyvä sosiaalinen pääoma on tiiviimpää kuin esimerkiksi harrastusyhteisössä. Jotkut haastatellut kertoivat muiden huolestuvan, jos heitä ei ole vähän aikaan näkynyt, tai esimerkiksi hakeneensa saunalta muuttoapua. Aineisto-otteesta saunoja kuvaa kommunikoivansa ystäviensä kanssa saunalle saapumisesta.

H7: No tyyppikerta, esimerkiks viime viikonloppuna ni, ku perjantaina ja lauantaina oli, että noin viis ihmistä mulleki soitti, että mihin aikaan lähdetään, ja

näin, että niin tuota, että ihmiset niinku sillain vielä varmistaa, ja aktivoi, että...kuttullaan niinku eri puolilta tästä alueelta, mutta kuitenkin.

Ryhmähaastattelu 1

Tiiviiden suhteiden syntyminen vie kuitenkin aikaa ja vaatii lukuisien tapaamiskertojen mukana rakentuvaa luottamusta. Ajattelen, että tiiviitä suhteita syntyy lähinnä ryhmän yksi (*kokenut saunoja*) jäsenten keskuudessa. Aineisto-otteessa saunoja kuvaa, kuinka tuttavuussuhteet saunalla syventyvät.

H3: Joo ilman muuta, kyllähän täällä niinku tutustuu ihmisiin, ja tulee ystävyysuhteita, jotka, että sitte ollaan muutenkin tekemisissä ku täällä. Sellasten ihmisten kanssa jotka käy niinku täällä toistuvasti, että...sitte huomaa tietenki, että ku on käynyt - tullee ko siitä melkein 30 vuotta – ni ei, ei enää, niinku yksittäisen kävijän kanssa niinku voi jutella ihan kevyesti, mutta ei enää niinkun, jatka, jaksaa niinku syvällisesti tutustua, että se, tietysti ne jotka niinku useamman kerran näkee, ni sit pikkuhiljaa rupee juttelee.

Ryhmähaastattelu 2

Suurin osa saunojista ei kuitenkaan kokenut, että saunalla oleviin ihmisiin oli muodostunut syvällisiä ihmissuhteita. Sauna on siis alustana sellainen, että se mahdollistaa tutustumisen tiiviimminkin, tai toisaalta jopa vuosien käymisen, jossa sosiaalinen kanssakäyminen voi luontevasti rajoittua vain tervehtimiseen. Ajattelen, että on merkittävää, että tällaisia pakottoman ja vaivattoman olemisen tiloja on olemassa.

Yhteen vedettynä joidenkin saunojien kokemuksista nousi esiin sitovaan pääomaan liittyviä tiheitä verkostoja, jota syntyy tiiviimmissä ihmissuhteissa tai esimerkiksi sukulaisverkostoissa (Putnam 2000). Tällaiset kokemukset viittaavat ryhmässä kolme (*kokenut saunoja*) syntyvään sosiaaliseen pääomaan. Kuitenkin valtaosan puheesta nousi esiin verkostoissa olevia heikkoja siteitä, jotka eivät edellytä verkoston jäsenten henkilökohtaista tuntemista. Tällaisia siteitä syntyy erityisesti ryhmän kaksi (*keskivertosauvoja*) verkostoissa, ja ne laajenevat myös ryhmän kolme (*satunnainen kävijä*) käyttöön.

6.3 Sopivasti jakamista ja luottamusta

Luottamus saunalla muodostuu luontevammin kuin esimerkiksi uimahallissa. Haastateltavat totesivat, että saunalla ollaan tiiviisti, mikä osaltaan edesauttaa luottamuksen syntymistä. Esiin nousi myös, että saunalle hakeutuvat tietyn tyyliset, samanhenkiset ihmiset.

H2: No justiin tää onkse sitte luottamus, sis tämmönen, samanhenkiset, et justiin että jos mä sulle jotain kerron, ni sä et varmaan lavertele sitä eteenpäin.

H3: Nii se luottamus on niinku lähtökohta tänne tullessa—.

H2: On, on, jotenki.

Ryhmähaastattelu 1

Ilmosen (2000, 12) mukaan vanhan sukuun pohjautuneen yhteisöllisyyden heikkeneminen, yksilöllistyminen, kaupungistuminen sekä yhteiskunnallisen eriytyneisyyden kasvu ovat pakottaneet ihmisiä lisäämään keskinäistä vuorovaikutusta tuntemattomien kanssa. Suostuessaan vuorovaikutukseen tuntemattoman, ”toisen”, kanssa, joutuu ihminen ottamaan riskin, koska ei tunne tämän kulttuurisia käyttäytymissäntöjä, joiden avulla hän voisi ennakoida toisen toimintaa. Tuntemattomaan luottaminen on riski, joka on otettava, jos haluaa tulla osalliseksi sosiaalisesta pääomasta muuallakin kuin omassa lähipiirissä.

Haastateltavat kokivat luottavaisen ilmapiirin kannustavan myös yksityisempien asioiden jakamiseen. Eräs saunoja kertoo ihmetelleensä, kuinka avoimesti erityisesti nuoret naiset kertovat kipeistäkin ongelmistaan naisten puolella. Saunojat pohtivat mielenkiintoisesti, että saunalla vallitseva leppoisa ja luottavainen ilmapiiri voi kannustaa jakamaan asioitaan, vaikka toisia saunojia ei tuntisi kovin hyvin. Putnamin mukaan pienet vertaistukiryhmät tarjoavat mahdollisuuden päästä osalliseksi sosiaalisesta pääomasta ihmisille, jotka eivät muuten pääsisi mukaan verkostoihin. (Putnam 2000, 150–151) Parhaimmillaan yleinen sauna voi toimia ikään kuin organisoimattomana vertaistukiryhmänä, jossa ihminen, jolla ei välttämättä ole henkilökohtaisessa elämässään runsaita verkostoja, pääsee osaksi ryhmää ja jakamaan asioitaan. Eräs haastateltava kuvasi, kuinka sauna oli toiminut vertaistuen paikkana etenkin pikkulapsiarjessa.

H2: Onhan tässä semmonen niinku lepposuus, semmonen tunnelma...että ehkä se silloin onki sitte helpompi ruveta juttelee niistä asioista, että...kun on semmonen-

H3: Kyllä, kyllä joo...varsinki nuorempana, ku oli pieniä lapsia, ni kyllä määkin muistan, että tuli monesti sillain niinku ihan siinä tarpeessa, että saa puhua sen niinku sen väsymyksen, tai ahdistuksen tai niitä ikäviä asioita pois, tai jos lapsi oli sairastunut, tai jotain, että oli tärkeätä saada se puhua. Tai sitte joskus, että oikeen ilosena, ni tuli sitte tänne vähän tasottumaan (naurua) Se toimii molemmin päin!

Ryhmähaastattelu 2

Putnam nostaa myös esille vertaistuen merkityksen sosiaalisen pääoman muodostumisessa. Vertaistuessa yhdistyvät luottamus, yhteisöllisyys ja sosiaaliset verkostot kuten sosiaalisessa pääomassakin. Putnam käsittelee vertaistukea yhtenä kansalaistoiminannan muotona. (Putnam 2000, 150–151; Hyväri 2005, 215.) Vertaistuki ja luottamuksellisten asioiden jakaminen nousi erityisesti ryhmään yksi (*kokenut saunoja*) kuuluvien saunojien kuvauksista. Heille muodostuvalla sosiaalisella pääomalla on myös sitovan pääoman elementtejä. Saunalla käyvät ihmiset on tunnettu jo vuosia, heidän kanssaan ollaan tekemisissä myös saunan ulkopuolella. Saunaporukasta oli muodostunut tärkeä vertaistuen ryhmä. Jos jotakuta ei ollut nähty hetkeen saunalla, hänestä huolestuttiin, ja hänen peräänsä soitettiin. Eräs haastateltava myös totesi, että saunalla voi pyytää apua esimerkiksi muuttoon tai muuhun arjen tarpeeseen. Tällaista luottamusta löytyy lähinnä ryhmän yksi keskuudessa, eikä se leviä automaattisesti muille, vaan vaatii aikaa ja sitoutumista.

Toisaalta myös pidettiin selvänä, että kaikkia henkilökohtaisia asioita ei haluttu jakaa saunalla. Haastateltavat totesivat, että saunalla vaihtuvassa porukassa ei tule jaettua asioita, jotka kokee henkilökohtaisiksi. Moni toi kuitenkin esiin, että usein kuulee puhuttavan avoimesti hyvinkin henkilökohtaisista asioista. Moni toi esiin ajatuksen, ettei mielellään kerro omaa ammattiaan, ellei joku suoraan kysy. Siihen sisältyi myös ajatus kaikkien tasavertaisuudesta, ja siitä, että saunaan tullessa vaatteiden myötä riisutaan myös asema ja tittelit.

Konkreettisesti luottamus näkyy myös siinä, että kadonneet tavarat löytyvät myöhemmin löytökorista. Rajaportin saunassa ei ole lukollisia kaappeja, vaan arvoesineet voi halutessaan jättää tiskille säilytykseen. Haastateltavat eivät muistaneet, että varkauksia olisi sattunut. Joskus joku oli

vahingossa ottanut väärät housut, tai juonut toisen oluen. Jokaisen tavaroiden koskemattomuutta pidettiin itsestään selvänä.

H2: Musta se on niin hämmästyttävää, että määkin oon näitten vuosien aikana niin paljon unohtanu tonne tavaroitani, niin ne on aina tuo löytykorissa ollu, siis sillain että kukaan ei oo niitä mukaansa ottanut, että ei mulla mitään ihme arvoesineitä, mut kumminki semmonen, että se on ollu niin jotenki sydäntä lämmittävää, että siellä ne on.

H1: Joo, en muista että kukaan ois puhunu koskaan varkaudesta...yhden muistan, että oli tämmönen vähä huppelissa ollu mies puki väärät farkut jalkaansa, ja tossa ku olin kassalla ni kävin juoksemassa sen kiinni tosta valtatieltä, että tuuppas takasin, ni vaihdetaan housut. (nauraa) Et, ei, koskaan en oo kuullu, et ois joku, varastettu jotakin. Et pidetään ittestään selvänä, et toisen kasseille, eikä lompakoille mennä.

Ryhmähaastattelu 2

Pääosin saunojien kuvauksista nouseva luottamus oli Putnamin kuvaamaa yleistettyä luottamusta, joka liittyy silloittavaan sosiaaliseen pääomaan ja kohdistuu laajemmin saunaporukkaan eikä välttämättä yksittäisiin ihmisiin. Yksilöiden valinnat voivat tukea keskinäistä vastavuoroisuutta ja luottamusta, jotta pääsee syntymään yleistynyt luottamus. (Siisiäinen 2003, 205–206). Putnam (2000, 136–137) näkee yleistyneen luottamuksen tiheää luottamusta hyödyllisempänä sosiaalisen pääoman muodostumisessa. Monet saunojista totesivat, etteivät olleet tutustuneet saunalla uusiin ihmisiin kovin syvällisesti. Välttämättä toisista ei tiedetty edes nimeä, saati ammattia tai muita yksityisasiota. Saunalle tullessa lähtökohta on kuitenkin se, että toisiin saunojiin luotetaan.

Luottamus on edellytys yhteiskunnan ja yhdistysten toimivuudelle. Jotta yhteistyö voi toimia, tarvitaan ainakin jonkin verran keskinäistä luottamusta. Yhteisöt, joissa noudatetaan vastavuoroisuutta, ovat kykenevämpiä ratkomaan tilanteita kollektiivisella yhteistoiminnalla. (Ilmonen 2000.) Putnamille merkittävä luottamusta synnyttävä tekijä on yhdistystoiminta sekä aktiivinen kansalaistoiminta. Hän käyttikin Yhdysvalloissa tekemissään tutkimuksissa yhdistysaktiivisuutta yhtenä sosiaalisen pääoman mittarina. Putnam huomioi myös epäviralliset kansalaistoiminnan muodot yhdistyksen kaltaisiksi sosiaalisen pääoman lähteiksi. (Putnam 2000; Siisiäinen 2003, 206.) Yleinen sauna on hyvä esimerkki epävirallisesta kansalaistoiminnasta, jossa

syntyy luottamusta ja sen kautta sosiaalista pääomaa. En tiedä, moniko haastateltavistani kuuluu Rajaportin saunayhdistykseen, mutta joistain kommenteista tuli ilmi, että useampi kuului tai on kuulunut siihen. Olisin tässä tutkimuksessa voinut rajata tutkittavat vain Rajaportin saunayhdistyksen jäseniin, jolloin tulokset olisivat voineet olla hyvin toisenlaiset. Se, minkä ajattelen olevan arvokasta omassa tutkimuksessani, on se, miten sosiaalinen pääoma voi muodostua hyödylliseksi varannoksi sekä aktiivisille kävijöille, joilla on tiiviitä suhteita, että satunnaisille kävijöille sen muodossa, että oleminen on helppoa ja olo tervetullut, että pidemmälle vietyä koko yhteiskunnalle yleistyneen luottamuksen ja ruusuisen kehän myötä.

Yhteenvedona muutaman saunojan kokemuksista nousi esiin sitovaan pääomaan liittyvää tiheää luottamusta, jota syntyy tiiviimmissä ihmissuhteissa tai esimerkiksi sukulaisverkostoissa. Tällaiset kokemukset viittaavat ryhmässä kolme (*kokenut saunoja*) syntyvään sosiaaliseen pääomaan. Kuitenkin valtaosan puheesta nousi esiin nimenomaan yleistyneen luottamuksen piirteitä, jossa luottamus ei perustu henkilökohtaiseen tuntemiseen, vaan joidenkin tärkeinä pidettyjen yhteisten normien noudattamiseen. Tällainen luottamus viittaa silloittavaan pääomaan, ja sitä syntyy erityisesti ryhmän kaksi (*keskivertosauvoja*) verkostoissa. Saunalta ei siis välttämättä edes haeta henkilökohtaisia, luottamuksellisia suhteita, vaikka niitäkin vuosien myötä oli joillakin syntynyt.

6.4 Toisten huomioimista ja pieniä vastavuoroisia eleitä

Pyrin kysymyksilläni löytämään sääntöjä ja normeja, joita saunayhteisö yleisesti noudattaa. Eräs saunoja kuvasi, että on hienoa, että nykyisessä sääntöjen sanelemassa maailmassa on paikka, jossa on vain yksi sääntö, ja sekin on historiallinen kyltti, jossa lukee ”älä sylje lattialle”. Rajaportin saunassa on pyritty luomaan mahdollisimman vähän sääntöjä, ja haastateltavani olivat selkeästi pohtineet sääntöjen olemassaoloa. Vastaajan mukaan sääntöjen vähyys saa ihmiset kääntymään toistensa puoleen ja kysymään neuvoa sekä myös ohjaamaan tarvittaessa toimimaan yleisten normien mukaisesti.

H7: Minun mielestä tuon saunan niinku ehdoton spesiaalisuus on siinä, että siellä on yksi kyltti, joka on myös historiallinen; älä sylje lattioille. Ja tuota, siihen liittyy olennainen asia, että...että oletetaan, että ihminen osaa käyttäytyä saunassa, niin kun Suomessa käyttäytyään. Ja sitten vielä sillä erotuksella, että kaikista tilanteista huolimatta täällä ei ole menty siihen, että joka asialle on lappu, älä tee

sitä, tee tätä...vaan luotetaan niinku siihen ihmisen kykyyn, ja sitten ennen kaikkea myös siihen, että ihmiset voivat kysyä, ja sitten taas toiset voivat ystävällisesti neuvoa, ja kertoa, niin kun, asioista, ja mitä mä oon niinku seurannut, niinku matkan varrella, ni suurin osa ihmisistähän ottaa auliisti näitä niinkun, opasteita niinkun vastaan, esimerkiksi että ei liata vettä, taikka miten se pysyy puhtaana, tai jotaki muuta ja tällä tavalla näin, että minun mielestä se liittyy siihen saunan vapauteen, ja siihen hyvää oloon mistä ekana puhuttiin, että ensimmäisenä et lue joka kyljestä jotaki kieltoa taikka käskyä.

Ryhmähaastattelu 1

Kirjoittamattomista säännöistä nousi myös esiin jokaisen oman tilan kunnioittaminen. Haastateltavat kokivat tärkeänä, että jokainen saa olla halutessaan rauhassa, eikä toisilta udella asioita.

H1: Joo, mut varmaan niinku just esimerkiks tää, että ei udella, eikä tulla niinku liian liki, että jos toinen ei halua, niin jaetaan sitte mitä jaetaan, että...

Tutkja: Nii et jokanen voi kertoo itsestään sen verran...

H1: Kun haluaa, niin. (myöntelyä)

Ryhmähaastattelu 2

Eräs haastateltava totesi, että voi saunalta hakea esimerkiksi muuttoapua, ja kokee, että tarvittaessa autetaan puolin ja toisin. Hän totesikin, että saunalla luodut suhteet ovat sen verran tiiviitä, että vastavuoroinen auttaminen on luontevaa. Putnam (2000, 120–122) toteaa, että aktiivisesti yhteisön toiminnassa ja sosiaalisissa verkostoissa olevat ihmiset ovat valmiimpia myös hyväntekeväisyyteen ja vapaaehtoistyöhön.

H7: Minä oon ehkä sillä tavalla toisenlainen, että ne on näitä näitä niinkun todellisia ystäviä täällä saunassa, joidenka kanssa vietetään muutenkin elämää, niin sitten esimerkiks sillä tavalla, että kun joku tarvii muuttoapua, taikka mitä tahansa, nii sitte niinkun rinki koolle ja tuota tällä tavalla, että näitä arjen auttamisasiota on kyllä tosi paljon ihan niinku viime vuosien ajalta, että enempi ne ovat yleisiä, kun harvinaisia.”

Ryhmähaastattelu 1

Tällaista tasapainotettua vastavuoroisuutta voi löytää *kokeneiden saunojen* verkostoista. Kun joku tarvitsee apua, kerätään rinki koolle, ja pyritään auttamaan. Vastaavassa tilanteessa apua pyydetään samoilta läheisiltä ihmisiltä, eikä yleistetyn vastavuoroisuuden tapaan luoteta siihen, että apua saa joltakin tarvittaessa. Tasapainotettu vastavuoroisuus kuvaa tilannetta, jossa ihminen odottaa samansuuruista vastinetta takaisin, esimerkiksi vastavierailua tai lastenhoitoapua. Yleistetty vastavuoroisuus tarkoittaa tilannetta, jossa palveluksen tekijä ei odota vastinetta siltä, jota auttaa, vaan luottaa, että vastaavassa tilanteessa saa apua joltakin toiselta. Hän ei siis odota samansuuruista, välitöntä vastinetta. Vastavuoroisuuden periaatteesta puhuttaessa puhutaankin usein palveluksista, joita ihmiset tekevät toisilleen. Palvelusten tekeminen toisille nousi selkeästi esille vain ryhmän yksi toiminnassa. Toisaalta monet haastateltavien kuvaukset esimerkiksi toisten opastamisesta saunatapoihin tai vaikkapa luvan kysyminen löylyn heittoon voidaan nähdä pieninä vastavuoroisina palveluksina. Tällaisia aineistosta nousi runsaasti, ja niitä voikin löytää kaikkien saunalla käyvien ryhmien toiminnasta.

Moni nosti esiin tilanteen, jossa oli saanut ohjeistusta siitä, miten yhteisessä isossa saavissa oleva pesuvesi pidetään puhtaana. Haastateltavat myös kuvasivat, että jos joku käyttäytyy huonosti, tai on esimerkiksi vahvasti humaltunut, hänet ohjataan yhdessä pois saunasta. Näin pidetään yhdessä huolta siitä, että kaikki toimivat yhteisten normien mukaisesti. Lisäksi saunojat nostivat esiin tilanteen, jossa joku heittää liikaa löylyä, eikä kunnioita muiden saunomiskokemusta. Haastateltavat kuvasivat tilanteita, jossa joku oli saanut porttikiellon joksikin aikaa, kun oli saunonut liian pitkään. Lisäksi esille tuli tilanne, jossa jollekin lapselle oli tullut porttikielto, koska tämä oli ollut liian vilkas. Haastateltavien mukaan normien rikkomiseen suhtauduttiin yleensä lempeän määrätietoisesti, pyytäen rikkojaa korjaamaan käytöstään.

H4: Mutta tota...mä oon ollu silleen ainaki kerran, et joku on tuonu alkoholia lauteille, ni kyl se niin kun suht lempeästi ja määrätietosesti sai sieltä hädön...hädön, ja sitte humalaisia on ollu muutaman kerran, ja sama juttu, et porukka tavallaan semmonen yhteisvastuu ollu siinä, et se on vähän niinku talutettu pois sieltä...että kuitenkin rauhallisesti, koska porukat on tuntenu, mut kuitenkin et toi ei oo niinku soveliasta. Et kyl siin on semmonen niinku joukkotietoisuus siitä, miten siel pitäis käyttäytyä.

Ryhmähaastattelu 1

Mielenkiintoisen keskustelun molemmissa haastatteluryhmissä kirvoitti saunalla vallitseva kännykkäkielto. Rajaportin sauna on julistettu kännykkävapaaksi vyöhykkeeksi, mikä kerrotaan kieltotaululla pukuhuoneen seinällä. Kännykkä tulisi pitää suljettuna, tai ainakin äänettömällä saunomisen ajan, eikä sitä saisi edes pukuhuoneessa näprätä. Kännykkäkielto Rajaportin saunalla koskee lauteiden lisäksi myös pukutilaa ja vilvoittelualuetta. Eräs haastateltava totesikin, että vain päivystävällä lääkärillä on oikeus pitää puhelin päällä saunan ajan. Ryhmähaastatteluissa saunojat totesivat, että miesten puolella kännykkäkiellon rikkomisesta huomautetaan heti. Jos joku alkaa puhua pukuhuoneessa puhelimeen, hänelle huomautetaan siitä. Naisten puolella satunnaista kännykän käyttöä oli havaittavissa, mutta ei häiritsevässä määrin.

Haastateltavien mukaan kännykkäkiellon rikkomista voidaan katsoa läpi sormien esimerkiksi satunnaisten polttariporukoiden kohdalla. Vakituksilta kävijöiltä kuitenkin odotetaan sääntöjen noudattamista.

H1: Nii ja sit jos näkee, että on joku tämmönen polttariporukkakin, niin se on tää yks kerta kun ne käy, niin pitääkööt, mutta että niinku...eikä sitte taas vakikävijät, ne tietää sen.

Tutkija: Nii et ehkä niilt vakikävijöiltä odotetaankin sitten enemmän, et he ymmärtää ja noudattaa niitä—

H1: Kirjottamattomia sääntöjä, nii. Kyllä.

Ryhmähaastattelu 2

Tutkija Laura Seesmeri (2018) pohtii häntä käsittelevässä lehtiartikkelissa mielenkiintoisesti, että monelle suomalaiselle sauna on varmasti kaikkein vähiten digitalisoitunut paikka (Satakunnan kansa 2018). Älylaitteet ovat nykyään lähes kaikkialla mukana, ja voivat olla osaltaan estämässä reaali maailman ihmiskontakteja somesisältöjen selailun ollessa vaivattomampaa kuin tuntemattoman ihmisen kanssa keskustelun aloittaminen. Ryhmähaastattelut toistivat tutkija Laura Seesmeren esiintuomaa ajatusta. Haastateltavat totesivatkin, että sauna on yksi niistä harvoista paikoista, joissa kännykkä ei tarvitse olla käsillä. Eräs haastateltava totesi, että sauna on ainoa paikka, jossa hänen ystävänsä kykenee jättämään kännykkänsä pois.

H5: Joo, ja se on erittäin hyvä sääntö, mä ite nautin siitä, ja sitten, kaveri puhuu aina siitä, et tää on ainoa paikka, missä hän pystyy oleen ilman kännykkää (naurahtelua). Koska se on vähän niin ku ylhäältä päin kielletty, että täällä sitä ei tuu katottua, ja kyllä tossa huomaa, et muutama aina vilkuilee välillä, mut varsinki sillee, et jos rupeet puhuu puhelimeen tuolla, ni siitä kerrotaan kyllä, et tota, pihalle puhuun!

Ryhmähaastattelu 1

Digitaitoja tutkinut Eeva Raita (2019) ennustaa, että tulevaisuudessa markkinoidaan noise free -tiloja, joissa ei ole wifiä. Hänen mukaansa ihmiset ovat vielä valmiita maksamaan häiriöttömyydestä. Yhä enemmän puhutaan sosiaalisen median koukuttavuudesta ja sen negatiivisistakin lieveilmiöistä. Niinpä tila, jossa älypuhelin ei ole mukana, voi olla merkittäväällä tavalla mahdollistamassa kasvokkaista kanssakäymistä ja sitä kautta sosiaalista pääomaa. Myös Putnam (2000, 237–246) piti tutkimuksissaan merkittävänä havaintona sitä, että television katselu oli suurin yksittäinen syy sosiaalisen pääoman vähenemiseen Yhdysvalloissa.

Vastavuoroisuuden normit näkyvät saunalla etenkin pienissä asioissa ja toisten huomioimisena, ikään kuin jo aiemmin mainitun kultaisen säännön (*tee toisille niin kuin haluaisit itsellesi tehtävän*) pitämisenä mielessä. Esimerkiksi löylyn heittoon kysytään lupa, ja isossa saavissa oleva puhdas vesi pyritään pitämään puhtaana kaikille saunojille. Putnam (2000,135–137) mainitseekin yhteisössä harjoitettavat pienet, ystävälliset eleet sosiaalista pääomaa vahvistavina tekoina.

Saunojat kuvasivat mielenkiintoisesti, että vakituisilta kävijöitä odotetaan sääntöjen noudattamista, ja satunnaisilta kävijöiltä sallitaan enemmän. Kaikista tiukimmin normit sitovat ryhmän yksi (*kokenut saunoja*) jäseniä, jotka ovat käyneet saunalla pitkään, tuntevat tavat ja toisensa. Ryhmään kaksi (*keskivertosaunoja*) kuuluvat tuntevat myös toimintatavat, ja tietävät, kuinka saunalla tulee toimia. He eivät kuitenkaan välttämättä sitoudu yhteisiin arvoihin niin vahvasti kuin ryhmässä yksi olevat. Ryhmään kolme (*satunnainen kävijä*) kuuluvilta ei vaadita samanlaista normien noudattamista kuin muilta. Esimerkkinä tästä kuvasin aiemmin, kuinka satunnaisten kävijöiden kännykän käyttöön ei puututa, mutta vakituisilta kävijöiltä odotetaan säännön noudattamista.

Yhteenvetona Rajaportin saunalla voidaan havaita tasapainotettua vastavuoroisuutta, jota syntyy sitovaa pääomaa synnyttävissä vahvoissa verkostoissa ja jota rakentuu ryhmän yksi (*kokenut saunoja*) verkostoissa. Suurin osa haastateltavista kuitenkin noudatti vastavuoroisuuden periaatetta lähinnä

toisten huomioimisena ja yhteisten sääntöjen noudattamisena sekä tarvittaessa niistä muistuttamisena. Tällöin kyse on yleistetystä vastavuoroisuudesta, jota on erityisesti ryhmän kaksi (*keskivertosaunoja*) keskuudessa. Yleistettyä vastavuoroisuutta rakentuu myös kaikkien kolmen ryhmän toimiessa yhdessä.

7 YLEINEN SAUNA YHTEISÖLLISENÄ VOIMAVARANA

Tässä luvussa tarkastelen, millaisia käsityksiä saunojilla on yhteisöllisyydestä yleisessä saunassa. Kysyin haastateltavilta suoraan heidän käsityksistään siitä, millainen merkitys yleisellä saunalla on yhteisöllisyyteen. Halusin näin laajentaa saunojien kuvauksia yleisemmälle tasolle, ja selvittää, miten he näkevät yleisen saunan merkityksen yhteisöllisyydelle. Taustalla oli ajatus siitä, että voisin lisätä omaa ymmärrystäni yleisen saunan merkityksestä ja toisaalta pohtia, voisivatko saunojien käsitykset tuoda uutta ymmärrystä yhteisöllisyyden tukemiseen sosiaalityön näkökulmasta. Mielessäni oli myös Hyypän (2011, 18) ajatus siitä, että julkisen toimijan tulisi tarjota puitteet kansalaistoiminnan ja vuorovaikutuksen vahvistamiseksi.

7.1 Saunayhteisöllisyydellä yksinäisyyttä vastaan

Saunojat kuvasivat yhteisöllisyyden kuuluvan olennaisena osana yleiseen saunaan. Eräs saunoja kuvasi, kuinka kaukaakin saapuneet saunojat aistivat Rajaportin saunalla vallitsevan yhteisöllisen tunnelman.

H7: Ja niinkun ihmisten kommentit on sillä tavalla kun täällä käy tosi paljon ihmisiä, jotka esimerkiksi Etelä-Suomesta tulevat junalla ihan vaan saunaan tänne, ja tuota kertovat sitten näitä jälkipalautteitansa ja tällä tavalla, niin niin esimerkiksi se, että Tampereella Rajaportin saunassa saa aina vastauksen ja niinku tullaan huomioiduksi, että täähän on tosi veikeä asia, että esimerkiksi kun ihmiset poistuvat tuosta, niin ne vielä kääntyvät siinä portilla, ja niinku sanovat, että hei kiitos teille, että tääl oli tosi mukava niinku käydä ja että tullaan uudelleen, taikka jotaki niinku muuta tällasta, että se, sellasen hyvinvoinnin niinkun lähde tämmösessä vuorovaikutuksessa ni kyl se on tosi, tosi kiistämätöntä täällä, nimenomaan tässä saunassa.

Ryhmähaastattelu 1

Oli mielenkiintoista havaita, että kun kysyin yhteisöllisyydestä, vastaajat nostivat esiin suoranaisia ehdotuksia sosiaalityön käytäntöihin. Eräs haastateltavista totesi, että yleinen sauna voisi toimia

ennaltaehkäisevänä sosiaalipalveluna yksinäisille ihmisille. Hänen mukaansa yleisessä saunassa pääsee helposti ihmisten ilmoille ja toisten ihmisten seuraan.

H5: Mut voisin ihan niinkun kuvitella näin yhtäkkiä, että kyllähän tää vois toimia ihan semmosena ennaltaehkäisevänä sosiaalipalveluna yksinäisille ihmisille, että tääl on ainaki kerran, taikka kuinka monta kertaa viikossa nyt haluaa käydä ni tota, seuraa saa ja pääsee ihmisten ilmoille helposti.

Ryhmähaastattelu 1

Toinen haastateltava kertoi, että Pispalan saunayhdistys on tarjonnut Tampereen asunnottomille joulun aikaan ilmaisen saunakerran. Vastaajan mukaan asunnottomien saunailta on kasvattanut suosiotaan vuosi vuodelta. Hiilamon (2011,4) mukaan yhteisöllisyys luo hyvinvointia ja tuo merkitystä erityisesti syrjäytymisvaarassa olevien ihmisten elämään.

Saunojat myös kokivat, että yleisellä saunalla voi olla merkittävä vaikutus yksinäisyyden torjumisessa. Saunomisen nähtiin olevan tärkeä harrastus, joka tuo ihmisiä toisten ihmisten seuraan. Haastatteluista nousi ajatus Rajaportin saunan merkityksestä erityisesti yksinäisille miehille. Haastateltavat kuvasivat, että saunalla käy paljon miehiä, jotka tulevat saunalle yksin ja myös lähtevät yksin. Lauteilla toiset osallistuvat aktiivisesti keskusteluihin, jotkut eivät juurikaan juttele muiden kanssa. Saunojat kokivat, että tällaisille miehille saunalla vallitsevalla yhteisöllisyydellä voi olla iso merkitys.

H1: Mä aattelen, että täs käy paljon ainakin yksinäisiä miehiä, semmosia jopa vanhempiakin miehiä, ni tota..kyllä ne varmaan tulee paljon myöskin ettimään semmosta juttelukaveria, ja justiin tuossa istuu kahvilassa, ja tietysti tuolla saunan puolella, ni ku siellä joku alottaa jonkun keskustelun, ni kyllä siihen nopeesti osallistutaan sitten, et tota, lähetään viemään sitä juttua, et kyl varmaan aika paljonkin on merkitystä just yksinäisille ihmisille tämmösellä yhteisöllisyydellä, mitä täällä on. Saa olla oma ittensä, ei tarvi puhua jos ei halua, ja kuitenkin sitte niin, voi osallistua, jos on semmonen fiilis, että nään kyllä tosi tärkeenä yksinäisten ihmisten elämässä. (myöntelyä)

H3: Ehkäpä juuri noin, kun yksinäisten miesten, ku täällä on monta semmosta miestä, jotka tulee ja lähtee yksin, mutta...ja jotku on kovia juttelee, joku ei pukahda mitään, että joo.

Ryhmähaastattelu 2

Parhaiten ihmisen yksinäisyyttä voi helpottaa toinen ihminen. Yksinäisyyttä voi itse yrittää vähentää esimerkiksi hakeutumalla erilaisiin harrastuksiin, kerhoihin tai vapaaehtoistoimintaan tai muuhun toimintaan, joissa voi tavata samoista asioista kiinnostuneita ihmisiä. (Junttila, Jyrkkä & Tolmunen 2016) Tilastotieto siitä, että Rajaportin kävijöistä valtaosa on miehiä, tukee ajatusta, että yleinen sauna voi monelle miehelle olla tällainen paikka. Kun saunomaan lähtee, on jokaisella jonkunlainen käsitys siitä, mitä saunalla tapahtuu, joten vaikka kynnyks ensimmäistä kertaa menevälle voi olla suuri, voi kuitenkin olettaa osaavansa toimia suurin piirtein siten kuin oletetaan.

Eräs haastateltava myös nosti esiin uutisen, jonka mukaan Helsingissä taloyhtiöt rakentavat uusiin taloihin yhteisiä saunoja huoneistokohtaisten saunojen sijaan. Vastaaja maalaili tilannetta, jossa yhteisöllisten saunojen myötä olisi uudelleen viriämässä saunayhteisöllisyys.

H2: Sitte ku mä aattelin et, et Helsingissä on ruvettu rakentaan taloyhtiöille, siis uusiin taloihin näitä yhteisiä saunoja, että jos ollaan pikkuhiljaa näitä yhden hengen hikikopeista niinku vapautumassa, et jos se nyt niinku lähtee uudestaan tämmönen saunayhteisöllisyys, niin tota...

Ryhmähaastattelu 2

Ajatus yhteisöllisistä saunoista vastaa Putnamin peräänkuuluttamaan sosiaalisen pääoman kartuttamiseen paikallisyhteisöjen aktiivisuuden kautta. Todettuaan tutkimuksissaan sosiaalisen pääoman laskeneen Yhdysvalloissa 60-luvulta eteenpäin, hän ehdottaa paikallisen yhteisön ja aktiivisen kansalaisuuden uudelleenrakentamista muun muassa yhdyskuntasuunnittelulla, jonka avulla paikallista yhteisöllisyyttä voitaisiin tukea ja eriytymistä purkaa. (Putnam 2000.) Etenkin Tampereella, jossa yleiset saunat ovat aktiivisesti ihmisten käytössä ja tietoisuudessa, niiden merkityksen ihmisille sosiaalisen kanssakäymisen tiloina voisi ottaa huomioon jopa suunnitellessa uusia asuinalueita. Yhtenä ratkaisuna sosiaalisen pääoman laskuun Putnam näkee myös entistä sosiaalisemmat vapaa-ajan aktiviteetit, jollaisena yleinen sauna on helppo nähdä.

Putnamin näkemyksen mukaan kansalaisten keskinäisistä verkostoista lähtöisin oleva sosiaalinen pääoma voi laajentua koko yhteiskunnan voimavaraksi. Kun ihmiset ovat keskenään vuorovaikutuksessa, luottamus yhteiskunnassa kasvaa, ja siitä hyötyvät kaikki. Putnamin näkemyksen mukaan yhteisön sosiaalisilla suhteilla ja verkostoilla on merkitystä niin yksilöiden kuin koko yhteisön hyvinvoinnille, elämänlaadulle ja menestykselle. (Putnam 2000, 289-290.)

Eräs haastateltava kuvasi elävästi tilanteita, joissa oli pienenä poikana kuunnellut Rajaportin saunalla vanhempien miesten sotatarinoita. Aiemmin yleisiä saunoja oli paljon, ja tietyillä saunoilla kävivät samat ihmiset, jotka tulivat tutuiksi. Hänen mukaansa saunomisen luonne ja keskusteluiden aiheet ovat muuttuneet vuosien aikana, mutta yhä edelleen yleiseen saunaan tullaan juttelemaan ja kohtaamaan toisia ihmisiä.

H1: Jos mennään sit taas sinne vanhoihin asioihin, ni muistan vaan täällä silloin 60-luvulla vielä käytiin näitä sotatanterekeskusteluja tuolla miesten puolella varsinki ja varmaan hylsyjä kerättiin sitte illan lopuksi sieltä kun oltiin käyty Syvärillä ja millon missäkin, ja kauhutarinoita pääasiassa...pikkupoika siellä sitte yritti ukkojen välissä istua, että silloin hyvin paljon ihmiset tunsivat toisiansa, koska saunoja oli niin paljon, mitä täälläkin oli, parisenkymmentä saunaa Pispalassa, niin jokainen tietysti valitti oman saunansa, ja ihmiset tuli tutuiks, että käytiin sitte siinä määrättyssä, ja silloinhan tietenkin sitä puhetta piisas loputtomiin, että mitä on, oli tapahtunut missäkin. Mut totanoinniin, kyllä nytkin mun mielestä niin, niin on tämmösiä tuttuja niin ku mekin, että tunnetaan, ja ja tota, ei välttämättä edes oo semmosia niinkun perhetuttuja, ja muuta, mutta täällä jutellaan, ja keskustellaan, ja se on ehkä pikkasen sillai muuttunu, koska ihmisiä tulee ulkopuolelta myöskin, ettei oo enää pelkkiä pispalalaisia täällä, mutta että jutunjuuret on mun mielestä ainaki näitten vuosien aikana muuttunu hyvinki paljon, että sodat on jätetty taakse, ja ja tota, nyt puhutaan ihan niitä näitä, oikeestaan tai ihan tämmösiä, small talkia.

Ryhmähaastattelu 2

Oli mielenkiintoista, että ryhmähaastatteluissa nousi yleisen saunan merkitys ihmisille sotien jälkeen. Kansakuntien suuret tarinat syntyvät yleensä tarinoista, joissa yhteisöllisyys vahvistuu erilaisten kansallisten kohtalonhetkien myötä. Esimerkiksi sodat, luonnonmullistukset ja sortokaudet ovat

vaikeuksien kautta vahvistaneet kansallista yhtenäisyyttä. Suomalaisille tutu *talvisodan henki* on hyvä esimerkki tästä. (Nyyssölä 2006, 5.) Kun yhteiskuntaa on kohdannut iso kriisi, ihmiset hakevat turvaa toisistaan. Yleinen sauna onkin varmasti toiminut tärkeänä kokemusten jakamisen paikkana sotien jälkeisessä Suomessa.

7.2 Sukupolvet ylittävää yhteisöllisyyttä

Haastatteluista nousi sukupolviin ja historiaan liittyvä teema itsestään. Kenties sauna koetaan luontevasti suomalaisten juuriin kuuluvana asiana. Seesmeri toteaaakin, että saunaan mennessään ihminen liittyy menneitten sukupolvien ketjuun. Eräs haastateltava kuvasi muistoa, jossa kylvetti nuorena tyttönä omaa isoäitiään saunassa. Hän kuvasi, kuinka saunassa syntyi ylisukupolvinen kokemus jo vanhan ihmisen fyysisen olemuksen kautta. Hän totesi, ettei tällaista kokemusta synny kerrostalon huoneistosaunoissa, joissa perheet saunovat erikseen.

H3: Ehkä siin on niinkun, maaseudultahan tässä suurinpiirtein kaikki on kotosin Suomessa, ni kyllähän sielläkin, niinku maaseudullakin sauna oli, mutta sehän oli semmonen niinkun, et siellä kävi niinkun monen sukupolven ihmiset, itekin oon semmosesta maaseutu- maatalosta kotosin, ja muistan, kun oli, mä olin oikeen ylpeä, kun mä olin joku 15-vuotias, kun mä sain olla niinkun mummon kylvettäjä, joka oli jo viimesillä vuosillaan. Että siinä niinku näki sen mummon vanhuuden, ja sen pullean vatsan, ja sen olemuksen, ja sen ihan sen vanhan ihmisen niinku fyysisen olemuksen, että eihän tämmösessä niinkun kerrostaloasunnossa, jossa on se pieni sauna, ja isä äiti lapset, ni eihän siellä tule sitä semmosta ylisukupolvista kokemusta...siitä mummosta, ja sen harmaista hiuksista.

Ryhmähaastattelu 2

Kulttuurin jatkuminen ja sen siirtäminen seuraaville sukupolville koettiin merkittävänä asiana. Putnam liittää sosiaalisen pääoman sukupolvien väliseen ketjuun ja näkee sen rakentuvan myös historian jatkumossa. Eräs haastateltava kuvasi kuinka lasten läsnäolo lauteilla kuvaa kulttuuriperimän siirtämistä eteenpäin.

H4: Ja sit mulle on tosi tärkeä kulttuurin jatkumo, ku mä oon perinneihminen, ni et tossa se tavallaan, ku näkee miten se kulttuuri jatkuu, ja siirtyy ja elää ja lapsiaki

on siellä, ihan pieniäkin välillä ni...miesten puolellakin, tulevat ylälauteille sinne, ne lapset.

Ryhmähaastattelu 1

Haastatteluissa nousi myös esiin, miten saunominen koettiin osana suomalaisuutta ja identiteettiä. Kuvaus hiljaisuudessa yhdessä olemisesta ja luonteva kanssakäyminen vain pyyhe ympärillä on jotain sellaista, mikä on suomalaisuuden ytimessä.

H4: Ku on saunassa, ni tietää olevansa suomalainen. Et, et sit kokemusta on niinku vaikee ehkä opettaa tai siirtää, se on niinku niin sisäsyntyinen. Et se on niinku tää jatkumo, pitkä historiallinen jatkumo. Pitää pitää sitä yllä, ja vielä ku on yleinen sauna niin täs tule myös tää yhteisöllisyys, ja vähän niinku talkoomeininki, sama ku talkois on sama idea, yhes tehään, yhes saunotaan, yhes jutellaan, ja yhes hojetaan toisiamme ja parannetaan maailmaa.

Ryhmähaastattelu 1

Eräs haastateltava nosti esiin, että oli kuullut saattohoitokodissa vanhusten toivovan viimeisenä toivomuksenaan pääsevänsä saunaan. Ajatus saunasta viimeisenä toiveena vahvistaa ajatusta saunasta kiinteänä osana suomalaista identiteettiä.

H2: Niin ja Pirkanmaan hoitokodissa, saattohoitokodissa on sauna, ja oon kuullu, että aika usein, kun ihm- potilas tietää kuolevansa, ni...niinku viiminen tahto on, että voitteko viedä mut saunaan. Ja ku mä aattelen, et Tanskassa on se, että saanko niinku tietyn drinkin, mutta suomalaisessa saattohoitokodissa on, että voitteko te viedä mut vaikka sängyssä ni vielä saunaan.

Ryhmähaastattelu 2

Useat haastateltavat mainitsivat joulusaunan erityisenä perinteenä Rajaportilla. Molemmissa ryhmähaastatteluissa saunojat toivat esiin joulusaunan. Sen tunnelma koettiin ainutlaatuisena, ja sinne mentiin perhekunnittain.

H7: Haluaisin tässä yhteydessä nostaa kyllä esille sen joulusaunan, niinku täällä, jouluaaton saunan, että silloin täällä niinku vielä on ihan omanlaisensa niinku tuota

fiilis ja tunnelma ja ja....olen monta kertaa miettiny, että miten se, se on tämä sama paikka, ja sama tällä tavalla ni se vaan on aina niinku, niinku erilainen, ja yhtään kertaa ei oo tarvinnu niinku siihen niinku pettyä, etteikö se ylentäisi siihen joulun viettoon ja tällattia näin että.(myöntelevää hyminää) Minun mielestä siis vastaus on lyhyesti sanottuna, että tämä on hyvin tervehdyttävä.

Ryhmähaastattelu 1

H1: Ja hienoa, että esimerkiks joulusaunaankin niin tullaan perheittäin, et tavallaan pidetään se sit niin tärkeenä, että mennään yhdessä joulusaunaan.

H3: Se on monelle tosi tärkeä.

Ryhmähaastattelu 2

Saunajat kuvasivat yhteisöllisyyttä yleisessä saunassa erityisesti perinteiden ja historian jatkumon kautta. Sosiaalinen pääoma ei ole yhteen aikaan sidottu ominaisuus, vaan se sitoutuu historiallisiin instituutioihin. Olen jo aiemmin tuonut esiin Putnamin (2000) havainnon sosiaalisen pääoman heikentymisestä Yhdysvalloissa 1960-luvulta alkaen. Vaikka yhteiskuntia ei voi suoraan rinnastaa, on samanlaista kehitystä nähtävissä Suomessa. Putnamin teoretisointia on kritisoitu siitä, että hänen reseptinsä tilanteeseen vaikuttaa olevan vanhojen hyvien aikojen romantisoinnin myötä paluu 1950-luvulle. Ilmonen (2000,12) toteaa, että Suomessa se merkitsisi paluuta sotia edeltävään aikaan, jolloin vahva paikallisyhteisyys ja sukuun perustuva verkostoituminen olivat voimissaan. Saunojien puheesta nousseet viittaukset sotaan, sukupolvien jatkumoon ja perinteisiin vahvistavat Putnaminkin menneen ajan ihannointia ja kaipuuta ”vanhaan kunnon yhteisöllisyyteen”. Onko yleinen sauna jäännös menneestä, vai toimiva konsepti myös nykyajassa? Sen perusteella, millä tahdilla uusia yleisiä saunoja rakennetaan, näyttää siltä, että yleinen sauna on onnistunut pitämään pintansa ja säilyttämään jotain sellaista, mitä ihmiset kaipaavat elämäänsä.

Ilmonen (2000) pohtii sosiaalista pääomaa tuottavien yhdistysten ja hyvinvointivaltion suhdetta. Perinteisesti on ajateltu, että sosiaalista pääomaa kertyy kansalaisyhteiskunnassa. Jos tällä verukkeella siirretään hyvinvointivaltion tehtäviä kansalaisyhteiskunnan hoidettavaksi, voidaan Ilmonen mukaan olla pian tilanteessa, jossa sekä kansalaisyhteiskunta että hyvinvointiyhteiskunta rapautuvat. Kansalaisyhteiskunnassa toimivien yhdistyslaitosten tuottama sosiaalinen pääoma on

päässyt kukoistamaan juuri hyvinvointivaltion tukien avulla. Edelleen valtio tukee monia eri aloilla toimivia yhdistyksiä. (Ilmonen 2000, 6–12.)

Kun kansalaisyhteiskunta on vahva, myös valtio toimii paremmin. Sosiaalinen pääoma on niin talouden kuin politiikankin sujuvuuden ehto. (Putnam 1993, 98, 173, 181.) Valtion ja sosiaalisen pääoman suhteessa on nähtävillä samanlainen kehämäinen prosessi kuin ruusuinen kehä sosiaalisessa pääomassa. Kajanoja ja Hagfors (esim. 2010, 30) ovat kehittäneet *hyvän kehän* hypoteesia, joka vahvistaa edellämainittua. Kun valtio ylläpitää anteliaasti ja laajasti ymmärrettyä sosiaalipolitiikkaa, kansalaisten toimintamahdollisuudet lisääntyvät ja eriarvoisuus vähenee. Luottamus instituutioihin lisääntyy, mikä lisää luottamusta myös toisiin kansalaisiin ja vahvistaa sosiaalista pääomaa. Sosiaalisen pääoma taas lisää kansalaisten hyvinvointia ja tukee siten hyvinvointiyhteiskunnan toimintaa. Vaikka hyvän kehän hypoteesissa on vielä paljon tutkittavaa, uskovat Kajanoja ja Hagfors sen selittävän suurimman osan hyvinvointiyhteiskunnan menestystarinasta. Kuten Ilmonen (2000, 6–12) toteaa, valtiota tarvitaan luomaan mahdollisuuksia sosiaalisen pääoman kertymiselle.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Ensimmäinen tutkimustehtäväni oli selvittää, millaista sosiaalista pääomaa yleisessä saunassa syntyy. Analysoin haastatteluaineistoani Putnamin jäsenyyksen mukaan jakaen sosiaalista pääomaa kuvaavat ilmaisut verkostoihin, luottamukseen ja vastavuoroisuuden normeihin. Toinen tutkimustehtäväni käsitteli saunojien kokemuksia ja käsityksiä yhteisöllisyydestä yleisessä saunassa. Analysoin yhteisöllisyyteen liittyviä kokemuksia ja käsityksiä Putnamin teoriaan mutta myös sosiaalityön tutkimukseen peilaten.

Tämän tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että Rajaportin saunalla syntyy sosiaalista pääomaa, joka näkyy haastateltavien kuvauksissa monella tavalla. Rajaportin saunalla voidaan nähdä aktivoituvan *ruusuinen kehä*, jossa sosiaalisen pääoman elementit ruokkivat toisiaan. (Siisiäinen 2003, 206; Putnam 2000.) Verkostot muodostuvat saunalla toistuvien kohtaamisten kautta. Kaikkia tervehditään ja puolituttujen kanssa jutustellaan. Myös syvempiä ystävyyssuhteita saattaa ajan kuluessa muodostua. Saunojien keskinäinen kanssakäyminen ja toistuvat tapaamiset lisäävät luottamusta, ja luottamuksellinen ilmapiiri luo mahdollisuuden esimerkiksi vertaistuelle. Luottamus nousi esiin myös konkreettisena luottamisena siihen, ettei tavaroita varasteta pukukopista. Luottamus tukee vastavuoroista toimintaa, mikä näkyy saunalla erityisesti toisten huomioon ottamisena ja pieninä ystävällisinä eleinä. Yhteisiä sääntöjä kunnioitetaan, ja niistä pidetään kiinni.

Jaoin analyysivaihetta helpottaakseni saunojat kolmeen kategoriaan: *kokenut saunoja*, *keskitason saunoja* ja *satunnainen kävijä*. Minusta kiinnostavaa saunalla on se, että erilaiset saunojaryhmät toimivat luontevasti yhdessä ja rinnakkain. Ryhmät voivat myös olla osin päällekkäisiä. Erilaiset saunojat luovat saunalla erilaisia siteitä toisiin saunojiin, ja eri saunojaryhmien parissa syntyvä sosiaalinen pääoma vaihtelee. Ryhmissä syntyy sekä sitovaa (*bonding*) että silloittavaa (*bridging*) sosiaalista pääomaa. Ruuskanen (2001, 23) kiteyttää Putnamin jaottelun sitovasta ja silloittavasta sosiaalisesta pääomasta niin, että silloittava ulottuvuus merkitsee yksilöiden välisiä sosiaalisia siteitä, ja sitova ulottuvuus taas ryhmäidentiteettiä.

Ryhmän kaksi (*keskivertosaunoja*) verkostoissa muodostuu silloittavaa sosiaalista pääomaa, jolle ominaisia ovat Putnamin (2000) kuvaamat heikot siteet. Ei siis kuvailla sukulaisuus- tai ystävyyssiteitä, vaan esimerkiksi samassa harrastusvuorossa käyvien ihmisten tuttavuussiteitä, jossa oletusarvoisesti saman lajin harrastajiin (tässä saunominen) voidaan luottaa, ja kaikki omaksuvat

suurin piirtein samat normit joita noudatetaan. Niin syntyvä yleistynyt luottamus leviää muuallekin yhteiskuntaan positiivisena ja luottavaisena suhtautumisena toisiin ihmisiin ja muodostuu koko yhteiskunnan sosiaalisen pääoman varannoksi. Keskeistä silloittavassa pääomassa on yleistynyt luottamus ja tasapainotettu vastavuoroisuus. Tällaista sosiaalista pääomaa voi ajatella syntyvän myös muissa jaottelemisryhmissä (*kokenut saunoja, satunnainen kävijä*), mutta erityisesti ryhmässä kaksi (*keskivertosaunoja*).

Ryhmän yksi (*kokenut saunoja*) verkostoissa syntyy myös tiiviimpiä suhteita, joissa on nähtävillä sitovaa sosiaalista pääomaa. Saunojen kuvauksissa esiintyi sitovalle pääomalle tyypillisiä läheisiä suhteita, joista nousi esimerkkejä vertaistuesta ja konkreettisesta avun antamisesta tarvittaessa. Jotkut saunojat olivat vuosien kuluessa solmineet tiiviitä ystävyys-suhteita muihin saunojiin, joilta saattoivat esimerkiksi hakea muuttoapua. Sitovaa sosiaalista pääomaa nousi kuitenkin huomattavasti silloittavaa vähemmän. Suurin osa niistäkin, jotka kävivät saunalla hyvien ystäviensä kanssa, olivat tutustuneet ja ystäväystyneet muualla kuin saunalla.

Putnamin (2000) mukaan lähes kaikissa sosiaalisissa verkostoissa muodostuu sekä horisontaalista että vertikaalista sosiaalista pääomaa. Tässä tutkimuksessa esille nousi erityisesti horisontaalinen sosiaalinen pääoma, jossa kaikki saunojat ovat taustoistaan huolimatta samassa asemassa. Jos olisin tutkinut saunayhdistyksen jäseniä, tai muotoillut kysymyksiä uudella tavalla, voi olla, että vertikaalista sosiaalista pääomaa olisi tullut esille enemmän. Voi olla, että ryhmän yksi kokeneet saunoja ovat jollain lailla hierarkiassa satunnaisia kävijöitä ylempänä. Ehkä heitä ja heidän tapojaan kunnioitetaan hieman muita enemmän. Tällaisesta ei kuitenkaan suoranaisia viitteitä noussut näissä haastatteluissa.

Kaikki saunalla kokoontuvat saunojat eivät ole tiukasti yhteen hitsautunut ryhmä. Saunojat vaihtuvat, eivätkä saunojat saunalle tullessaan välttämättä tiedä, onko paikalla tuttuja. Kuitenkin jonkinlainen pysyvyys leimaa saunomiskokemusta, ja saunojat totesivatkin, että yleensä saunalla on ainakin joitain tuttuja, vähintään kasvotuttuja. Kovin sulkeutunutta yhteisöä ei kuitenkaan helposti pääse syntymään, minkä takia yleinen sauna on hyvä alusta heikkoihin siteisiin perustuvan silloittavan pääoman syntymiselle. Usein korostetaan perheen, suvun ja erilaisten kiinteiden yhteisöjen merkitystä ihmisen hyvinvoinnille. Se on varmasti kiistatonta, mutta ajattelen, että ymmärrystä tästä *heikompien* siteiden tuottamasta sosiaalisesta pääomasta voisi olla enemmän. Yleinen sauna mahdollistaa eri taustoista tulevien kohtaamisen ja muodostaa siltoja ihmisten välille. Matalan kynnyksen tila, jossa saa olla oma itsensä, vailla vaatimuksia osallistumisesta toimintaan, voi olla yllättävän merkittävässä asemassa

sosiaalisen pääoman rakentumisessa. Saunayhteisöön kuuluminen voi olla monen tasoista. Yleisessä saunassa käyminen voi avata väyliä tiiviimpään tutustumiseen, tai toisaalta kukin voi ikään kuin ottaa haluamansa määrän sosiaalisen pääoman varannosta, jota yleisellä saunalla on. Vaikka ryhmäjäsenedyys ei olisi yhtä vahvaa kuin ryhmässä yksi (*kokenut saunoja*), saunomisella ja yleisessä saunassa käymisellä on vahva rooli ja merkitys tutkittavien elämässä.

Olin yllättyneet, miten vahvasti silloittavan sosiaalinen pääoma nousi aineistostani. Oli mielenkiintoista löytää niin positiivisesti tuntemattomiin suhtautuvaa ja mutkattomasti mukaan ottavaa yhteisöllisyyttä. Saunojien kuvaukset siitä, miten uusille saunojille ja turisteille on mukava kertoa saunomisesta Rajaportilla, vahvistivat mielikuvaa, että saunalle on helppo mennä. On myös kiinnostavaa, että silloittava sosiaalinen pääoma, joka ei sido ihmisissä tiiviisti toisiinsa, tuntuu tuovan ihmisten elämään merkitystä. Olen entistä kiinnostuneempi siitä, millä tavalla sosiaalinen pääoma voi kertyä aivan tavallisille saunojille, ilman sen suurempaa sitoutumista yhdistykseen tai saunaporukkaan. Nykyaikana ei välttämättä haluta sitoutua tiiviisti, vaan se voidaan kokea rajoittavana. Sosiaalisen pääoman kertyminen yleisellä saunalla voi olla niin sanottua helppoa yhteisöllisyyttä, jossa kävijöiltä ei vaadita paljon. Sosiaalityön näkökulmasta ajattelen, että esimerkiksi haavoittuvassa asemassa tai kriisin keskellä oleva ihminen ei välttämättä halua tai uskalla sitoutua vahvasti mihinkään yhteisöön. Yleinen sauna voi helppoudellaan olla jollekin tie ihmisten kanssakäymisen äärelle.

Yhteisöllisyyteen liittyy kuitenkin aina myös haasteita. Ihmiset ovat taipuvaisia ymmärtämään ja tulkitsemaan toisiaan väärin, olemaan eri mieltä ja ajattelemaan toisin. Eriytyminen ja hajaantuminen on ennen pitkää läsnä kaikkialla, missä ihmisiä kokoontuu. Yhteisön vahvistuminen tapahtuu kriisien kautta, minkä takia kriisit ovat olennaisessa osassa yhteisöllisyysideologiaa. (Nyyssölä 2006, 5.) Yleinen saunakaan ei varmasti ole vapaa kriiseistä, joita yhteisöllisyyteen väistämättä liittyy. Omassa aineistossani ”kriisipuhetta” ei oikeastaan noussut esille, kuin ehkä sivulauseessa. Olenkin pohtinut, ovatko Putnamin ruusuiset kehät ja omat hyvät saunomiskokemukseni saaneet minut romantisoimaan yleisissä saunoissa vallitsevaa tunnelmaa, ja jättämään huomiotta negatiivisia näkökulmia ja sosiaalisen pääoman varjopuolia. Yleinen sauna voi jo ajatuksena tuntua jollekin ylitysepääsemättömältä, eikä suinkaan luontevalta kanssakäymisen tilalta ja sosiaalisen pääoman lähteeltä. Tiedostan tekeväni tutkimusta eräänlaisessa ”kuplassa”, koska olen itsekin saunonut yleisissä saunoissa, ja koen ne luontevina paikkoina. Eräs haastateltava totesinkin, että hänen siskonsa kokee yleisen saunan hiukan vaivaannuttavana, eikä lainkaan niin miellyttävänä kuin hän itse. Yleinen sauna ei välttämättä ole kaikille luonteva paikka.

Kun puhutaan sosiaalisen pääoman negatiivisista puolista, viitataan usein sitovaan pääomaan. Yhteinen identiteetti ja vahva luottamus voivat kääntyä itseään, tai ainakin yhteisön ulkopuolelle jääneitä, vastaan. Eksklusiivinen sosiaalinen pääoma voi luoda vihamielistä suhtautumista oman ryhmän ulkopuolisiin, samalla kun vahvistaa ryhmän sisäistä lojaliteettia. (Putnam 2000, 22.) Kun luottamus rajautuu tiukasti vain samankaltaisiksi koettuihin ihmisiin, voi syntyä epäluottamusta, rasismia ja pahimmillaan konflikteja muiden ryhmien kanssa. (Ruuskanen 2002, 21.) Saunojien puheessa ei tullut esiin vihamielistä suhtautumista ulkopuolisia kohtaan tai ulossulkemista. Voi olla, että tutkimalla esimerkiksi saunayhdistykseen kuuluvia ja tekemällä yksilöhaastatteluja, voisi esiin nousta myös sosiaalisen pääoman negatiivisia piirteitä. Omasta tutkimuksessani vahvempana noussut silloittava pääoma selittää sitä, ettei lähinnä sitovaan pääomaan liitettyjä negatiivisia seurauksia noussut esiin.

Kuten totesin, silloittava pääoma nähdään yleensä hyvin positiivisena ja monenlaisia hyötyjä tarjoavana, ja vastaavasti sitova pääoma negatiivisena ja poissulkevana, jopa yksilön mahdollisuuksia kaventavana. En kuitenkaan ajattele, että kumpikaan näistä sulkisi toisiaan pois. Sitovaa ja silloittavaa pääomaa voi syntyä molempia samaan aikaan tai limittäin. Itsekin toin aiemmin esiin, että joskus hyvänpäivän tutuista voi tulla hyviä ystäviä, ja silloin silloittava pääoma voi muuttua sitovaksi. Katoavatko silloin sen monet hyvät ominaisuudet? Jos ihmiset sen jälkeen saavat sitovaan pääomaan liitettyä vahvaa tukea ja apua, sekä pysyvät lisäksi avoimena uusille ihmisille ja verkostoille, voi lopputulos olla vieläkin parempi.

Toisessa tutkimustehtävässäni käsiteltiin yhteisöllisyyttä yleisessä saunassa. Yhteisön jäsenyys on yksi ihmisen perustarpeista (Korkiamäki 2008, 173). Saunajat olivat selvästi pohtineet yleisen saunan yhteisöllisyyttä. Saunojien puheessa yhteisöllisyys nousi erityisesti yksinäisyyden ja syrjäytymisen torjumisen sekä sukupolvien jatkumon teemojen kautta. Yleinen sauna tuntuu olevan kuin tässä ajassa elävä muistomerkki ja kurkistus 1950 -luvun yhteisöllisyyteen, kuitenkin vailla vahvaan yhteisöllisyyteen liittyviä negatiivisiakin vaatimuksia ja vahvoja normatiivisia odotuksia.

Oma motiivini sosiaalisen pääoman tutkimiseen nousee yksinäisyyden torjumisen ja yhteisöllisyyden vahvistamisen ajatuksesta; kuinka voisimme sosiaalityön kentällä tukea ihmisten kuulumista johonkin? Saunajat kokivat yleisen saunan merkityksen yksinäisyyteen ja yhteisöllisyyteen isona. Olen pohtinut, missä muualla olisi vastaavaa yhteisöllisyyttä kuin yleisessä saunassa. Sanotaan, että saunan pukuhuoneessa riisutaan vaatteet ja tittelit. Usein sosiaalisiin kontakteihin ajautuu ihmisten

kanssa, jotka jakavat samankaltaisen aatteen tai maailmankatsomuksen, ovat samasta tuloluokasta tai muuten samankaltaisia. Yleisissä saunoissa käy kuitenkin ihmisiä hämmästyttävän erilaisista tilanteista. Saunassa vieruskaverin yhteiskunnallista asemaa ei näe, eikä muutenkaan voi paljon päätellä ihmisestä. Putnamille merkittävä luottamusta synnyttävä tekijä on yhdistystoiminta sekä aktiivinen kansalaistoiminta. Hän käyttikin Yhdysvalloissa tekemissään tutkimuksissa yhdistysaktiivisuutta yhtenä sosiaalisen pääoman mittarina. Putnam huomioi myös epävirallisemmat kansalaistoiminnan muodot yhdistyksen kaltaisiksi sosiaalisen pääoman lähteiksi. (Putnam 2000; Siisiäinen 2003, 206.) Yleinen sauna on hyvä esimerkki epävirallisesta kansalaistoiminnasta, jossa syntyy luottamusta ja sen kautta sosiaalista pääomaa. En tiedä, moniko haastateltavistani kuuluu Rajaportin saunayhdistykseen, mutta joistain kommenteista tuli ilmi, että useampi kuului tai on kuulunut siihen. Olisin tässä tutkimuksessa voinut rajata tutkittavat vain Rajaportin saunayhdistyksen jäseniin, jolloin tulokset olisivat voineet olla hyvin toisenlaiset.

Olen tutkimuksen teon edetessä oppinut paljon. On myös ollut mielenkiintoista havaita, että tutkimuksen teon aloitettuani syksyllä 2017, on uusia yleisiä saunoja rakennettu ja suunnitteilla koko ajan lisää. Tampere on julistettu maailman saunapääkaupungiksi, ja yleisiä saunoja markkinoidaan ihmisille yhteisöllisinä kohtaamispaikkoina. Yleiset saunat ovat siis nousseet uudenlaiseen suosioon nimenomaan sosiaalisen kanssakäymisen ja rentoutumisen, eivät niinkään käytännöllisen puhdistautumisen tiloina.

Sosiaalisen pääoman käsitettä jouduin pyörittelemään aika lailla. Välillä tuntui, ettei siitä saa minkäänlaista otetta sen kaiken kattavuuden ja näennäisen helppotajuisuuden takaa (ks. Ruuskanen 2005, 5–6). Vaikka sosiaalista pääomaa on lähestytty monesta näkökulmasta, yhteistä näkökulmille on se, että sosiaalisella pääomalla tunnustetaan olevan voimavaroja, jotka syntyvät sosiaalisessa vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. (ks. Putnam 2000; Coleman 1988; Bourdieu 1986.) Tämän tutkimuksen tausta-ajatuksena pidin tuota määritelmää, joka laajuudestaan ja epämääräisyydestäänkin huolimatta auttoi fokusoimaan siihen, mitä olinkaan tutkimassa.

Sosiaalisen pääoman teoriaa pohtiessani päädyin tukeutumaan vahvimmin Putnamin näkemyksiin. Putnam pohjasi näkemyksensä Colemanin ajatuksiin, joka perusti alun perin sosiaalisen pääoman yksilöiden ominaisuuksiin. Putnam kuitenkin laajensi käsitettä yhteisöjen ja kansakuntien ominaisuuksiksi, ja jätti vähemmälle yksilön keskeisen aseman sosiaalisen pääoman rakentumisessa. Colemanin mukaan sosiaalinen pääoma on olemassa erityisesti sosiaalisissa verkostoissa, joiden toiminta perustuu yksilöiden toiminnalle. (Kovalainen & Österberg 2000, 71.) Niinpä on oikeastaan

vaikea sanoa, käsittelenkö tässä tutkimuksessa sosiaalista pääomaa enemmän yksilön vai yhteisön ominaisuutena. Koska en pyri mittaamaan sitä, vaan etsimään, millä tavalla se yleisellä saunalla tulee näkyväksi, en oikeastaan edes näe kysymystä kovin relevanttina. Ajattelen, että kun sosiaalinen pääoma syntyäkseen vaatii aina muita ihmisiä, (esim. Korkiamäki 2013, 17) on se jo lähtökohtaisesti paitsi yksilön ominaisuus, myös laajemmin yhteisön ominaisuus.

Tutkimuskysymykseni tuntuvat näin jälkikäteen ajateltuna laajoilta. Niitä voinut rajata koskemaan esimerkiksi vain jotain sosiaalisen pääoman ulottuvuutta, kuten verkostoja tai luottamusta. Olen pohtinut, olisinko voinut rajata paitsi tutkimusjoukkoani, myös tutkimuskysymyksiäni tarkemmin. Toisaalta yleisiä saunoja koskevan tutkimuksen vähyyden takia aiheesta ei ole ainakaan puhuttu liikaa.

Halusin tutkimuksellani herätellä ajatuksia siitä, miten juuri yleinen sauna voi olla tuottamassa sosiaalista pääomaa. Mitä erityislaatuista saunalla on, sen käytännöissä tai olemisen tavoissa? Tavoitteeni ei ollut mitata sosiaalisen pääoman määrää, vaan omaa ymmärrystäni lisäämällä pohtia, miten sitä voisi lisätä ja levittää. Keskeinen asia sosiaalisen pääoman leviämisessä on, että yksilötason vastavuoroisesta toiminnasta ja yhteistyöstä lähtöisin oleva luottamus leviää eteenpäin ja ylöspäin yhteiskunnan muihin kerroksiin (Siisiäinen 2003, 205–206). Ajattelen, että arvokasta omassa tutkimuksessani on sen esiin nostaminen, että sosiaalinen pääoma voi muodostua hyödylliseksi varannoksi sekä aktiivisille kävijöille, joilla on saunalla tiiviitä suhteita, että satunnaisille kävijöille, jotka kokevat ilmapiirin ystävällisenä ja olevansa tervetulleita. Pidemmälle vietyä hyötyä leviää koko yhteiskunnalle yleistyneen luottamuksen ja ruusuisen kehän myötä.

Kansalaistoiminnan ja vuorovaikutuksen vahvistamiseksi tarvitaan julkista toimijaa tarjoamaan puitteet sosiaalisen pääoman syntymiselle (Hyypä 2011, 18). Voisiko sosiaalityö vastata tähän tarpeeseen olemalla enemmän mukana paikallisen tason suunnittelussa ja toteutuksessa? Ottamalla suurempaa asiantuntijaroolia sosiaalisen ymmärtäjänä ja tekemällä kunnissa tärkeää rakenteellista sosiaalityötä. ”Sosiaalityö on muutakin kuin viranomaistyötä”, totesi sosiaalityön professori Irene Roivainen minulle, kun pohdin graduaiheittani. Tuo lause jäi pyörimään mieleeni päiväkausiksi. Mitä kaikkea muuta se on, ja mitä se voisi olla? Ja ovatko nykyiset sosiaalityöntekijät niin tiukilla työnsä kanssa, etteivät he ehdi miettiä muita kuin perinteisiä viranomaiskysymyksiä? Lyhyt työhistoriani vahvistaa kuvaa, että sosiaalityöntekijän ajan vievät akuutit ongelmat ja erilaisten kirjausten pitäminen ajan tasalla. Toki sosiaalityöntekijän työnkuvaan kuuluu ainakin nimellisesti rakenteellinen sosiaalityö ja asioiden kehittäminen, mutta onko sille aidosti tilaa työn arjessa?

Valitsin saunan arkisena kohtaamispaikkana tutkimuskohteekseni, koska sauna tilana on perisuomalainen ja jokaiselle tuttu, mutta hyvin vähän tutkittu. Ajattelen, että yleiseen saunaan liittyviä löydöksiä voi soveltaa myös muualla. Välttämättä jokaiseen kylään ei tarvitse rakentaa yleistä saunaa, jotta sosiaalinen pääoma karttuu ja hyvinvointi lisääntyy. Vähintään voidaan kuitenkin pohtia, millä tavalla yleisessä saunassa saunominen tukee sosiaalista pääomaa, ja voisiko niistä ajatuksista jotain siirtää myös muualle? Luomalla tiloja ja mahdollisuuksia sosiaalisen pääoman syntymiselle, voimme olla aktiivisesti luomassa hyvän kehää, jossa yhteiskunnan tekemät panostukset kansalaisten hyvinvointiin vahvistavat sosiaalinen pääomaa, mikä taas lisää luottamusta yhteiskuntaa kohtaan ja vahvistaa yhteenkuuluvuutta ja hyvinvointia. On myös tärkeää ymmärtää, että sosiaalipalvelujen saatavuus korreloi sosiaalisen pääoman kanssa, ei päinvastoin. Yhteiskunnan laaja tuki kansalaisilleen ei siis rapauta kansalaisten omia verkostoja ja epävirallista tukea, kuten on argumentoitu. (Kajanoja ja Hagfors 2010, 30.)

Tutkimusta tehdessäni ja yleisen saunan olemusta pohtiessani, olin alkanut käyttää mielessäni termiä *yleisen saunan henki*. Minulle se tarkoittaa leppoisan hyväntahtoista, tasa-arvoista suhtautumista kansaihmissä kohtaan. Pukuhuoneeseen tultaessa tervehditään, löylytilassa kysytään muilta saunojilta, voiko heittää löylyä. Vilvoittelussa on matala kynnyks alkua jutustella muiden kanssa. Toisaalta yksin ja hiljaakin voi istua, eikä sitä katsota kummeksuen. En ollut itse havainnut intertekstuaalisuutta *talvisodan henkeen*, ennen kuin luin aiemmin kuvaamiani Nyyssölän (2006, 5) ajatuksia yhteisöllisyyden vahvistumisesta yhteisten vaikeuksien kautta. Kenties alitajuisesti liitin yleisen saunan historialliseen jatkumoon ja yhteisöllisyyteen, jossa ulkopuolisilta uhkilta selviydytään toisiin ihmisiin tukeutumalla. Jos *talvisodan henki* liitti aikanaan ihmisiä toisiinsa ulkopuolista vihollista vastaan, voisiko tässä ajassa *yleisen saunan henki* liittää ihmisiä yhteen yksinäisyyttä ja syrjäytymistä vastaan? Uskon, että sosiaalityön orientaatioissa ja myös käytännöissä sekä laajemminkin yhteiskunnallisessa keskustelussa tällaiselle lähestymistavalle olisi tilaa.

Jatkotutkimuksen aiheita on pyörinyt päässäni koko tutkimuksen teon ajan. Olisi kiinnostavaa tutkia Pispalan saunaseuran jäsenten sosiaalista pääomaa, ja verrata sitä näihin tuloksiin. Olisi myös kiinnostavaa pohtia, millaisia mahdollisia konflikteja saunalla syntyy, ja miten niistä päästään yli. Lisäksi olisi kiinnostavaa pohtia esiin tuodun asunnottomille tarjottavan saunaillan merkitystä saunojille, ja pohtia sosiaalityön näkökulmasta, millä tavalla yleisessä saunassa vallitsevaa yhteisöllisyyttä voitaisiin laajentaa muuallekin. Vaikka suomalainen sosiaalityö on lähtöisin kansalaistoiminnasta ja kansalaisjärjestöjen tekemässä sosiaalisesta työstä, se kaventuu nykyään usein ongelmaryhmien tukemiseen (Roivainen ym. 2016). Pohdin, voisivatko sosiaalityön

ammattilaiset toimia näkyvämmiin esimerkiksi asuinalueiden kehitystyössä toimien yhdessä mahdollisimman monien asukkaiden kanssa, ja olla näin rakentamassa siltoja erilaisten ihmisten välille. Minua inspiroi lukemani artikkeli Puumalassa työskentelevästä sosiaalityöntekijästä, joka muutti työtapaansa asiakaslähtöisemmäksi ja yhteisökeskeisemmäksi. Hän jalkautui ihmisten arkisiin ympäristöihin, ja pyrki löytämään tapoja toimia yhdessä. Ideoista syntyi esimerkiksi kaikille kuntalaisille avoin Erilaisuutta arkeen -kurssi, jossa osallistujat esimerkiksi leipoivat yhdessä ja kunnostivat vanhan kasvihuoneen. Artikkelissa kuvatun Sanna Korhosen mukaan toiminta ei ole suunnattu vain sosiaalityön asiakkaille, vaan kaikille kuntalaisille. Korhonen toteaa, että yksilötyössä sosiaalityöntekijä kulkee asiakkaan rinnalla, ja yhteisötyössä hän toimii taustalla, mahdollistaen toimintaa. (Talentia-lehti 2017.) Tämä ajatus kiteyttää hyvin myös omia tutkimuksen teon aikana heränneitä ajatuksiani.

Päätän työni aineisto-otteeseen, jossa saunoja kuvaa Rajaportin saunalle saapumista. Kuvaus tiivistää jotain olennaista siitä, miten toisten ihmisten seuraan hakeutuminen voi vaikuttaa ihmiseen, vaikka henkilökohtaisia siteitä toisiin ei olisikaan muodostunut.

H6: Just jos sattuu olee niinku synkkämielinen ja sitte onnistuu raahautuu tänne ni kyl se tos pihalla ku kaikki tervehtii, tos ne istuu tossa pihalla, ja kaikki moikkaa ja tervehtii, mä en ees tunne kaikkia, mut kaikki yleensä moikkaa, ku muutkin moikkaa niin neki moikkaa, niin siinä se rupee jo muuntuun se, se tavallaan, se tila, ja se on niinku kyl huikee.

Ryhmähaastattelu 1

LÄHTEET

Bourdieu, Pierre (1986) *The Forms of Capital*. Teoksessa Szeman Imre & Kaposy Timothy. 2011. *Cultural Theory – an Anthology*. Wiley-Blackwell.

Coleman James S. (1988) *Social Capital in the Creation of Human Capital*. *The American Journal of Sociology* vol. 94, 95–120.

Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto (2007) *Tutkijan arkipäivän etiikkaa*. Tampere: Vastapaino.

Eskola Jari & Suoranta Juha (2003) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Jyväskylä: Gummerus.

Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana (2010) *Teemahaastattelu: Opit ja opetukset*. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I*. Jyväskylä: PS- kustannus. 26–45.

Gillham, Bill (2005) *Research interviewing. The range of techniques*. Open University press, New York.

Hanifi, Riitta 2012. *Sosiaalinen pääoma jakaantuu epätasaisesti*. *Hyvinvointikatsaus* 4/2012. Tilastokeskus. Luettu 10.3.2019.

Heikura, Pasi (2001) *Anteeksi en ollut tuntea teitä vaatteet päällä*. Etnografinen tutkimus Tampereen Rauhaniemen avantouimareista. Tampereen yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Sosiologian pro gradu –tutkielma.

Hiilamo, Heikki (2011) *Yhteisöllisyyden edellytykset – Sosiaalisen pääoman näkökulma*. *Ryhmätyö-lehti* 40 (4), 411.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2001) *Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.

Hyväri Susanna (2005) *Vertaistuen ja ammattiauttamisen muuttuvat suhteet*. Teoksessa Anne Nylund & Birgitta Yeung (toim.) *Vapaaehtoistoiminta. Anti, Arvot ja Osallisuus*. Tampere. Osuuskunta, Vastapaino. 214–235.

Hyypä, Markku T. (2002) *Elinvoimaa yhteisöstä. Sosiaalinen pääoma ja terveys*. Ps-kustannus Oy, Otavan kirjapaino, Keuruu.

Iisakka, Laura & Alanen, Aku (2006) *Sosiaalinen pääoma Suomessa: kotimaista ja kansainvälistä taustaa*. Teoksessa Laura Iisakka (toim.) *Sosiaalinen pääoma Suomessa – Tilastokatsaus*. Helsinki: Tilastokeskus, 5–14.

Ilmonen Kaj (2000) *Sosiaalinen pääoma. Käsite ja sen ongelmallisuus*. Teoksessa Kaj Ilmonen (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. Jyväskylän yliopisto: SoPhi, 9-35.

Jokivuori, Pertti (2005) *Missä ja miten syntyy sosiaalinen pääoma?* Teoksessa Pertti Jokivuori (toim.) *Sosiaalisen pääoman kentät*. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy, 7–20.

Juhila, Kirsi (2006) *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Tampere: Vastapaino.

- Junttila, Niina (2016) Yksinäisyyden ulottuvuudet. Teoksessa Juho Saari (toim.) Yksinäisten Suomi. Gaudeamus, Helsinki, 52–72.
- Junttila Niina, Jyrkkä, Johanna & Tolmunen, Tommi (2016) The portray of lonely Finnish people. Teoksessa Ami Rokach (toim.) Loneliness and its correlates. Sharjah, UAE: Bentham Science Publishers.
- Kajanoja, Jouko (2009) Sosiaalinen pääoma: yhteisöllisyyden paluuta vai henkistä väkivaltaa. *Stakes. Yhteiskuntapolitiikka* 74 (2009):1.
- Kaunismaa, Pekka (2000) Yhdistyselämä ja sosiaalinen pääoma. Teoksessa Kaj Ilmonen (toim.) Sosiaalinen pääoma ja luottamus. Jyväskylä: SoPhi, 119–143.
- Kivimäki Sanna & Laiho Marianne (1996) Puhraasta tuli. Tarinoita Rajaportin saunasta. Pispalan saunayhdistys ry: Tampere.
- Keskinen, Jarkko & Teräs, Kari (2008) Sosiaalinen pääoma ja luottamus – miten tehdä näkymätön voimavara näkyväksi? Teoksessa Jarkko Keskinen & Kari Teräs (toim.) Luottamus, sosiaalinen pääoma, historia. Turun historiallinen yhdistys ry, Turku. 7–22.
- Kotiranta, Tuija & Haaki, Raili & Niemi, Petteri (2011) Sosiaalisuus ja sosiaalinen hyvinvointi. Teoksessa Tuija Kotiranta & Petteri Niemi & Raili Haaki (toim.) Sosiaalisen toiminnan perusta. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 241–248.
- Kouvo, Antti & Kankainen, Tomi (2009) Sosiaalista pääomaa rakentamassa vai purkamassa? Suomalaiset hyvinvointipalvelut ja yleistynyt luottamus. *Yhteiskuntapolitiikka* 74 (6), 585–603.
- Kovalainen, Anne & Österberg, Johanna (2000) Sosiaalinen pääoma, luottamus ja julkisen sektorin restrukturaatio. Teoksessa Kaj Ilmonen (toim.) Sosiaalinen pääoma ja luottamus. SoPhi 42. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä. 69–92.
- Korkiamäki, Riikka (2013) Kaveria ei jätetä! Sosiaalinen pääoma nuorten vertaissuhteissa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 137. Tampere: Acta Eletronica Universitatis Tampereensis 1307.
- Koskinen, Simo (2003) Suomalaisen yhteisösosiaalityön kehitys ja nykysuuntaukset. Teoksessa Merja Laitinen ja Anneli Pohjola (toim.) Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. Ps-kustannus, Jyväskylä. 206–236.
- Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Kuusikari, Sanna (2017) ”Jokiwesi ja hyvä hoito”. Porin yleiset saunat 1860-1910. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Historian pro gradu –tutkielma.
- Laaksonen Tapio (1994) Yhteissaunominen Suomessa. Turun yliopisto. Kulttuurien tutkimuksen laitos, suomalaisen ja vertailevan kansantieteen pro gradu -tutkielma.
- Laukkanen Jari, Laukkanen Tanjaniina & Kunutsor, Setor K. (2018) Cardiovascular and Other Health Benefits of Sauna Bathing: A Review of the Evidence. *Mayo clinic proceedings* vol. 93, 1111–1121.

- Lehtonen, Heikki & Kääriäinen, Juha (2005) Hyvinvointivaltiot ja sosiaalisen pääoman ulottuvuudet – vertaileva tutkimus 21 maasta. Teoksessa Pentti Jokivuori (toim.) Sosiaalisen pääoman kentät. Minerva kustannus Oy. 293–294.
- Lindfors, Pirjo (2007) Tutkimuksia, kokemuksia ja ajatuksia yhteisöllisyyden terveystaakatuksista. *Psykoterapia* 25(1). 21–37.
- Metsämuuronen, Jari (2008) Laadullisen tutkimuksen perusteet. Jyväskylä: International Methelp Ky.
- Niikko, Anneli (2003) Fenomenografia kasvatustieteellisessä tutkimuksessa. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 85.
- Niskavaara, Veikko (2018) Sähköpostikeskustelu. Vuoden 2018 kävijämäärät Rajaportin saunalla. Luettu 14.2.2019.
- Nyysölä, Kari (2006) Kriisi ja sosiaalinen pääoma hyvinvointivaltiossa. *Tieteessä tapahtuu* 1, 5–9.
- Palander, Ayana (2015) Yleisen saunan merkitys nyky-yhteiskunnassa 2010 -luvun Helsingin uusien yleisten saunojen toimintakonseptien perusteella. Jyväskylän yliopisto. Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos. Taidekasvatuksen pro gradu –tutkielma.
- Pentikäinen, Juha & Jetsonen, Jari (2000) Löylyn henki - Kolmen mantereen kylvyt. Rakennustieto Oy.
- Perttula, Juha (2008) Kokemus ja kokemuksen tutkimus. Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitystulkintaymmärtäminen. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 115–162.
- Pessi, Anne Birgitta & Saari, Juho (2008) Hyvä Tahto. Auttamisen asenteet ja rakenteet Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Hansaprint, Vantaa.
- Putnam, Robert D. (2000) *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Shuster.
- Putnam, Robert D. (1993) *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. New Jersey: Princeton University Press.
- Puurunen, Pia (2016) Yhteisöt ja yhteistyön aatehistoriallista taustaa. Teoksessa Roivainen, Irene Roivainen & Satu Ranta-Tyrkkö (toim.) Yhteisöt ja yhteisösosiaalityön lähtökohdat. EU: United Press Global. 21–38.
- Pösö, Tarja (2006) Käsitteet, paha ja tutkijan rajat. Teoksessa Merja Laitinen & Johanna Hurtig (toim) Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. 2. täydennetty painos. Jyväskylä: PS-Kustannus, 108–126.
- Rajaportin sauna (2019) Rajaportin saunan verkkosivusto. <http://www.rajaportinsauna.fi/> Luettu 20.10.2018.
- Roivainen, Irene (2008) Kansalaiskeskeinen sosiaalityö ja yhteisöt. Teoksessa Irene Roivainen, Marianne Nylund, Riikka Korkiamäki & Suvi Raitakari (toim.) Yhteisöt ja sosiaalityö, kansalaisen vai asiakkaan asialla? Jyväskylä: PS-Kustannus. 23–24.

Ruuskanen, Petri (2001) Sosiaalinen pääoma – käsitteet, suuntaukset ja mekanismit. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus/ VATT tutkimuksia 81.

Ruuskanen, Petri (2002) Sosiaalinen pääoma hyvinvointipoliittisessa keskustelussa. Teoksessa Petri Ruuskanen (toim.) Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveystaloukselle. Jyväskylä: PS-kustannus. 5–27.

Ruuskanen, Petri (2015) Sosiaalinen pääoma. Teoksessa Eriksson, Kai (toim.) Verkostot yhteiskuntatutkimuksessa. Helsinki: Gaudeamus.

Satakunnan kansa 7.6.2018. Porilainen Laura Seesmeri väittelee saunasta: Sauna on suomalaisen aikakone ja luonnonkirkko – Tämä on yhteistä saunamuistoille. <https://www.satakunnankansa.fi/kulttuuri/porilainen-laura-seesmeri-vaittelee-saunasta-sauna-on-suomalaisen-aikakone-ja-luonnonkirkko-tama-on-yhteista-saunamuistoille-200999025>. Luettu 30.3.2019.

Seesmeri, Laura (2018a) Sauno itsellesi menneisyys – kehollisuus osana muisteltua ja esitettyä kokemusta. Monografiaväitöskirja. Turun yliopisto, maisemantutkimus.

Seesmeri, Laura (2018b) Sauna aikakoneena – löylyjen luoma matka muistoihin ja maisemaan. *Elore*, 25(2). <https://doi.org/10.30666/elore.77054>. Luettu 3.3.2019.

Siisiäinen Martti (2003) Yksi käsite, kaksi lähestymistapaa: Putnamin ja Bourdieun sosiaalinen pääoma. *Sosiologia* 40 (3), 204–218.

Suorsa, Teemu (2011) Kokemuksen yksilöllisyys, yhteisyys ja yhteiskunnallisuus. Teoksessa Timo Latomaa & Teemu Suorsa (toim.) Kokemuksen tutkimus II. Ymmärtävän psykologian syntyhistoriaa ja kehityslinjoja. Lapin yliopistokustannus. 174–231.

Särkikoski, Tuomo (2012) Kiukaan kutsu ja löylyn lumo. Suomalaisen saunomisen vuosikymmeniä. Suomen Saunaseura: Jelgava Printing House Latvia 2012.

Talentia-lehti 19.6.2017 Intohimona sosiaalityö. Sanna Korhosen haastattelu. <https://www.talentia-lehti.fi/intohimona-sosiaalityo/>. Luettu 20.4.2019.

Tsonis, Jack (2016) Sauna studies as an academic field: A new agenda for international research. *Literature & Aesthetics*, 26, 41–82.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. 5. painos. Helsinki: Tammi.

Virtanen, Juha (2006) Fenomenologia laadullisen tutkimuksen lähtökohtana. Teoksessa Jari Metsämuuronen (toim.) Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gummerus. 151–214.

Vuorenjuuri, Martti (1967) Sauna kautta aikojen. Otava: Helsinki.

Väistö, Juhana (1984) Tampereen yleiset saunat. Suomen historian pro gradu tutkielma, Tampereen yliopisto.

Yhteisösosiaalityö (2019) Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/sote-uudistus/talous-ja-politiikka/sosiaalipolitiikka/sosiaalityo/yhteisososiaalityo>. Luettu 10.3.2019.

Liite 1: Haastattelupyyntö

HAASTATTELUPYYNTÖ

13.11.2017

Hei saunoja!

Olen sosiaalityön opiskelija Tampereen yliopistosta ja teen parhaillaan pro gradu -tutkielmaa yleisen saunan merkityksestä ihmisten hyvinvointiin ja sosiaaliseen pääomaan.

Saunomisen sosiaalinen merkitys on tutkimisen arvoinen asia Suomessa, jossa saunominen on monelle osa jokapäiväistä arkea.

Ohjaajanani toimii yliopistonlehtori Leena Autonen-Vaaraniemi.

Olen kiinnostunut ihmisten kokemuksista ja ajatuksista yleisessä saunassa saunomiseen liittyen. Etsin aikuisia haastateltavia, jotka käyvät yleisessä saunassa joko säännöllisesti tai satunnaisesti. Kaikenlaiset saunojat ovat tervetulleita haastatteluun!

Haastattelu tapahtuu ryhmähaastatteluna Rajaportin saunan kahvilan tiloissa. Haastattelu toteutetaan ilta-aikaan, joten se voidaan sopia esimerkiksi saunomiskerran yhteyteen. Keskusteluun voi osallistua sen verran kuin itse kokee luontevaksi. Haastatteluun varataan aikaa noin 1,5 tuntia. Haastattelu nauhoitetaan, ja tutkimuksen valmistuttua aineisto hävitetään. Haastateltavien anonymiteetti ja yksityisyys suojataan asianmukaisesti.

Jos olet valmis käyttämään hieman aikaasi haastatteluun, ota yhteyttä sähköpostitse, tekstiviestitse tai soittamalla. Tavoitteena on mutkaton ja luonteva haastattelutilanne, johon sinun ei tarvitse erikseen valmistautua. Toivon, että ilmoitat osallistumisestasi mahdollisimman pian, kuitenkin viimeistään 30.11.17 mennessä, jotta voimme sopia haastatteluajankohdan. Tavoitteena on toteuttaa haastattelu joulukuussa 2017.

Lämmin kiitos avustasi!

Marika Vähäyjylkkä
sosiaalityön opiskelija

p.XXXXXXXXXXX

XXXXXXXXXX.XXXXXX.X@student.uta.fi

Liite 2: Taustakysymyslomake

Nimi:

Sukupuoli:

Syntymävuosi:

Siviilisääty:

Koulutus:

Oletko työelämässä, opiskelija, eläkeläinen ym?

Kuinka usein käyt saunomassa?

Asutko Pispalassa?

Onko sinulla kotona sauna?

Liite 3: Ryhmähaastattelun kulku

Yleisiä kysymyksiä

Miksi käyt yleisessä saunassa?

Kuinka usein käyt yleisessä saunassa?

Miten alun perin löysit paikalle? Mitä kautta aloit käydä Rajaportilla?

Kuinka kauan olet käynyt Rajaportilla saunomassa?

Millainen on hyvä saunakerta, mitä elementtejä siihen liittyy?

Kuinka kauan vietät aikaa saunalla, yksi saunakerta? Mitä siihen kuuluu – saunominen, vilvoittelu ym?

HAASTATTELUN AIKANA KÄYTÄVÄT TEEMAT

Verkostot

Tuletko saunalle yhdessä jonkun kanssa vai yksin? Miten saunalla tutustuu muihin? Ovatko saunatutut tuttuja vain saunalla, kantaako yhteys muuallekin? Onko saunalla solmittu ystävyksiä, bisneskumppanuuksia ym?

Käytkö saunassa yksin vai yhdessä jonkun kanssa?

Miten koet sosiaalisen ilmapiirin saunassa?

Millainen merkitys muilla saunojilla on sinulle?

Luottamus

Luottamus ja vastavuoroisuus – koetko, että voit luottaa toisiin saunojiin? Miten luottamus saunalla muodostuu? Tuleeko saunalla jaettua asioita?

Normit

Onko saunassa ns, kirjoittamattomia sääntöjä? Entä virallisia? Minkälaisia? Mitä niiden noudattamatta jättämisestä seuraa? Onko saunalla tiettyjä tapoja, sääntöjä, arvoja?

Hyvinvointi, yhteisöllisyys, yksinäisyys

Mitä ajattelet saunomisen merkityksestä yksinäisyyteen? Entä yhteisöllisyyteen?

Millainen merkitys saunomisella on hyvinvointiisi?